

Csorna

HORVÁTH CIPRIÁN

Honfoglalás és kora Árpád-kori
sírok, temetők és szórványleletek
a Nyugat-Dunántúlon III.

HORVÁTH CIPRIÁN

**Honfoglalás és kora Árpád-kori sírok, temetők
és szórványleletek a Nyugat-Dunántúlon III.**

A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 64.

HORVÁTH CIPRIÁN

**HONFOGLALÁS ÉS KORA
ÁRPÁD-KORI SÍROK, TEMETŐK
ÉS SZÓRVÁNYLELETEK
A NYUGAT-DUNÁNTÚLON III.**

Magyarságkutató Intézet

Budapest, 2024

Szakmai lektor: Tihanyi Balázs
Nyelvi lektor: Kósa Enikő

Az MKI szerkesztőbizottsága: Kásler Miklós (elnök), Balogh Andrea Johanna, Bíró Csilla,
B. Szabó János, Csornay Boldizsár, Fehér Bence, Hoppál Mihály, Nagy Dóra, Pomozi Péter,
Szabados György

Megvalósult a Magyar Kormány támogatásával,
a BGA/5072/4/2023 számú Támogatási Szerződés alapján

ISBN 978-615-6117-79-3
ISSN 2677-0261

DOI 10.53644/MKI.HC.HKAKSTSZNYD.2024

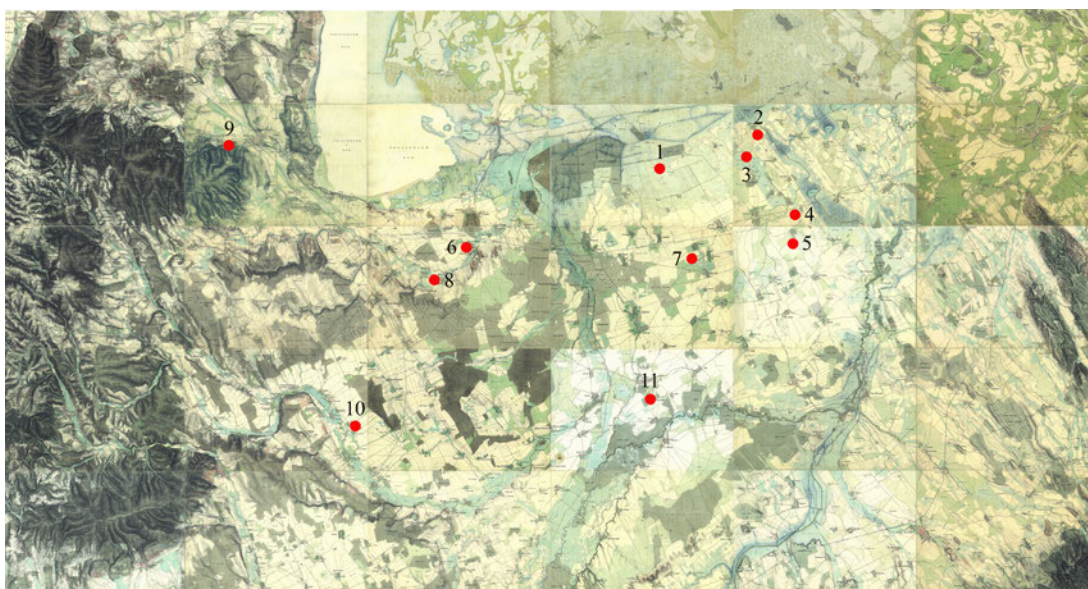
TARTALOM

BEVEZETÉS	7
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	8
I. HONFOGLALÁS ÉS KORA ÁRPÁD-KORI TEMETŐK, VALAMINT SÍROKRA	
JELLEMZŐ SZÓRVÁNYLELETEK A NYUGAT-DUNÁNTÚLON	9
1. ACSALAG–HOSSZÚDOMB	9
Bevezetés	9
Értékelés	10
2. BÓSÁRKÁNY–TEMETŐ	10
Bevezetés	10
Sírleírás	11
Értékelés	12
3. CSORNA–CSATÁR, EPER-DOMB	13
Bevezetés	13
Sírleírások	14
Értékelés	18
4. CSORNA, KÖZELEBBRŐL ISMERETLEN LELŐHELY	23
Bevezetés	23
Leletleírások	23
5. CSORNA–SÜLYHEGY	24
Bevezetés	24
Sírleírások	25
Értékelés	37
6. DÖR–KÁPOLNA-DŰLŐ	44
Bevezetés	44
Sírleírás	45
Értékelés	45
7. FERTŐSZENTMIKLÓS–SZEREDRE-DŰLŐ	47
Bevezetés	47
Sírleírás	48
Értékelés	49
8. JOBAHÁZA–BORSODY DOMB	51
Bevezetés	51
Sírleírások	51
Értékelés	53

9. RÖJTÖKMUZSAJ–ZSEBEDOMB	54
Bevezetés	54
Sírleírások	54
Értékelés	62
10. SOPRON MEGYE (?), KÖZELEBBRŐL ISMERETLEN LELŐHELY	65
Bevezetés	65
Leletleírás	65
Értékelés	66
11. SOPRONBÁNFALVA–MÁRIA MAGDOLNA KÁPOLNA	66
Bevezetés	66
Sírleírások	68
Értékelés	69
12. SZAKONY–TSZ MAJOR	71
Leletkörülmények	71
Sírleírások	72
Értékelés	87
13. VÁSÁROSFALU–KISHERCEGI-DŰLŐ	97
Bevezetés	97
Sírleírás	97
Értékelés	98
II. FELHASZNÁLT IRODALOM	101
III. SUMMARY	107
IV. TÁBLÁK	109

BEVEZETÉS

A Nyugat-Dunántúl honfoglalás és kora Árpád-kori temetőit bemutató sorozat harmadik kötetében ismét az északi régió, a Rábaköz és a Vas–Soproni-síkság területének 13 lelőhelye kerül bemutatásra. (1. kép) A sírok, temetők és szórványként előkerült leletek többségének ezek első, teljességre törekvő közlése olvasható a kötet oldalán. A mára már kutatástörténeti szempontból is jelentős, ám összefoglalóan mindeddig nem publikált Csorna környéki temetők esetében azok kritikai újraközlését, egyes esetekben pedig a már nyomtatásban is megjelent lelőhelyek ismételt közreadását tartalmazza.

1. kép. A kötetben szereplő lelőhelyek. 1. Acsalag–Hosszúdomb, 2. Bősárkány–Temető, 3. Csorna–Csatár, Eper-domb, 4. Csorna–Súlyhegy, 5. Dör–Kápolna-dűlő, 6. Fertőszentmiklós–Szeredre-dűlő, 7. Jobaháza–Borsody domb, 8. Röjtökmuzsaj–Zsebedomb, 9. Sopronbánfalva–Mária Magdolna kápolna, 10. Szakony–TSz major, 11. Vásárosfalu–Kishercegi-dűlő

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

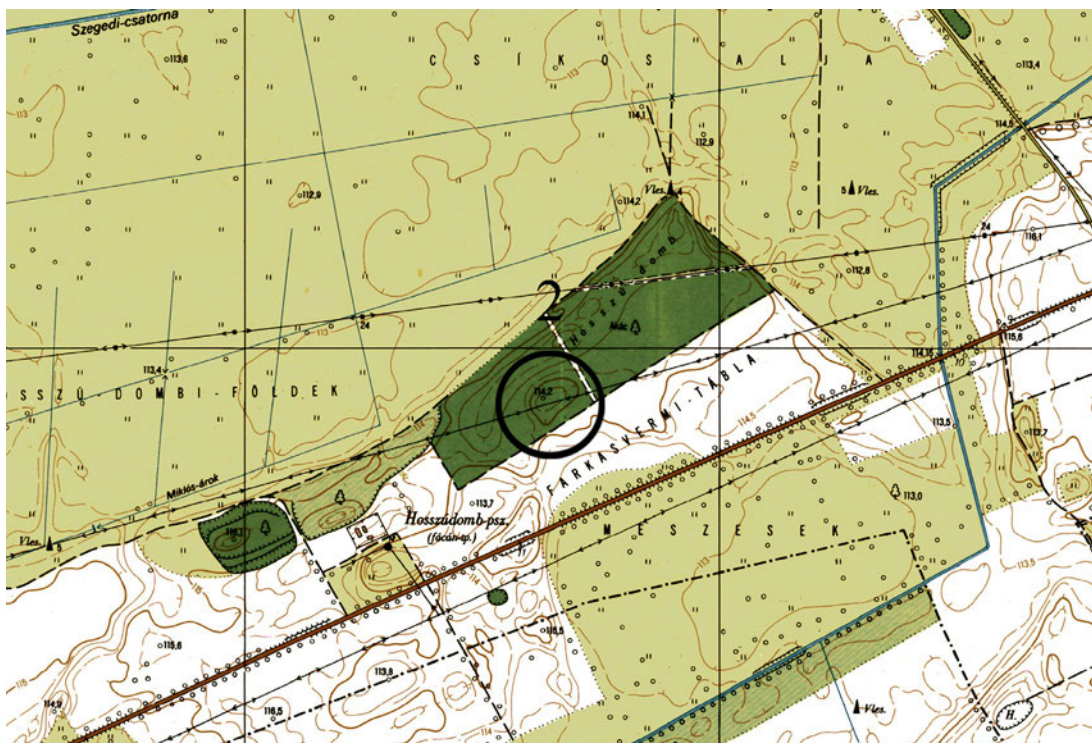
A Magyar Nemzeti Múzeum Adattárában Komiszár Szilvia és Törő Vivien közreműködéséért szeretnék köszönetet mondani. A Rábaközi Muzeális Kiállítóhelyen Csizsár Attilának tartozom köszönettel. A Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeumban Györke Réka, Léhner Zita és Nagy Andrea segítette munkám. A Soproni Múzeumban Balassa Krisztina és Mrenka Attila segítségével tartozom köszönettel. A tárgyrajzok Elter Zsuzsanna és Koós István munkáját dicsérik. A kötetet Tihanyi Balázs lektorálta, hasznos tanácsait ez úton is köszönöm. A nyelvi lektorálás Kósa Enikő munkáját dicsérik.

I. HONFOGLALÁS ÉS KORA ÁRPÁD-KORI TEMETŐK, VALAMINT SÍROKRA JELLEMZŐ SZÓRVÁNYLELETEK A NYUGAT-DUNÁNTÚLON

1. ACSALAG–HOSSZÚDOMB

BEVEZETÉS

A településtől délnyugatra elhelyezkedő homokdombon található akácosban távvezeték állítása során, valamikor az 1966. évet megelőzően egy sírt találtak. (2. kép) Erről 1966 júliusában Csillag József számolt be Tomka Péternek a csorna–hosszúdombi ásatás során. Elmondása szerint a sírban a lócsontok mellett helyezkedett el a kengyelpár és a zabla, a sírban „kard-féle” fegyver volt, továbbá „kitüntetések” is előkerültek. A kengyel Csillag általi leírása alapján a sír valószínűleg honfoglalás kori volt.¹

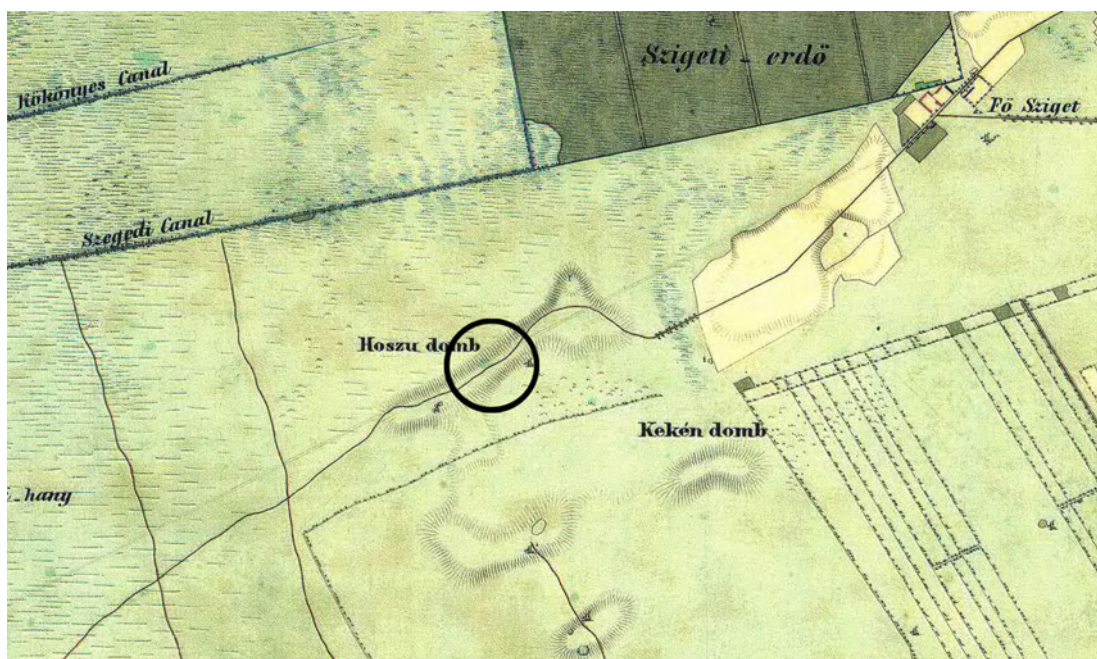

2. kép. Acsalag–Hosszúdomb (1:10 000)

¹ Aszt 2020, 15.; MNM R. A. XVI.387/1963.; SM R. A. 338.

ÉRTÉKELÉS

A lelőhely a Hanság vizenyős részéből kiemelkedő, északkelet–dél nyugati irányú domb középső részén található, mintegy 800 m-re a Tsz homokbányájától, ahol késő avar, Karoling-kori és 10–11. századi sírok is előkerültek.² (3. kép) Sajnos a leletanyagból semmi nem maradt fenn, az elmondásból ismert fegyver feltehetően szablya vagy kard lehetett, előbbi talán valószínűbb. A kitüntetések pedig akár a felsőtest csontjain lévő fémdíszekre – így akár ruhadíszekre, fémlemezkékre, pénzekre vagy egyéb tárgyakra – is utalhatnak a részleges lovas temetkezéssel eltemetett férfi sírjában.

3. kép. A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1846. évi térképén

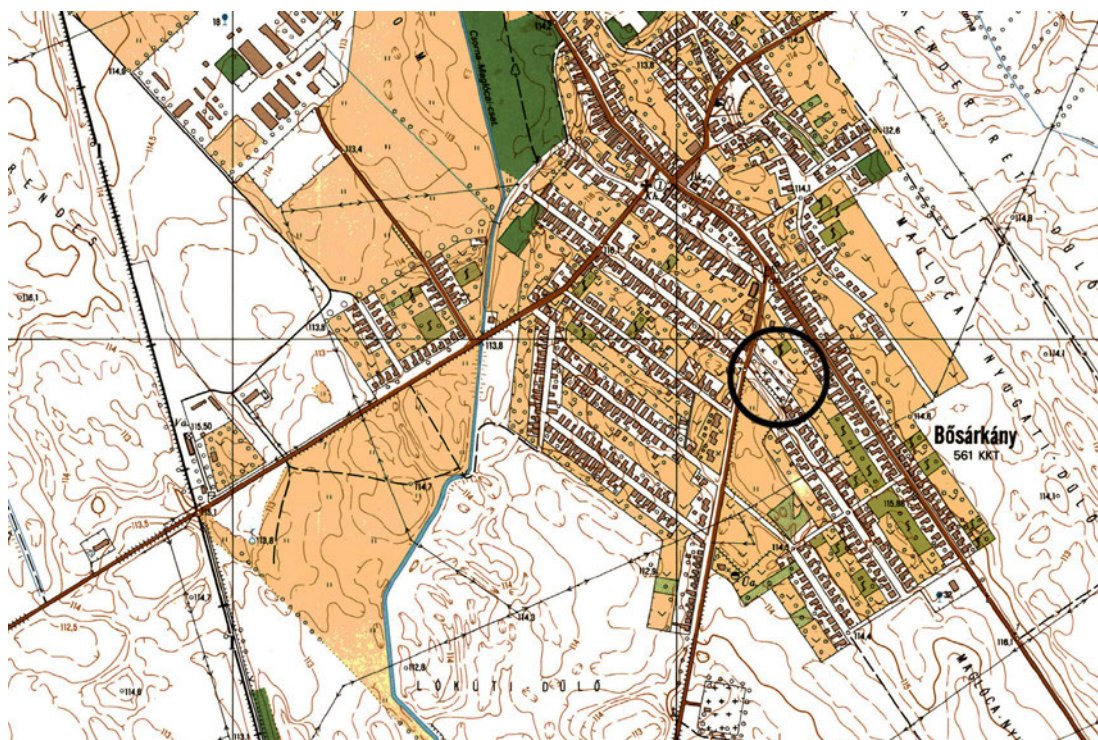
2. BŐSÁRKÁNY–TEMETŐ

BEVEZETÉS

1909 júliusában Kovács József bőri körjegyző juttatott el Bella Lajosnak egy leletegyüttest, melyet a falu temetőjében sírásás közben találtak. A leletek elmondása szerint egy gyermeksírból kerültek elő. A lelőhely azonosítását 1997-ben Gömöri János végezte el, az a település régi temetőjének területén, a mai Petőfi utca vonalától keleti irányban, mintegy 80–100 m-re valószínűsíthető.³ (4. kép)

2 Tóth 1958.; Faragó 1964.; Tomka 1967.; 1975, 13.; 1994, 102–103.; Aszt 2020, 15.; MNM R. A. I.11/1964.; XVII.188/1966.; SM R. A. ltsz. n.

3 SM R. A. 946.

4. kép. Bősárkány-Temető (1:10 000)

SÍRLEÍRÁS

Gyermek. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

Mellékletei:

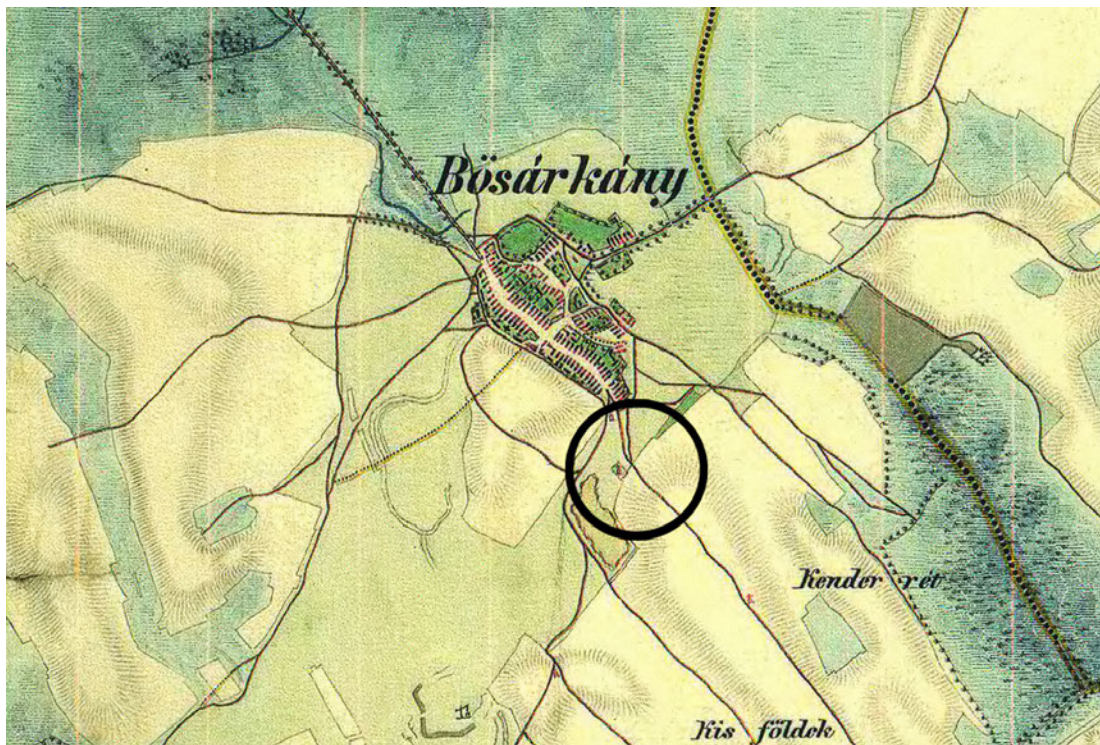
1. 1 db kerek üreges bronzbulla. Mindkét oldala kidomborodó, az előoldalát alkotó darab szélén körben 11 vagy 12 db szabálytalan háromszög alakú fül látható, melyeket visszahajtvá rögzítették egymáshoz a tárgy részeit. A meghajlítással így egyben egy szalagszerű fül is keletkezett. A bulla belseje üreges, abban valószínűleg valamilyen növényi mag helyezkedik el. M.: 2,5×1,7 cm. SM ltsz. 55.39.1.(5. kép 1) [1. tábla 1]
2. 1 db kisebb kéttagú csüngős aranyozott bronzveret. A felső tag hátoldalán 2 db fül látható. M.: 4×1,8 cm. SM ltsz. 55.39.2.(5. kép 2) [1. tábla 2]
3. 1 db körte alakú, két félből álló, alsó felén rovátkolást utánzóan öntött, itt kereszt alakú áttöréssel ellátott füles bronzcsörgő. M.: 2,2×1,6 cm. SM ltsz. 55.39.3. [1. tábla 3]

5. kép. Bősárkány-Temető

ÉRTÉKELÉS

A lelőhely egy északnyugat-délkeleti irányú homokdomb északnyugati részén található. (6. kép)

6. kép. A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1846. évi térképén

A beszámoló alapján csupán egyetlen gyermeksír került elő, ennek a megmaradt leletek sem mondanak ellent, bár arra vonatkozóan nincsenek biztos adataink, vajon csupán ez a három tárgy volt-e a sírban. Feltehetően nyakában viselte a gyermek a kerek, üreges, bronzból

készült, bizonyára római kori bullát, melyekbe eredetileg növényi magokat helyeztek.⁴ A mag – természetesen jelentősen kiszáradt állapotban – ma is érzékelhető benne, enyhe zörgő hang formájában. (5. kép 1) A kéttagú csüngős veret esetében a ruha díszítése mellett a nyakláncba fűzött felhasználás sem vehető el, hogy fülei a találáskor még épek voltak-e, ma már nem dönthetjük el. Az azonban talán feltételezhető, hogy ha teljesebb készlet díszítette volna a ruhát, annak talán több darabja is megmaradt volna. (5. kép 2) A bronzcsörgő ugyancsak gyakori lelete a gyermeksíroknak, ezek funkciója többféle is lehetett, a gyermek akár ezt is viselhette nyakába akasztva.⁵

A sír előkerülését megelőzően a lelőhelyen talált különböző korú leletek mellett előkerült egy vaskengyel is, ez egy avar vagy egy honfoglalás kori sírra utalhat,⁶ azonban a gyermeksírral való esetleges kapcsolata nem ismert. Ezért az is kérdés marad, vajon az előkerült temetkezés magányos sír volt-e, avagy egy temető része.

3. CSORNA–CSATÁR, EPER-DOB

BEVEZETÉS

Csornától északi irányban helyezkedik el a Csatári major, amelynek északi határában húzódik egy kelet–nyugati irányú, „kb. 200 lépésnyi hosszú és 40–50 lépésnyi szélességű dombvonulat”, az Eper-domb.⁷ A magaslaton, feltehetően 1878 júniusának első felében egy „lovára ültetett vitéz” csontvázára bukkantak homokkitermelés⁸ és valószínűleg annak alkalmával róka-lyuk keresése⁹ közben az ott dolgozó béresek. A sírból előkerült leleteket Simon Ödön alispán kezdeményezésére, Hannibal Jenő szolgabíró juttatta el Paúr Ivánhoz, aki a helyszínre 1878. június 21-én Hanniballal együtt szállt ki. Egy napos feltárása során további hat sírt bontott ki, ugyanakkor beszámolójában megjegyezte, hogy teljességre nem törekedett, így nem került elő ekkor minden földben lévő temetkezés.¹⁰ Mivel a lelőhely mind a nagyközönség, mind a szakemberek érdeklődését felkeltette, ezért annak kutatása Paúr ásatását követően már tervezett volt.¹¹ Erre néhány évvel később, 1882–1892. között került sor,¹² amikor Bella Lajos további 16¹³ – sőt, talán 20 (?)¹⁴ – sírt tárt fel. Erről a Sopronmegyei Régészeti Társulat 1891. évi titkári jelentésében számolt be, azonban részletesebb információ a kutatásáról sajnos nem maradt fenn.¹⁵

4 A bulla kapcsán Bödőcs András Tamás (ELTE-BTK) és Sey Nikolett (ELTE-BTK) segítségét köszönöm.

5 Kovács 1988, 150–151.; Mesterházy 1997, 59.; Kiss 2000, 73.

6 SM R. A. 946.; Tomka 2000, 20.

7 Paúr 1885, 319.; Bella 1892, 66.; 1899, 12.; Szóke 1954, 130.

8 Paúr 1885, 319.

9 Paúr 1885, 321.

10 Paúr 1885.

11 Paúr 1887, 41.

12 Aszt 2020, 12.

13 Bella 1892, 67.; Aszt 2020, 12.

14 Cserepes 1895, 2: 20 koponyáról ír az ásatás leletei között.

15 Cserepes 1895, 2.; Bella 1892, 67.; 1895, 256.; Hampel 1900, 614–616.; FÉK 199. sz.; Szóke 1954, 130–131.;

Paúr az általa feltárt sírokat közölte,¹⁶ majd több munkában is megtörtént hosszabb-rövidebb ismertetésük.¹⁷ A lelőhelyre vonatkozó adatokat Nováki Gyula segítségével Szőke Béla foglalta össze.¹⁸ Szócikkszerű ismertetése szerepelt a leletkataszterben is.¹⁹ A Sopron környéki régészeti gyűjtés történetét összefoglaló tanulmányában áttekintette azt Gömöri János,²⁰ majd a csornai régészeti lelőhelyek kutatástörténeti összegzésében Aszt Ágnes.²¹

A régészeti leletanyag egy része elkallódott, másik része Paúr gyűjteményéből 1886-ban a Soproni Múzeumba került, illetve talán már ekkor kerültek abból Szombathelyre is tárgyak.²² Az antropológiai anyagból fennmaradt koponyák²³ egy ideig Paúr gyűjteményében maradtak, ezek aztán a későbbiekben a tárgyi leletekkel együtt ugyancsak a Soproni Múzeum gyűjteményét gazdagították.²⁴ A koponyák közül egyet pedig Paúr Török Aurélnak adott át, aki 1884. március 24-én kelt levelében ezért már köszönetét fejezte ki.²⁵ A későbbiekben feltárt sírok koponyáit is megőrizték, 1895-ben az Oedenburger Zeitung mintegy 20 gyűjteményben lévő koponyáról ír a lelőhely 1882–1892. évi feltárása kapcsán.²⁶ Az archaeozoológiai anyagban található „ötből kiválogatott” egy lókoponya az állkapoccsal együtt ugyancsak a Soproni Múzeumba került.²⁷ (7. kép 1)

SÍRLEÍRÁSOK

1. sír (1878.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A leírás szerint „lovára ültetett vitéz” sírja.

Mellékletei:

1. 1 db háromrét hajlított bronzhuzalból csavart, hurkos-kampós végű nyakperec. M.: 13,1×13 cm, hv.: 0,46 cm. SM ltsz. 55.33.4. [2. tábla]
2. 1 db tört, szögletes átmetszetű, aszimmetrikus szájjavással ellátott, kovácsoltvas csikózábla. A szájjvasak h.: 8, ill. 7,6 cm, a karikák átm.: 6, ill. 6,2 cm. Elveszett. (8. kép 1)

Gömöri 2000, 356.; Aszt 2020, 12.

16 Paúr 1885.; 1887.

17 Hampel 1900, 614–616.; Erdélyi 1995, 95.

18 Szőke 1954, 130–131.

19 FÉK 199. sz.

20 Gömöri 2000, 356–358.

21 Aszt 2020, 12.

22 MNM R. A. 152.Cs.III.

23 Paúr 1885, 323 szerint „(az emberi koponyákból – H.C.) hat darab (...) most is a gyűjteményemben van, hol azokat Dr. Török Aurél tanár úr nagy érdekléssel átnézte és a *hetediket* (kiemelés H.C.) az igazgatása alatt álló anthropologiai muzeum számára elfogadni szíves volt.” Hasonló szerepel Paúr 1887, 47 alatt is, vagyis összesen hét emberi koponya került hozzá, így ezek között az elsőként előkerült síré is ott lehetett.

24 Récsei 1887, 39–40.

25 Paúr 1885, 323.; Nováki 1966, 108.

26 Cserepes 1895, 2.

27 Récsei 1887, 40.

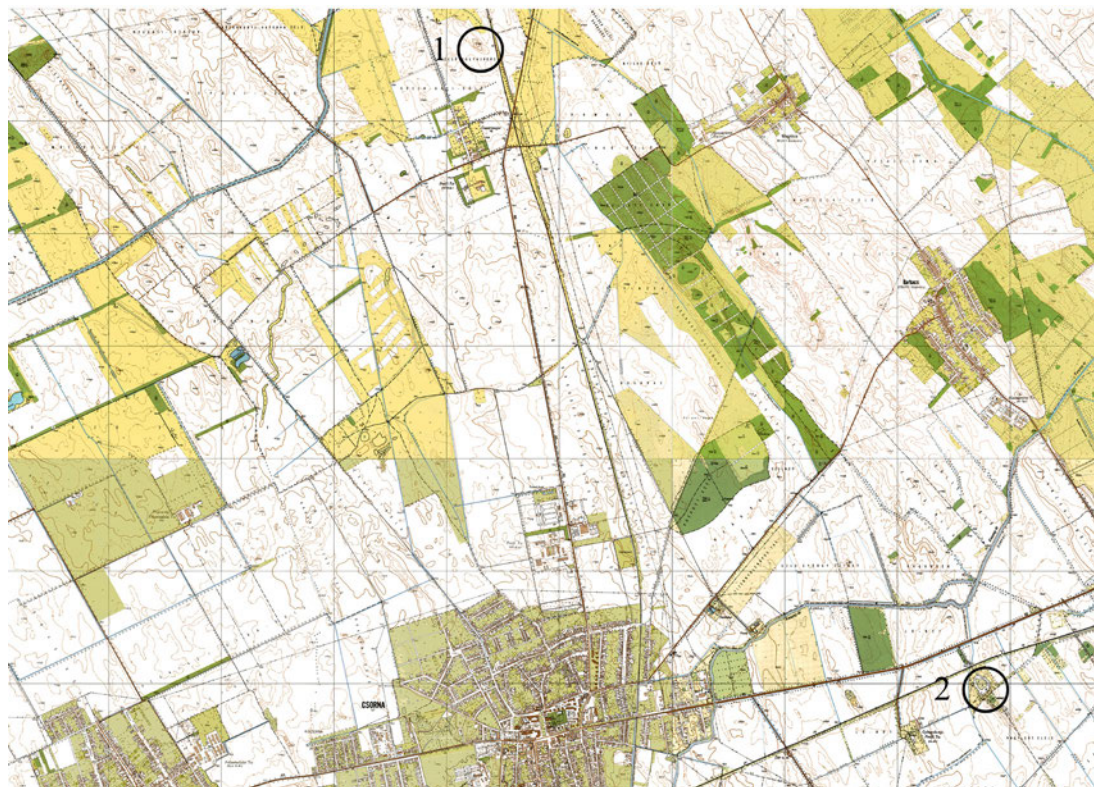
3–4. 2 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Elvesztek.

Megjegyzés: a sírból származóként közölt késő bronzkori, kora vaskori lándzsa bizonyára utólag keveredett annak leletei közé.²⁸

2. sír (1878. június 21.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: „középnagyságu”, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt.

7. kép. Csorna, 1: Csatár, Eper-domb, 2: Súlyhegy (1:10 000)

Mellékletei:

1. A váz jobb oldala mellett volt 1 db háromszög átmetszetű pengéjének középvonalában elhelyezkedő nyélnyújtvánnyal ellátott „hat hüvelyknyi hosszú” kovácsolt vaskés. H.: kb. 13 cm.²⁹ Elveszett. (8. kép 2)
2. Ugyancsak a váz jobb oldala mellett volt 1 db „tűzkő”. Elveszett.
3. A sírból – a váz jobb oldala mellett³⁰ – „durvább edények cserepei” is előkerültek. Elvesztek.

28 Kovács 1971, 96.

29 A leírás és a ma is megtalálható nyakperec ismert méretéhez viszonyítva megadott érték.

30 Hampel 1896, 64.

3. sír (1878. június 21.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A sírban lócsontok is voltak, valószínűleg az emberi váz bal oldalán. Bolygatott: az emberi váz csontjai a lócsontokkal összekeveredve feküdtek.

Mellékletei:

1. 1 db „láncza” – talán nyílcsúcs. Elveszett.
2. 1 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Trapéz alakú, téglalap alakban áttört füle külön nyak nélkül csatlakozik a lapos szárakhoz. Talpalója ívelt, három bordával erősített. M.: 12,5×11,1 cm. SM ltsz. 55.33.5. [1. tábla 4]

4. sír (1878. június 21.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz valószínűleg hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírban lócsontok is voltak az emberi váz bal oldalán.

Melléklete: ?

5. sír (1876. június 21.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz valószínűleg hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírban lócsontok is voltak az emberi váz bal oldalán.

Melléklete: ?

6. sír (1878. június 21.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz valószínűleg hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírban az emberi váz bal oldalán, annak csontjaitól „alig 3 lábnyira” voltak a lócsontok.

Mellékletei:

- 1–2. 2 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Téglalap alakú, hosszúkás áttöréssel ellátott füleik külön nyak nélkül csatlakoznak a háromszög átmetszetű szárakhoz. Talpalójuk ívelt, hiányos. Egykori m.: kb. 12,9×12,4, ill. 12,9×12,4 cm volt, mai sz.: 12,1, ill. 12,2 cm. SM ltsz. 55.33.1. [3. tábla]

7. sír (1878. június 21.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

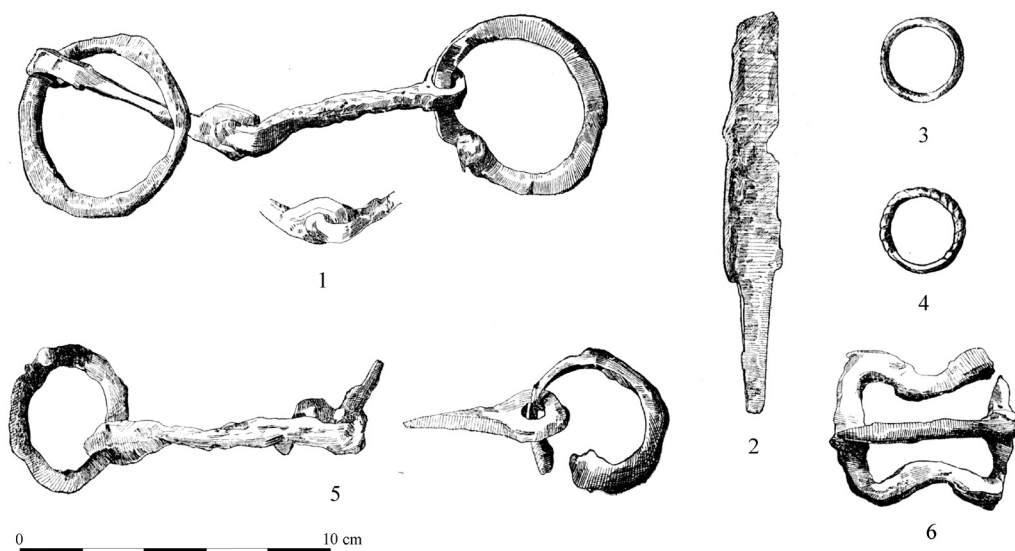
A váz valószínűleg hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírban az emberi váz bal oldalán, annak csontjaitól „alig 3 lábnyira” voltak a lócsontok.

Mellékletei:

1. 1 db vas „három darabra törött lándzsavég” – talán nyílcsúcs. Elveszett.
2. 1 db csavarást utánzóan öntött bronz karikagyűrű. Átm.: kb. 2,5 cm. Elveszett. (8. kép 4)

Szórvány vagy sírokhoz nem köthető leletek:

1. A 4. vagy az 5. sírban volt 1 db bronz karikagyűrű. Átm.: kb. 2,5 cm. (8. kép 3)
2. A 6. vagy a 7. sírban volt 1 db tört szájasú, kovácsoltvas csikózábla. Az épebb szájas h.: kb. 9 cm, a karikák átm.: kb. 5,5 cm. Elveszett. (8. kép 5)
3. A 6. vagy a 7. sírban volt 1 db kissé fekvő nyolcas alakú, kovácsoltvas hevedercsat. M.: kb. 6,2×5,7 cm. Elveszett. (8. kép 6)
4. 1 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Hosszú kása füle külön nyak nélkül csatlakozik a kengyel lapos száraihoz. Talpalója ívelt, három bordával erősített. Egykori m.: 12,7×11,1 cm. SM ltsz. 55.33.3. [4. tábla 1]

8. kép. Csorna–Csatár, Eper-domb, 1: 1. sír, 2: 2. sír, 3: 4. vagy 5. sír, 4: 7. sír, 5–6: 6. vagy 7. sír

1–16-20/1882–1892. évi sírok (1882–1892.)

„Mindkét nembeli és különböző korú emberek”. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

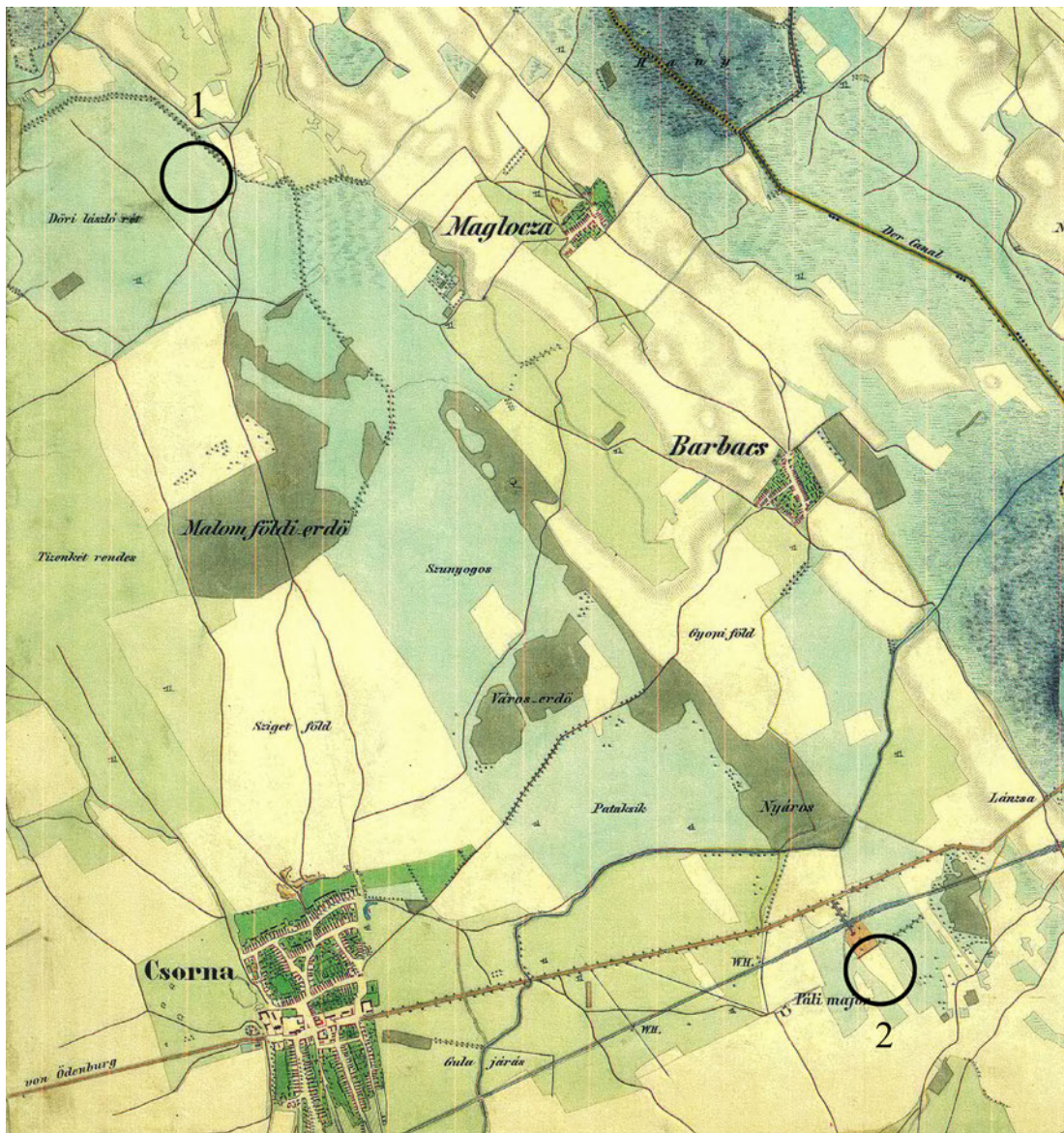
Mellékleteik: ?

Szórványleletek:

1. Az egyik váz nyakcsigolyáin volt 1 db Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) féle érem. Elveszett.
- 2–? Bizonytalan számú bronz karikagyűrű. Elveszett.
- 4–? Bizonytalan számú csat. Elveszett.
6. 1 db kovácsolt vaskés. Elveszett.
- 7–8. 2 db „sarkanytű”. Elveszett.

ÉRTÉKELÉS

A lelőhely egy kelet–nyugati irányú, „a rónából kimagasuló” dombon található, amely mintegy 200 lépés hosszú és 40–50 lépés széles volt.³¹ (9. kép 1)

9. kép. Csorna, 1: Csatár, Eper-domb, 2: Sülyhegy, a lelőhelyek elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1846. évi térképén

³¹ Paúr 1885, 319, 321.; 1887, 46.

A temetőben bizonyára nem került minden sír feltárássra, hiszen Paúr beszámolójában leírta, hogy a feltárást sötétedés előtt befejezte már, mivel annak eredményeivel elégedett volt.³² Bizonytalan, hogy Bella Lajos ásatása a lelőhely mekkora részletét hozta napvilágra, ugyanis a későbbiekben feltárt Sülyhegy kapcsán közzétett beszámolója³³ alapján itt is jogosan feltételezhető, hogy a mellékletekben szegény gyermeksírok feltárása nem minden esetben történt meg. A két feltárási periódus egymáshoz viszonyított helyzete sem ismert, de Bella beszámolója alapján azt feltételezhetjük, hogy a Paúr által feltárt lovas sírok a domb magasabb, míg az 1882–1892. között kibontott temetkezések a domb alacsonyabb részein lehettek.

Az első sír előkerülését követő kutatás további 6, míg a második ásatási periódus 16 sír feltárást eredményezett, vagyis legkevesebb 23 sírt ismerünk a temetőből. Azért csak legkevesebb, mert Bella feltárása alkalmával a 16 dokumentált sír mellett, mintegy 20 koponyáról olvashatunk, ezért a 16 sír feltehetően az előkerült temetkezések minimum értéke lehet. Esetleg többes sírok magyarázhatják a sírok és az eltemetettek száma közti eltérést. Bella szerint feltárásan „Mindkét nembeli és különböző korú emberek”³⁴ sírjai kerültek elő, s köztük több gyermek is volt.³⁵ Paúr kutatása során sem került az elhunytak neme és kora minden esetben meghatározásra, legfeljebb néhány lelet alapján lehetne ma már csak erre kísérletet tenni. Ugyanakkor talán jogosan feltételezhetjük, hogy az általánosan a vázakra alkalmazott „ember” vagy „embertetem” mellett Paúr megemlékezett volna arról, ha a sírban gyermek nyugodott. A 2. sír esetében felnőtt nőről, a 6. számú kapcsán pedig lovagról ír, ezek nyilván felnőttekre utalnak, s talán a felnőttekként történő meghatározást támogatja, hogy a trepanált koponyájú elhunyt egy felnőtt férfi volt. Paúr a feltárt 6 emberi és 1 lókoponyát először a Bécsben működő Anthropológiai Társulathoz küldte el, ahol ezek ázsiai eredetét állapították meg.³⁶ Az ekkor még besenyőnek gondolt felnőtt, javakorabeli férfi koponyáján Török Aurél vágófegyver okozta sebesülést figyelt meg, annak baloldalán a homlok és nyakszirt között. Megfigyelése szerint összesen három sérülés érte a koponyát, melyet azonban a csontsarjadás alapján a férfi túlélt. Megfigyelte azt is, hogy a koponyán a nyílást fedő „tapasz” maradványa még világosan látható volt.³⁷ Az „óriási gyógyult seb” vonatkozásában azonban jogosan merült fel kétely a beavatkozás sikerét illetően.³⁸

A temetkezési szokások vonatkozásában szinte csak a vázak Ny–K-i tájolása³⁹ és azok hanyatt fekvő helyzete ismert. A 2. és a 3. sír egymástól megfigyelt egy „öl” távolsága kb. 2 méternek felel meg.⁴⁰ Ennek alapján ezek valószínűleg sorba rendeződhettek, s „ugyanazon” irányvonal alapján a 6–7. sírok is ebbe a sorba tartozhattak. Dolgozata összefoglaló részében

32 Paúr 1885, 321.

33 Bella 1895, 256.

34 Bella 1895, 256.; Cserepes 1895.; Szőke 1954, 131.

35 Bella 1895, 256.; Cserepes 1895.; Szőke 1954, 131.

36 Nováki 1966, 108.

37 Bartucz 1966, 378.; Nováki 1966, 108–109.

38 Tomka 2000b, 70., 74.

39 Nagy 1894, 229.; SM R. A. 35.

40 SM R. A. 35.

„sorban futó arányos távolságban elkülönített sírok” szerepelnek Paúrnál.⁴¹ Vagyis a 2–7. sírok bizonyára egy sorban helyezkedtek el, ezért is talált rá azokra viszonylag könnyen. A sírokra a 3–5 ásonyom mélységben jelentkező⁴² homok kitermelése közben bukkantak, valószínűleg tehát ez lehetett a sírok mélységének legkisebb értéke.

Mellékleteket bizonytalan számú temetkezés tartalmazott, s mivel a második ásatási periódus kapcsán a minimális leletösszefüggések sem ismertek, így csak annyi bizonyos, hogy az első alkalommal legalább 6 – de a lovas temetkezések alapján alighanem inkább 7 – sírból kerültek elő tárgyi leletek. Bella megfigyelte, hogy a gazdagabb sírok a domb tetején helyezkedtek el, leleteik száma pedig a domb aljának irányába csökkent.⁴³ A gyermeksírok pedig melléklet nélküliek voltak.⁴⁴

Az ékszerek között az 1. sír rajzban is bemutatott nyakperce mellett bizonytalan számú karikagyűrű létezése ismert még, ezek között az egyik csavarást utánzóan öntött változat volt. Bella a bronzból készült gyűrűk viseletét a női sírokban figyelte meg.⁴⁵ A leletek között feltehetően a ruházathoz kapcsolhatjuk az általa említett csatokat is, bár a beszámolóban szereplő a sarkantyúpár elvileg nem zárna ki, hogy lovas temetkezés emlékeként akár egy hevedercsat is lehetett ezek között.⁴⁶ Talán az övhöz kapcsolva kerültek sírba a kések, ebből az egyik a váz jobb oldalán volt (2.), egy további lelet környezete sajnos nem ismert.⁴⁷ Ugyancsak a mindennapi tevékenységekhez kapcsolhatjuk az előbbi sírban megfigyelt tűzkövet, ennek alapján a csiholó talán nyomtalanul megsemmisült. Paúr ásatásán az előbbieken említett sírban (2.) volt étel- vagy italmellékletre utaló agyagedény, bár a „durvább edények cserepei” akár a sírföldbe másodlagosan került tárgyak is lehetnek. Erre azért is lehet gondolni, mert edénytöredékek Bella ásatásán is előkerültek, de megfigyelései szerint ezek a domb korábbi periódusának emlékeihez tartoztak, nem a feltárt sírokhoz.⁴⁸ Paúr többször is lándzsát említ⁴⁹ az egyes síroknál, de ezek inkább nyílcsúcsok lehettek.⁵⁰ Az 1. sír őskori fegyverét pedig bizonyára a leletek keveredésével magyarázhatjuk. Erre már Lovas Elemér is utalt.⁵¹ Paúr gyűjteményének a Soproni Múzeumba került darabjairól készült leltár is nyílhegyként említ egy tárgyat, egy másikat viszont – talán a bronz- vagy vaskori lándzsát – szigonyként.⁵²

A feltárást követően már Lovas Elemérnek már feltűnt a lovas temetkezések nagyobb aránya a sírok szegényes volta mellett: „Szokatlan volt (...) hogy hat sír közül ötben lócsontvázat találtak, (...) anélkül, hogy a sírok különösebben gazdagok lettek volna.” Arra is utalt, hogy

41 Paúr 1885, 323.

42 MNM R. A. 152.Cs.II.

43 Bella 1895, 256.

44 Bella 1892, 67.

45 Bella 1892, 67.

46 Bella 1892, 67.

47 Bella 1892, 67.

48 Bella 1892, 67.

49 Paúr 1885.; Gömöri 2002, 107–108.

50 Kovács 1971, 98.

51 MNM R. A. 27.L.I.

52 Récsei 1887, 26.

nem csupán a nemesfém leletek, de a másutt megtalálható fegyverek is nagyrészt hiányoztak.⁵³ A lócsontok kapcsán az elsőként előkerült sír esetében, a „lovára ültetett vitéz” leírása ugyan nem említi a lócsontokat,⁵⁴ de úgy gondolom, másképp nehezen lehetne magyarázni, miért így jellemezték a találók sírt. A 3. számú – lócsontos – sír kapcsán ezt megerősítették Paúrnak. Szerencsés módon a lócsontok helyzete bekerült a Paúr ásatásáról megjelent publikációba, ebből ismert, hogy azok az emberi vázak bal oldalán voltak,⁵⁵ az ismert esetekben (6–7.) a váz csontjaitól „alig 3 lábnyira”. Ha ezt kb. 80–90 cm-es értéknek számolhatjuk, akkor meglehetősen széles lehetett a sírgödör, esetleg a ló utólagos elásását feltételezhetjük. A lovas sírok között feltehetően a lószerszámokat is sírba helyezték a temetés során minden alkalommal. A lószerszámok között egyszerű csikózáblák maradtak fenn. Mindössze egyetlen esetben van adatunk hevedercsatról, azonban a kengyelek alapján feltételezhető nyereg ennél nagyobb számú leletre is utalhat, 1927-ben Lovas Elemér is több hevedercsatról számolt be.⁵⁶ A kengyelek kapcsán Paúr síronként részben egyről, máskor „egy bokor” kengyelvasról ír, talán valószínűbb, hogy többségében ezek párosan lehettek. Bella beszámolója szerint az „egyik magyarnak megtaláltuk sarkantyúit”,⁵⁷ ennek értékelését nyitva kell hagynunk, de a sír lovas jellegére feltehetően utal.

A lelőhely kapcsán talán az egyik legfontosabb kérdés, hogy egyetlen, folyamatosan használt temetőről van-e szó, vagy kettő, de egymástól függetlenül nyitottról. Erre már Bella Lajosnál találunk utalást, leírása szerint „Paúr e temetőt a X. századba teszi és helyesen, mert az általam föltárt 16 sír egyikében oly csontváza akadunk, melynek nyakán Péter király ezüst pénzét találtuk; tekintettel a domb kiterjedésére, a tetemek nagy számára, semmi sem állja útját azon föltevésnek, hogy a domb már a megelőző században is szolgált temetkező helyül.”⁵⁸ Vagyis Bella valószínűleg egy 10. században már megnyitott, s az ezredfordulót követően is használt temetővel számolt. Nováki Gyula is egy temetőt valószínűsített.⁵⁹ Szóke Béla ugyanakkor – Nováki véleményének ismeretében – két csoportra gondolt, véleménye szerint a Paúr által feltárt 6 sír volt az egyik, s annak közelében elhelyezkedő, de attól különálló temetőt alkottak a Bella által megfigyelt temetkezések.⁶⁰ Mesterházy Károly ugyancsak egy temetőt valószínűsített, melyet a honfoglalástól a 11. század második feléig használtak, s száznál is több sír volt benne.⁶¹ Erdélyi István⁶² és Tomka Péter⁶³ is egy temetővel számolt a lelőhely kapcsán. Sajnos újabb adatokat magam sem találtam, ami a kérdést kétségtelenül tisztázná, ezért csak a leletanyag lehet segítségünkre a kérdésben. A Paúr által feltárt 2. sírban lócsontok nem voltak, csupán használati- és munkaeszközök, valamint talán agyagedényben elhelyezett étel- vagy italmelléklet. A lovas sírok pedig ettől kb. 2 m-re kezdődően, „ugyanazon

53 MNM R. A. 27.L.I.

54 Ennek megfelelően, lócsontok nélkül említi: Aszt 2020, 12.

55 Paúr 1885, 321.; Nagy 1893, 231.; Gömöri 2000, 357.

56 MNM R. A. 27.L.I.

57 Bella 1892, 66–67.

58 Bella 1892, 66–67.

59 SM R. A. 35.

60 Szóke 1954, 130–131.

61 Mesterházy 1980, 104.

62 Erdélyi 1995, 97.

63 Tomka 2000a, 14.

irányban” helyezkedtek el.⁶⁴ Így a lovas sírok – legalábbis az elsőként feltártak – nem teljesen elkülönülve helyezkedtek el a lócsontokat nélkülöző temetkezéstől. Ugyan nem ismerjük a két feltárás egymástól való távolságát, de a lovas és a lócsontokat nem tartalmazó temetkezések is több hasonló vonást mutatnak. Ilyenek a 2. sír és a Bella által a későbbiekben feltárt temetkezések használati- és munkaeszközei; a lovassírokban megfigyelt karikagyűrűk, melyek felbukkannak a későbbiekben kibontott, lócsontok nélküli (?) temetkezésekben is. Azért tettem kérdőjelet a lócsontok esetében, mert az előkerült sarkantyúk alapján a Bella által feltárt temetőrészben sem zárható ki teljesen valamilyen lovas temetkezés megléte. Az elmondottak alapján jelen pillanatban úgy gondolom, nem lehet kétségtelenül eldönteni a kérdést, hiszen egyrészt úgy tűnik, nem különültek el egymástól határozottan a lovas és ló nélküli sírok, s leleteik sem árulkodnak jelentős időbeli különbségről, sem az anyagi kultúra, temetési szokások vagy reprezentáció markáns eltéréseiről. Ezért a leletanyag alapján jelentős időbeli különbséget nem tűnik reálisnak feltételezni a két különböző időpontban feltárt sírok között, melyek a domb tetején és annak oldalán helyezkedtek el. Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) érme a 11. század közepi használat bizonyítéka.⁶⁵ A további leletek közül a sajnos csupán általánosságban ismert karikagyűrűk egyetlen pontosabban ismert változata egy csavarást utánozóan öntött bronzékszer, amely a 7. számú lócsontos sírban volt. A bronz ritkább a típus többségét adó ezüst változattal szemben, hasonló a Nyugat-Dunántúlon a győr-pósdombi 94. sírból ismert, ezt a 10. század második felében, talán utolsó harmadában megnyitott⁶⁶ temető korai részébe sorolta Mesterházy Károly.⁶⁷ Ugyancsak bronzból készült Ikervár–Virág utca 43. sírjában, ez a 10. század második felében, végén megnyitott temető korábbi részében található.⁶⁸ Ezüsből Lébény–Kaszás 44., 62., 71. és 89. sírjából ismerjük, ezeket feltehetően a temető használatának végéig sírba helyezték, de talán csak annak valamely szakaszától jelentek meg a sírokban. Így a 10. század utolsó évtizedeit jelentősen megelőzően úgy gondolom nem kerülhettek sírba, eltemetésük felső határa a 11. század első harmada lehet. Lajtabruck 10. századi temetőjének 4. sírjában ezüsből készült a robusztusabb kialakítású ékszer.⁶⁹ Németóvár 48. és 51. sírjában bronzból, a 30., 36. és 47. számú temetkezésében pedig ezüsből öntötték ezeket, temető a 10. század késői része és a 11. század első fele között lehetett használatban.⁷⁰ Kishöflány esetében a sírok a 10. század végétől datálhatók.⁷¹ A másik – szerencsés módon ma is megtalálható – ékszer a háromrét hajlított, már vastagabb huzalból csavart nyakperec, ennek példáit a környező területeken a 11. század elejére, első felére keltezhető Pusztasomorja–Tímár-domb 6. sírjából; a Szombathely–Kisfaludy utcai temető 128. sírjából, amely a temető középső, korábbi részében található, így a 10–11. század fordulójára keltezhetjük; továbbá Valla 1. számú sírjából ismert, melyet legkorábban a 10. század közepén áshattak meg.⁷²

64 Paúr 1885, 320.; SM R. A. 35.

65 Bella 1895, 256.; Erdélyi 1995, 95.

66 Mesterházy 2014, 505.

67 Mesterházy 2014, 502.

68 P. Hajmási–Kiss 2000, 49–50., 81–82.

69 Kretiner 2000, 186, 198.

70 Obenaus 2010, 290, 245.

71 Obenaus 2010, 1378. j.

72 Obenaus 2010, 354–355.

A fent elmondottak alapján véleményem szerint nem zárhatjuk ki a lovas temetkezések 10. század második felére, végére történő datálását, így a két feltárási periódus alatt előkerült sírok egykorúságát. A megismert lelőhelyrészen 7 felnőtt mellett további legkevesebb 16 felnőtt és gyermek sírja ismert. Mivel „A sülyhegyi dombon (...) ugyanazon viszonyok fordultak elő, mint a(z) Eperjesdombon, (...) a gazdagabb sírok a domb tetején, a szegényebb sírok meg inkább a töve felé voltak” ezért a temető sírszáma ennél bizonytalan mértékben, de nagyobb volt. A közösség valamiért úgy jelölte ki az elhunytak sírjait, hogy a gazdagabbak a magasabban fekvő részekre kerültek – ennek természetesen lehettek kronológiai okai is, bár a gyermeksírok domb oldalán történő elhelyezése inkább a sírhelyek előre kijelölt voltára utalhat. Mivel azonban a sírszám feltehetően nem több százas nagyságrendű volt, ez a temető használati ideje szempontjából is lényeges.

4. CSORNA, KÖZELEBBRŐL ISMERETLEN LELŐHELY

BEVEZETÉS

A Soproni Múzeum gyűjteményében őrzött leletek között található 2 db kengyel, melyek lelőhelyként a leltárkönyvben Csorna szerepel. Sajnos egyik csornai temető rajzban közölt leleteivel sem azonosíthatók, így itt, mint ismeretlen lelőhelyű leletek szerepelnek. A két kengyel hasonlósága, valamint együttes bejelentése alapján is felmerülhet a lehetőség, hogy közöttük valamilyen összefüggés lehet, talán egy sír leletei voltak – ha csak nem fordított a helyzet, és hasonlóságuk eredményezte együttes leltárba vételüket. Ugyancsak bizonytalan egy leltári szám nélküli csikózabla előkerülési helye, amely szintén nem azonosítható kétséget kizáróan sem a csatári, sem a sülyhegyi temető hasonló leleteivel, de ennek ellenére talán valószínűsíthető, hogy valamelyik lelőhelyről származik.⁷³ A csatári 1. sír zablájának⁷⁴ hosszabb szájvasán, a végeken lévő lyukak tengelye ugyan megközelítőleg párhuzamos, mint ebben az esetben is, de a karikák alakja eltérő. A sülyhegyi zablán⁷⁵ pedig – a karikák hasonló alakja mellett – a hosszabb szájvas végein lévő áttörések ettől eltérően tengelyükkel egymásra merőlegesek.

LELETLEÍRÁSOK

- 1 db legyező alakú kovácsolt vaskengyel. Trapéz alakú, fordított trapéz alakban áttört füle külön nyak nélkül csatlakozik a kengyel lapos szaraihoz. Talpalója ívelt, három bordával erősített. M.: 16,1×12,6 cm. SM ltsz. 55.48.1. [5. tábla]

⁷³ Csorna lelőhely megnevezéssel szerepelt a múzeum állandó kiállításán is.

⁷⁴ Paur 1885, 9. sz.

⁷⁵ Lakner és xy 1892, V/8.

2. 1 db legyező alakú kovácsolt vaskengyel. Trapéz alakú, fordított trapéz alakban áttört füle külön nyak nélkül csatlakozik a kengyel lapos szaraihoz. Talpalója ívelt, három bordával erősített. M.: 15,7×11 cm. SM ltsz. 55.48.2. [6. tábla 1]
3. 1 db tört, szögletes átmetszetű, aszimmetrikus szájjal ellátott, kovácsoltvas csikózábla. A szájjasak h.: 8,1, ill. 7,6 cm, a karikák átm.: 4,8, ill. 4,6 cm. SM ltsz. n. [6. tábla 2]

5. CSORNA–SÜLYHEGY

BEVEZETÉS

1888 tavaszán a Csornától délkeletre található Sülyhegyen homokkitermeléshez kezdtek, a munka során pedig honfoglalás kori sírokat találtak. A helyszínre Lakner Ambró szállt ki, ahol a többé-kevésbé sorokban elhelyezkedő temetkezésekből 20-at fel is tárt.⁷⁶ Ezek közül azonban csak 18 sorolható vizsgált korszakunkba (1–18/1888.), míg a 2 É–D-i tájolású 5. századi temetkezés volt.⁷⁷ A homokbánya kutatása 1894. december 4-én folytatódott, ekkor Bella Lajos egy női lovassírt bontott ki a domb déli részén (1/1894.), melyet azonban a korábbi homokkitermelés részben már bolygatott.⁷⁸ A kutatást folytatva 1895 tavaszán Bella először a télen kitermelt homokot kutatta át, ennek során talált egy további ezüstartágyat. A decemberben feltárt női lovas sírral párhuzamosan kijelölt 2 m széles és 8 m hosszú kutatóárokban pedig egy őskori objektumot dokumentált. Mivel ezen a részen honfoglalás kori temetkezés nem került elő, ezért a munkát a homokgödör keleti oldalán folytatta, majd ennek eredménytelensége után az északi oldalon húzott kutatóárkokkal további 15 sírt bontott ki (1–15/1895.).⁷⁹ Az Oedenburger Zeitung 1895. április 14-i számában ezekről a sírokról, mint az előző héten⁸⁰ feltárt temetkezésekről olvashattak az érdeklődők, vagyis bizonyára valamikor április első napjaiban kerülhettek elő. Mivel a domb északi oldalának alja irányában Bella megfigyelései szerint már csak gyermeksírok kerültek elő, ezért a kutatást felfüggesztette.⁸¹ A feltárások eredményeit Hampel József tárgyleírásaival Lakner Ambró ismertette,⁸² majd Hampel önállóan is közölte,⁸³ röviden pedig Pulszky Ferenc is bemutatta.⁸⁴ Összefoglalóan Nováki Gyula segítségével Szőke Béla rekonstruálta a lelőhelyen folyt kutatást.⁸⁵ Szerepelt a leletkataszterben is,⁸⁶ majd a soproni régészeti kutatást bemutató Gömöri János is ismertette azt.⁸⁷

76 Lakner és xy 1892.

77 Nagy 1893, 229.; Aszt 2020, 13.

78 Bella 1895, 253–255.

79 Bella 1895, 255–256.

80 Cserepes 1895, 2.; Szőke 1954, 131, 72. j.

81 Bella 1895, 255–256.

82 Lakner és xy 1889.; 1892.

83 Hampel 1900, 554–560.

84 Pulszky 1891, 15.

85 Szőke 1954, 131–133.

86 FÉK 200. sz.

87 Gömöri 2000, 358–359.

A lelőhely kutatásának történetét legutóbb Aszt Ágnes foglalta össze.⁸⁸ Az 1888-ban feltárt leletekből nem kerültek a soproni múzeumba,⁸⁹ azokat Szombathelyen vették leltárba, ezeket – a múzeumba kerülés történetével együtt – Kiss Gábor adta közre.⁹⁰ A Savaria Múzeumban beleltározott leletek tartós letétként ma a Soproni Múzeumban találhatóak a lelőhely 1894–95-ben feltárt leleteinek egy részével együtt. A leletanyag egy másik része pedig a Soproni Múzeumba került,⁹¹ azonban ezek sajnálatos módon már 1953-at megelőzően elkallódtak.⁹² (7. kép 2)

SÍRLEÍRÁSOK

1/1888. sír (1888.)

Nő. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz valószínűleg hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponyáról szóló leírás szerint „a fejtető (...) fémes zöld és cm. átmérővel legömbölyített széllel átlukasztott”⁹³

Mellékletei:

- 1–3. A fejtetőnél, a csonton látható zöld színű patinanyomoknál helyezkedett el 3 db kerek, közepén kiugró peremmel övezett áttöréssel, szélén virágszirmokat utánzó mintával díszített aranyozott bronzveret. Hátoldalukon 3 db ellentett lemezkével ellátott szegecs található. Ma 2 db található meg a gyűjteményben. Átm.: 1,5 cm. SzSM ltsz. 54.738.9.⁹⁴ (10. kép 1) [7. tábla 1–2]
- 4–8. Ugyanott volt 5 db négyzet alakú, közepén kiugró peremmel övezett áttöréssel, sarkaiban kiugró háromágú mintával, felületén gyöngyözött díszítéssel ellátott aranyozott ezüstveret. Hátoldalukon 4 db ellentett lemezkével ellátott szegecs található. M.: 1,9×1,9 cm. SzSM ltsz. 54.738.8. (10. kép 2) [7. tábla 3–7]
- 9–10. A koponya környékén volt 2 db B típusú gömbsorc süngős fülbevaló ezüstkarikája.⁹⁵ Alsó részükön két gyűrű alakú elem fogta közre egykor a süngőt, felső részükön gomb alakú elemben záródó, tagolt elem látható. M.: 2,5×1,5 cm. SzSM ltsz. 54.727.4. (11. kép 1–2, 12. kép 1) [7. tábla 8–9]
- 11–12. A leleteket bemutató rajz szerint a fülbevalók karikáinak fordított állása mellett, felső részük nyitott végére volt ráakasztva egy-egy aranygyöngy. A gyöngyök ma megtalálható darabjának átmetszete lóhere alakú, üreges, két félből összeillesztett. Középrészén az összeillesztésnél, a gyöngy alsó felének palástján belülről kidomborodó gyöngysor fut, melyet két oldalt csavart filigránszál övez. Füle hordó alakú, két szélén áttörését ugyancsak csavart filigránszál keretezi, s egy ilyen fut a hordó hasán is. A fül és a gyöngytest érintkezési részén

88 Aszt 2020, 12–14.

89 SM R. A. 35.

90 Kiss 2000, 270. A Savaria Múzeumba került leletek kapcsán Kiss Gábor (SM) segítségét ezúton is köszönöm.

91 Kugler 1899, 14.

92 Gömöri 2000, 354.

93 Laknes és xy 1892, 18.

94 A leírásban 2 db szerepel, a rajzon azonban 3 db látható (Lakner és xy 1892, 23, III. ábra 33–35.)

95 A leírás csak „két arany függő” meglétéről szól, de a rajzon (Lakner és xy 1892, 23, III. ábra 26–27.) ezekkel alkotnak egységet a fülbevaló karikák.

és a gyöngy alján körben is csavart filigránszál húzódik. M.: 1,5×1,2 cm. SzSM ltsz. 58.11.2.
(11. kép 3, 12. kép 1) [7. tábla 10]

10. kép. Csorna–Sülyhegy, 1/1888. sír

11. kép. Csorna–Sülyhegy, 1/1888. sír

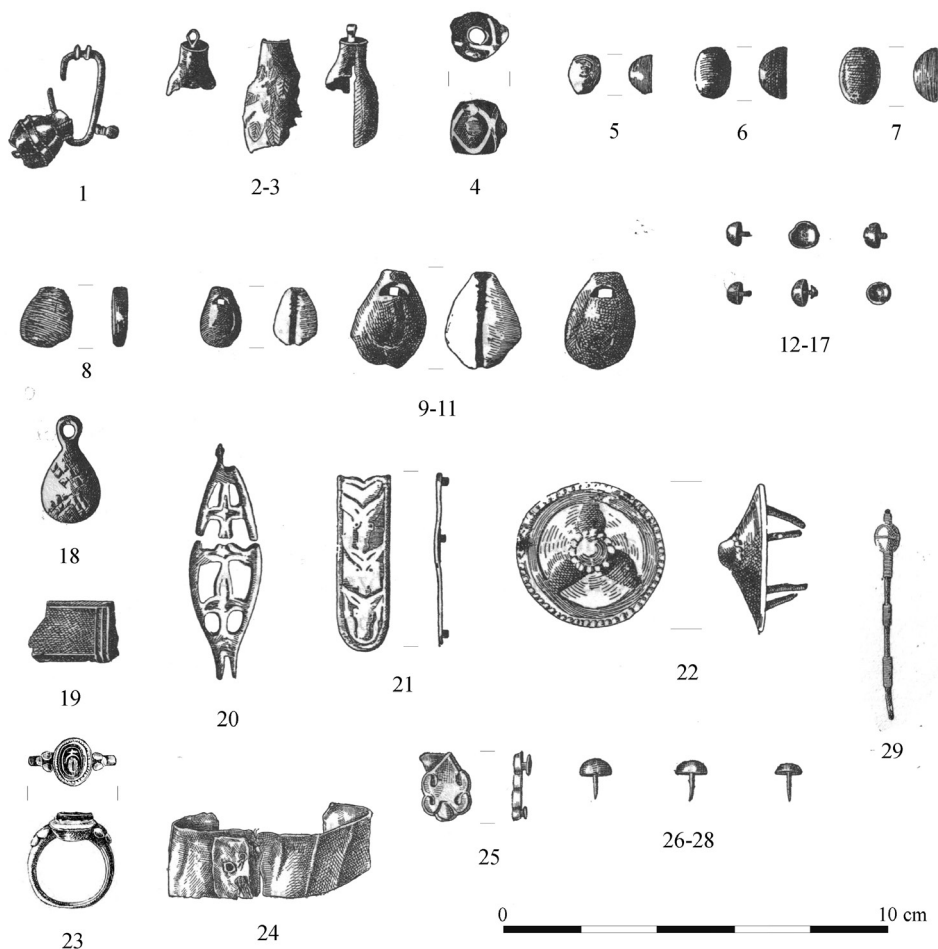
13–16. A nyakcsigolyák körül különböző gyöngyök helyezkedtek el.

13. 1 db lapos, „gyöngykagylóból” kivágott gyöngy. M.: 1,5×1,3 cm. Elveszett. (12. kép 8)

14–15. 2 db kék színű, ovális, félgömb átmetszetű üvegyöngy. M.: 1,5×1, ill. 1,4×0,9 cm. Elveszett. (12. kép 6–7)

16. 1 db fehér színű, ovális, félgömb átmetszetű üvegyöngy. M.: 1×0,8 cm. Elveszett. (12. kép 5)

- 17–19. Ugyancsak a nyakcsigolyáknál volt 3 db kauri. A legnagyobb darab m.: 2,5×2 cm. Elveszett. (12. kép 9–11)
20. Valószínűleg a mellkas csontjain volt 1 db ovális, ellaposodó végén áttört, lemélyedő részén aranyozott bronz fülkanál. Egykori m.: kb. 6×1,7 cm volt, a ma megtalálható darab m.: 3,6×1,7 cm. SMItsz. 54.723.3. (10. kép 3, 12. kép 20) [7. tábla 11]
21. A bal kar csontjain volt 1 db kiszélesedően lekerekített végű ezüst pántkarperec. M.: 5,7×5,6 cm, sz.: 1,3–1 cm. SMItsz. 54.272.1. [8. tábla 1]
- 22–27. Valószínűleg a lábfejek csontjainál volt 6 db félgömb alakú, hátoldalán ellentett lemez-kével ellátott szegeccsel rendelkező ezüstveret. Átm.: 0,4–0,5 cm. Elveszett. (12. kép 12–17)
27. A sírban a „láb alatt” volt 1 db kovácsolt vaszabla. Elveszett.
- 28–29. Ugyanott volt 2 db kovácsolt vaskengyel. Elveszett.
- Megjegyzés: a sírleírásban a kaurik után „ezüstbádogg karikák” meglétéről olvashatunk,⁹⁶ melyek valószínűleg a lábszárcsontoknál feküdtek a lábbeli díszével együtt.

12. kép. Csorna–Sülyhegy, 1, 5–17, 20: 1/1888. sír, 23–28: 1/1894. sír, 2–4, 18–19, 21–22, 29: szórvány

⁹⁶ Lakner és xy 1892, 18.

2/1888. sír (1888.)

Férfi. Csvh.: „magas”⁹⁷, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A sírban lócsontok is voltak.

Mellékletei:

1–. ? db kovácsolt vasnyílcsúcs.

3. 1 db kovácsolt vaszabla.

4–5. 2 db kovácsolt vaskengyel.

3/1888. sír (1888.)

Férfi. Csvh.: „magas”⁹⁸, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A sírban lócsontok is voltak.

Mellékletei:

1–. ? db kovácsolt vasnyílcsúcs.

2–3. 2 db kovácsolt vaskengyel.

4–6/1888. sír (1888.)

Gyermekek. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

Mellékleteik: ?

7–18/1888. sír (1888.)

Nemük, koruk bizonytalan, valószínűleg már felnőtt korúak. Csvh.: „A vázak néhányja magas, erős emberekre enged következtetni, a többi közepeszerű”⁹⁹, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

Mellékleteik: ?

Szórványleletek:

1. 1 db B típusú bronz gömbsorcüngős fülbevaló két félből álló, a huzalra spirálisan feltekert fémszalakkal elválasztott gömbökkel díszített csöngője. H.: 5,6 cm. Elveszett. (12. kép 29)

2–3. A 7–18/1888. sírok egyikéből származik 2 db feltehetően ovális, felső részén összeszűkülő, belső részéből induló szalagszerű füllel ellátott ezüstfülbevaló. Testükön bekarcolt levél alakú minták voltak láthatók. A teljesebb példány m.: 2,2×1,4 cm. Elveszett. (12. kép 2–3)

4–5. 2 db nyitott végű bronz huzalkarika. Átm.: kb. 2,4, ill. 1,5 cm.¹⁰⁰ Elveszett. (13. kép 1–2)

97 Lakner és xy 1892, 18.

98 Lakner és xy 1892, 18.

99 Lakner és xy 1892, 18.

100 Azokban az esetekben, ahol a rajzon csupán a méretarány szerepelt, de centiméter skála nélkül, ott a méreteket előbbi alapján, vagy a ma is lemérhető leletek és a csupán rajzban ismert tárgyak arányai szerint számoltam ki, ezért bizonyára nem minden esetben sikerült pontosan.

6. 1 db fekete színű, hordó alakú, fehér színű kereszteződő hullámvonallal, annak 3 közén egy-egy kidomborodó piros, középrészén zöld színű szemmel ellátott opak üveggyöngy. M.: 1,5×1,4 cm. Elveszett. (12. kép 4)
- 7–9. 3 db körte alakú, kereszt alakban futó gyöngyözött mintát utánzóan öntött fél bronz fülesgomb. A 2 db ma is megtalálható darab m.: 2,7×1,4 cm. SzSMltsz. 54.727.4. (12. kép 18)
10. 1 db pajzs alakú, egymás felett elhelyezkedő szarvasmarha¹⁰¹ fejekkel díszített ezüstsziójég, hátoldalán 5 db ellentett lemezkével ellátott szegeccsel. M.: 4,4×1,3 cm. Elveszett. (12. kép 21)
11. A 2 vagy 3/1888. számú sírban találtak 1 db „testszínű hengeres, az egyik végén vékonyabbra, de mindkét végén legömbölyített 4 cm. hosszú quarzdarabot”.¹⁰² Elveszett. (13. kép 3)
12. 1 db téglalap alakú, hiányos ezüstlemez, „pánt vagy markolat borítékából való”. M.: 2,1×1,5 cm. Elveszett. (12. kép 19)
- 13–20. 8 db középrészén vagy két, egymással szemben lévő ponton átlukasztott érme, típusaik szerint a következők.¹⁰³ (15. kép)
13. 1 db I. Berengár császár (915–924) milánói denára, középrészén átlukasztva. SM ltz. KÜLF PÉNZ 1667–1669. Elveszett.
14. 1 db I. Berengár császár (888–924) velencei denára, két egymással szemben lévő ponton átlukasztva. SM ltz. KÜLF PÉNZ 1667–1669. Elveszett.
15. 1 db I. Berengár császár (?) (915–924) veronai (?) denára, két egymással szemben lévő ponton átlukasztva. SM ltz. KÜLF PÉNZ 1667–1669. Elveszett.
- 16–19. 4 db Provence-i Hugó (926–931) milánói denára, 1 db közepén, 3 db két egymással szemben lévő ponton átlukasztva. SM ltz. KÜLF PÉNZ 1670–1673. Elveszett.
20. 1 db Richwin strassburgi püspök (913–933) két ponton átlukasztott denára, melyet I. Henrik (919–936) német királyra utaló körirata 919 után keltezett.¹⁰⁴ SM ltz. KÜLF PÉNZ 1674. Elveszett.
21. 1 db háromszög átmetszetű pengéjének vonalában futó nyélnyújtvánnyal ellátott, hátához csúcsba futó hegyű kovácsolt vaskés. M.: kb. 11,5×1,4 cm. Elveszett. (13. kép 4)
22. 1 db hosszúkás vastárgy (ár?). H.: kb. 6,6 cm. Elveszett. (13. kép 5)
23. 1 db kör alakú díszítőmezőbe komponált 3 db levéllel, kidomborodó középrészén gyöngysorkerettel övezett, peremén hasonlóan gyöngysorkerettel¹⁰⁵ díszített aranyozott ezüst rozettás lószerszámveret. Hátoldalán 4 db szeg látható, másodlagosan két egymással szembeni ponton átfúrt. Átm.: 3,6 cm. SzSM 54.726.2. (16. kép 2) [8. tábla 2]
24. 1 db kör alakú díszítőmezőbe komponált 3 db levéllel, kidomborodó középrészén gyöngysorkerettel övezett, peremén ugyancsak gyöngysorkerettel¹⁰⁶ övezett aranyozott ezüst rozettás lószerszámveret. Hátoldalán 4 db szeg látható. Átm.: 3,4 cm. SzSM 54.742.1. Elveszett. (12. kép 22)

101 Bollók 2015, 345.

102 Lakner és xy 1892, 18.

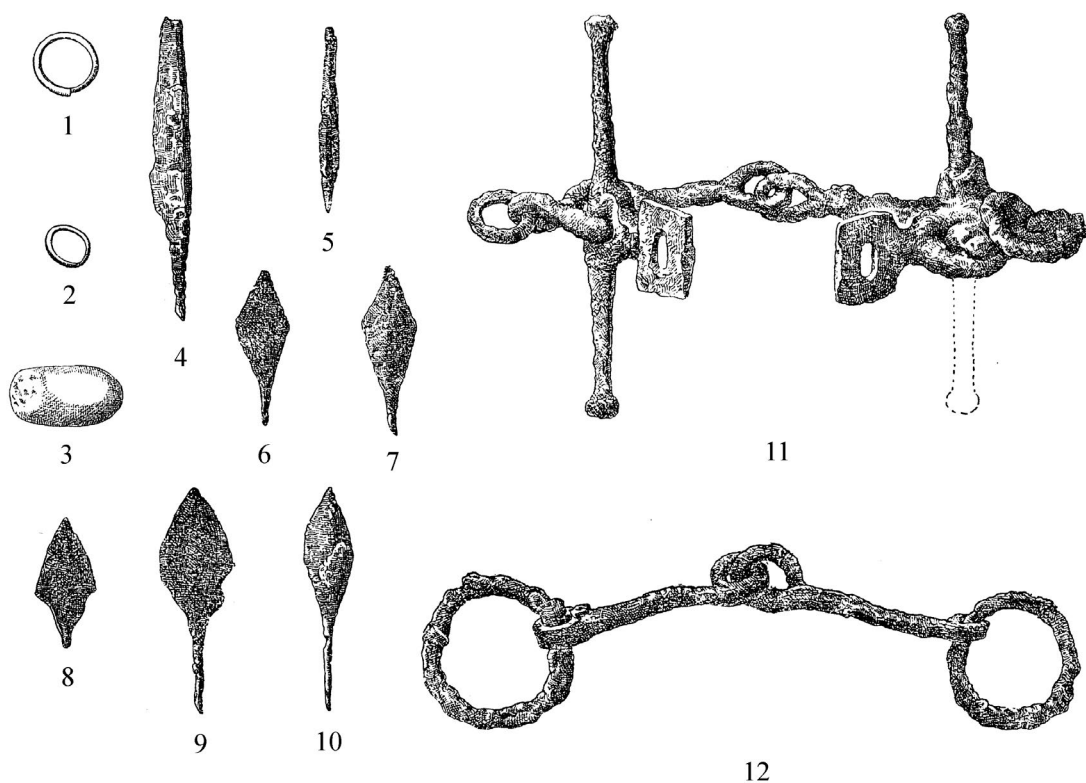
103 Coupland–Gianazza 2015, 315.

104 Kovács 2011, 148.

105 Bollók 2015, 318.

106 Bollók 2015, 318.

25. 1 db középrészén kidomborodó, négylevelű mintával díszített, ovális elemekkel tagolt peremű,¹⁰⁷ füles aranyozott ezüst rozettás lószerszámveret. Hátoldalán 3 db szeg található. M.: 3,4×2,9 cm. SMItsz. 54.726.3. (15. kép 1) [8. tábla 3]
- 26–30. A 2–3/1888. sírból kerültek elő a következő nyílcsúcsok:
- 26–27. 2 db deltoid alakú, rövid vágóélű, nyéltüskével ellátott, kovácsoltvas nyílcsúcs. M.: kb. 5,4×1,8, 5,9×1,8 cm. Elveszett. (13. kép 6–7)
28. 1 db deltoid alakú, hosszú vágóélű, nyéltüskével ellátott, kovácsoltvas nyílcsúcs. M.: kb. 4,5×2,1 cm. Elveszett. (13. kép 8)
- 29–30. 2 db rombusz alakú, nyéltüskével ellátott, kovácsoltvas nyílcsúcs. M.: kb. 7,8×2,4, 7,8×1,6 cm. Elveszett. (13. kép 9–10)

13. kép. Csorna–Sülyhegy, szórvány

31–32. Az 1–2/1888. sírból kerültek elő a következő zablák:

31. 1 db tört szájasú oldalpálcás zablá. A szájasak végein lévő áttörések közül a belsőbe kapcsolódnak megközelítőleg trapéz alakú, majd összeszűkülő nyak után téglalap alakúvá váló füleikkel a gombos végű oldalpálcák. Az ép oldalpálca h.: kb. 13,8 cm. Elveszett. (13. kép 11)

¹⁰⁷ Bollók 2015, 320.

32. 1 db tört, szögletes átmetszetű, aszimmetrikus szájjal ellátott, kovácsoltvas csikózábla. A szájjasa h.: kb. 8,7, ill. 8,4 cm, a karikák átm.: 4,5, ill. 5,1 cm. (13. kép 12)
- 33–38. Az 1–3/1888. sírból kerültek elő a következő kengyelek:
33. 1 db legyező alakú, kovácsolt vaskengyel. Trapéz alakú füle, amely a kengyelszíz számára téglalap alakban áttört, külön nyak nélkül csatlakozik a kengyel lapos száraihoz. Talpalója ívelt, valószínűleg három bordával erősített. M.: kb. 15,9×12,6 cm. Elveszett. (14. kép 11)
34. 1 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Enyhén trapéz alakú, áttört füle külön nyak nélkül csatlakozik a kengyel szögletes (?) száraihoz. Talpalója ívelt, három bordával erősített. M.: kb. 13,8×11,4 cm. Elveszett. (14. kép 2)
35. 1 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Enyhén legyező alakú füle külön nyak nélkül csatlakozik a kengyel száraihoz. Talpalója ívelt, valószínűleg három bordával erősített. M.: kb. 14,1×10,5 cm. Elveszett. (14. kép 3)
36. 1 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Téglalap alakú füle, mely a kengyelszíz számára ovális áttöréssel ellátott, külön nyak nélkül csatlakozik a szögletes (?) szárhoz. Talpalója ívelt, három bordával erősített. M.: kb. 13,8×12 cm. Elveszett. (14. kép 4)
37. 1 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Megközelítőleg téglalap alakú, ugyancsak téglalap alakban áttört füle külön nyak nélkül csatlakozik a szárhoz. Talpalója ívelt, valószínűleg három bordával erősített. M.: kb. 13,8×11,8 cm. Elveszett. (14. kép 5)
38. 1 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Megközelítőleg téglalap alakú, hosszúka áttöréssel ellátott füle külön nyak nélkül csatlakozik a lapos szárhoz. Talpalója ívelt, valószínűleg három bordával erősített. M.: kb. 13,6×13,3 cm. Elveszett.
39. 1 db szürke színű, rosszul kiégetett, kihajló peremmel, oldalán füllel ellátott agyagedény. M.: 15 cm, f.átm.: 8 cm. Elveszett.
40. 1 db agyagedény, mely a 39. számú lelethez hasonló. M.: 17 cm. Elveszett.

1/1894. sír (1894. december 4.)

Nő. Csvh.: ?, t.: Ny–K (?), sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz valószínűleg hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. Bolygatott: a koponyát és a bal felkarcsontot korábbi homokkitermelés során semmisítették meg. A váz jobb oldalán helyezkedtek el a lócsontok. Az elhunyt „jobb vállával egy irányban”¹⁰⁸ valószínűleg orr-részával Ny-i irányba tájoltva feküdt a lókoponya, mögötte, attól „valamicskével távolabb”¹⁰⁹ pedig a láb végének csontjai helyezkedtek el.

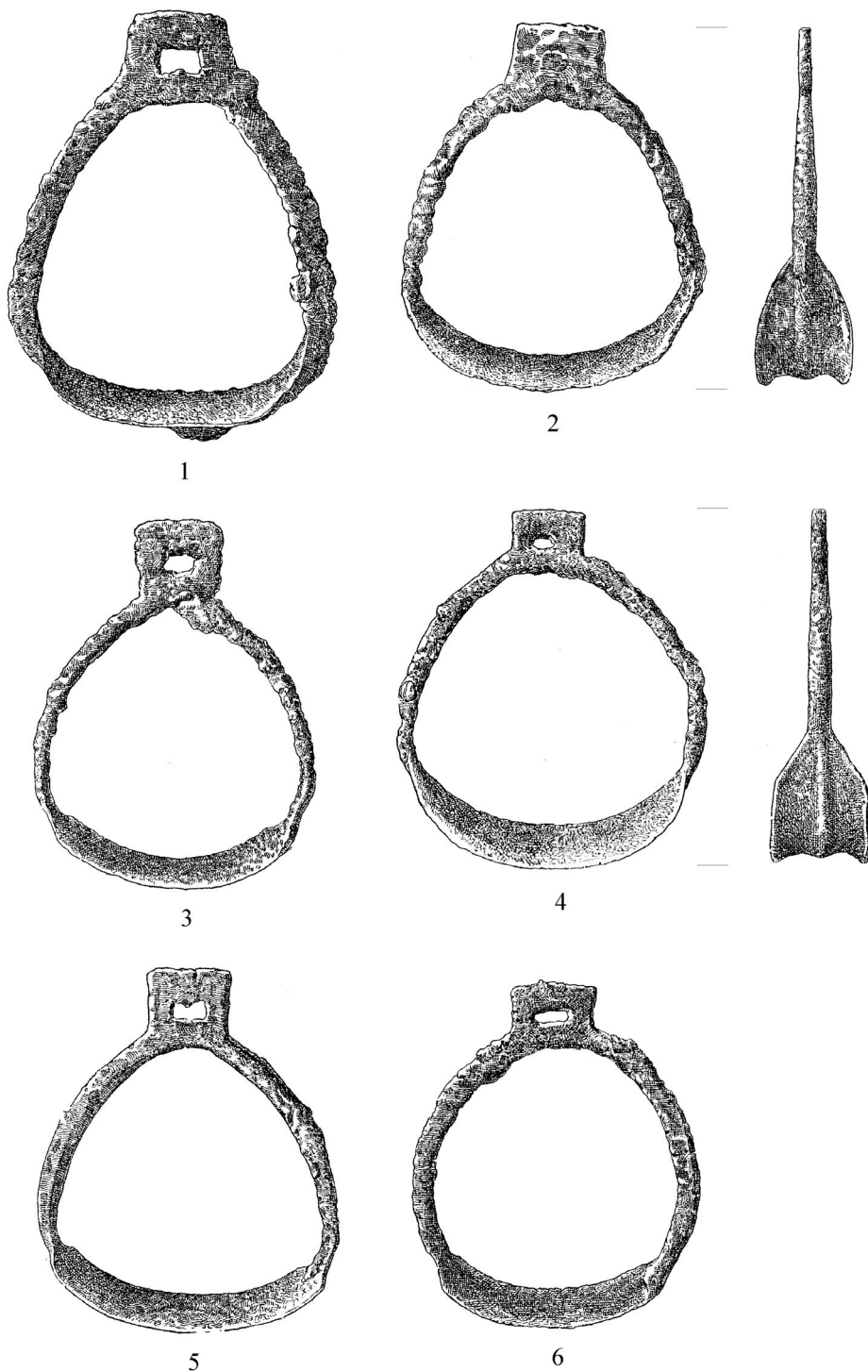
Mellékletei:

1. A jobb alkarcsontok alsó végein volt 1 db vékony, két részből álló, megközelítőleg egyenletes szélességű, lekerekített vagy csúcsba futó végű ezüstpánt, melynek két, egymást fedő részén lyukakon átfűzött fonál közötté össze a végeket. Sz.: 2 cm. Elveszett. (12. kép 24)

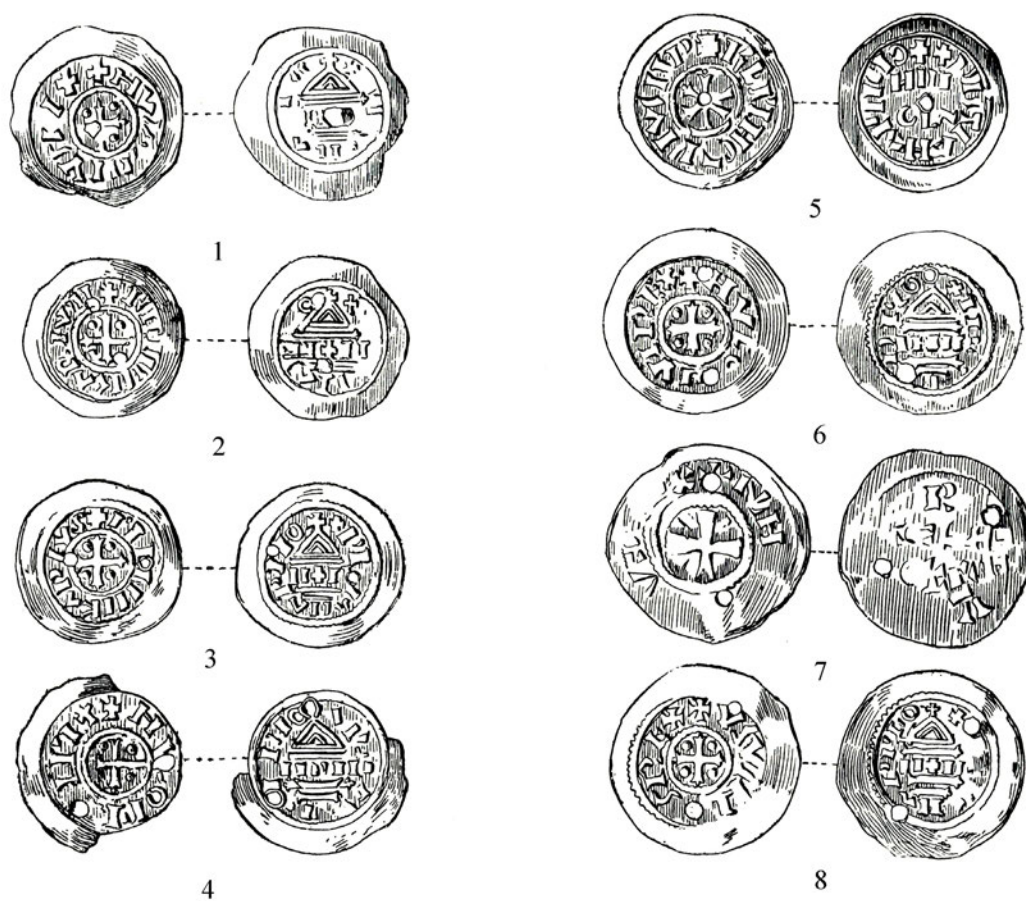
¹⁰⁸ Bella 1895, 254.

¹⁰⁹ Szóke 1954, 131.

2. A bal alkarcsonthoz tartozó 1 db megközelítőleg derékszögben meghajlított ezüstlemez, melynek egy részén rászegecselt kisebb lemezke helyezkedik el. M.: 3,1×2,1 cm. SM ltsz. 55.32.3. [9. tábla 1]

14. kép. Csorna-Sülyhegy, szórvány

15. kép. Csorna–Sülyhegy, 1–8: szórvány

16. kép. Csorna–Sülyhegy, 1–2: szórvány, 3: 1/1894. sír

3. A jobb kéz gyűrűs ujján volt 1 db almandinköves ezüstgyűrű. A karika síkjára merőlegesen elhelyezkedő ovális foglalata két oldalán 3–3 granulációt utánzó öntött díszítés látható. A peremén gyöngysormintát utánzóan öntött (?) foglalatban lévő, három részre törött kő felületén vésett – növényi elemet, makkot (?) utánzó¹¹⁰ – díszítés látható. M.: 2,3×2,1 cm, a foglalat m.: 1,5×1 cm. Elveszett. (12. kép 23)
- 4–55. A lábfejek zöld patinával borított csontjain – főként a lábközép és ujjcsontokon – helyezkedett el 52 db félgömbfejű, hátoldalukon ellentett lemezkével ellátott szegecs. 1953-ban már csak 38 db volt, ma is ennyi található meg. Átm.: 0,4–0,6 cm. SM ltsz. 55.32.2. [8. tábla 4–41]
- 56–58. Ugyancsak a lábfejek csontjain volt további 3 db kerek, kidomborodó virágmintával díszített, hátoldalukon ellentett lemezkével ellátott ezüstveret, melyek közül 2 db a jobb, 1 db a bal láb felett helyezkedett el. Átm.: 1,1 cm. SM ltsz. 55.212.4. [8. tábla 42–44]
59. Valószínűleg a lókoponya mellett volt 1 db nyéltüskével ellátott, kovácsolt vaskés. M.: 19,8×2,5 cm. Elveszett. (17. kép 1)
60. A lókoponya szájában volt 1 db tört, szögletes átmetszetű, aszimmetrikus szájvassal ellátott, kovácsoltvas oldalpálcás zablá. A szájvasak végein lévő, egymásra merőleges tengelyű lyukak közül a rövidebb belső nyílásába csatlakozik trapéz alakú, majd összeszűkülő rész után téglalap alakúvá váló fülével a bordázott díszítésű oldalpálca. Az oldalpálca h.: 13,1 cm, a szájvasak h.: 9,7 cm, ill. 11,3 cm. SM ltsz. 55.32.5. [4. tábla 2]
- 61–62. A lókoponya szájrésze mellett/alatt feküdt 2 db kengyel, típusaik szerint a következők:
61. 1 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Szögletes felső oldalának sarkain kiugró résszel rendelkező, téglalap alakban áttört füle külön nyak nélkül csatlakozik a lapos szárakhoz. Talpalója ívelt, három bordával erősített. M.: 12,4×10,5 cm. SM ltsz. 55.32.6. [9. tábla 2]
62. 1 db körte alakú, kovácsolt vaskengyel. Téglalap alakú, ugyancsak téglalap alakban áttört füle külön nyak nélkül csatlakozik a lapos szárakhoz. Talpalója ívelt, három bordával erősített. M.: 13×11,3 cm. SM ltsz. 55.32.7. [9. tábla 3]
63. Valószínűleg a kengyelek közelében, a lókoponya oldala mellett volt 1 db csaknem téglalap alakú, karikáján kissé túlnyúló pecekkel ellátott kovácsoltvas hevedercsat. M.: 5,5×3,8 cm. Elveszett. (17. kép 2)
64. Valószínűleg a lószerszámoknál, a lókoponya mellett volt 1 db három szemből álló vaslánc. H.: 7 cm. Elveszett. (17. kép 3)
- 65–68. A lókoponya jobb oldalán 1 db, a bal oldalán pedig 2 db pajzs alakú, aranyozott ezüst rozettás nagyszíjvég helyezkedett el, egy negyedik darabról pedig a korabeli beszámoló őrzött meg híradást.¹¹¹ Középrészükön félgömb alakú kidomborodó belső osztással tagolt¹¹² levél mutat a veret sarkai felé. Ma 3 db található meg. M.: 3,8×2,4 cm. SM ltsz. 55.32.4. (16. kép 3) [10. tábla 1–3]

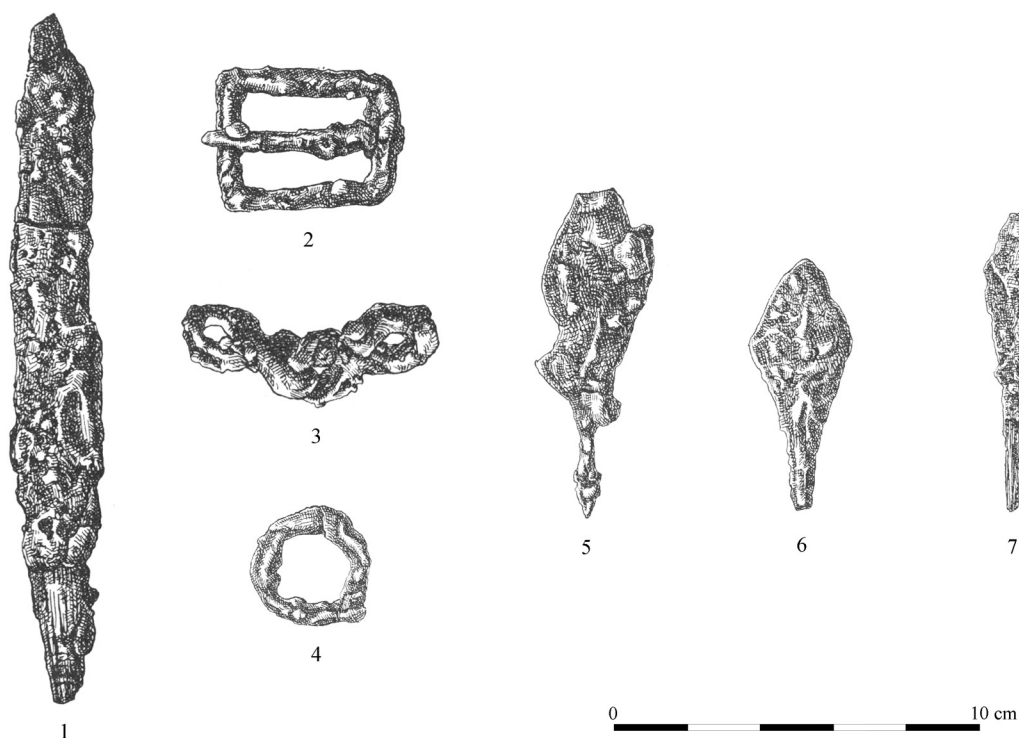
110 Bollók 2015, 549.

111 Cserepes 1895, 2.; Szőke 1954, 131, 72. j.

112 Bollók 2015, 319.

69–72. A lókoponya jobb és bal oldalán – a nagyszíjvégek mellett – 2-2 db övveret alakú ezüstdísz volt. M.: 1,5×1,1 cm. Ma 3 db található meg. SM ltsz. 55.212.2. (12. kép 25) [10. tábla 4–6]

73–76. A lókoponya hátsó részén ezüstlemezek maradványai és 3 db félgömbfejű ezüstszeg helyezkedett el, bizonyára a nyereg maradványai. Az ezüstszegek egyikén ma is megfigyelhető az egykori fémlemez apró maradványa és a leltárkönyv adatai szerint bronzpatina nyomait is őrizték. 1 db szeg talán a bal alkarcsontoknál megfigyelt, meghajlított ezüstlemez közelében lehetett. A gyűjteményben ma 2 db található meg, a sírban lévő harmadik szeg elvesztett. M.: 0,8×0,7 cm. SM ltsz. 55.32.1. (12. kép 26–28) [9. tábla 4–5]

17. kép. Csorna–Sülyhegy, 1–3: 1/1894. sír, 4: 2/1895. sír, 5–7: szórvány

1/1895. sír (1895. április 1–7.)

Felnőtt férfi (?). Csvh.: 167 cm, t.: ?, sm.: kb. 60 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt.

Melléklete:

1. A lábszárcsontok felső részei között, hegyével a medence irányában feküdt 1 db nyílcsúcs.
A 3–5. számú szórványleletek egyikével azonosítható.

2/1895. sír (1895. április 1–7.)

Felnőtt férfi (?). Csvh.: 169 cm, t.: ?, sm.: kb. 60 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a felsőtest csontjai szorosan egymás mellett helyezkedtek el.

Mellékletei:

1. A lábszárcsontok felső részei között, hegyével a medence irányában feküdt 1 db nyílcsúcs.
A 3–5. számú szórványleletek egyikével azonosítható.
2. A medence felső részének környékén volt 1 db kovácsolt vaskarika. Átm.: 3,2 cm. Elveszett.
(17. kép 4)

3/1895. sír (1895. április 1–7.)

Felnőtt férfi (?). Csvh.: 169,5 cm, t.: ?, sm.: kb. 60 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt.

Melléklete:

1. A lábszárcsontok felső részei között, hegyével a medence irányában feküdt 1 db nyílcsúcs.
A 3–5. számú szórványleletek egyikével azonosítható.

4/1895. sír (1895. április 1–7.)

Csecsemő. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: kb. 40 cm, sh.: ?, ssz.: ?

Melléklete:

1. Az egyik felkar csontján volt 1 db bronzkarperec. Elveszett.

5/1895. sír (1895. április 1–7.)

Gyermek. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: kb. 60 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A lábak csontjai 22 cm-rel magasabban feküdtek a felsőtest csontjainál.¹¹³

Melléklete: nem volt.

6–15/1895. sír (1895. április 1–7.)

Gyermekek és csecsemők. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: kb. 40–60 cm, sh.: ?, ssz.: ?

Mellékletük: nem volt.

¹¹³ Bella 1895, 256.

Szórványleletek:

1. 1895-ben a „húsvéti szünidőben”¹¹⁴ került elő 1 db csepp alakú, domború, belső részén üre-
ges, két ezüstlemezről összeállított dísz,¹¹⁵ melynek szélén és középrészén gyöngydróttal dí-
szített minta, csúcsában kerek áttörés látható. M.: 2,1×1 cm. SM ltsz. 55.212.3. [10. tábla 7]
2. A leletet Bella Lajos ugyan nem említi, de a múzeumi gyűjteményben 1953-ban a sülyhegyi
leletekkel egy kartonra erősítve helyezkedett el 1 db hatszögű, kétosztatú bronzcsat is,¹¹⁶
együttes elhelyezésük alapján Szőke Béla véleménye szerint¹¹⁷ ugyanekkor kerülhetett elő.
M.: 3,4×2,9 cm. SM 55.212.1.[10. tábla 8]
- 3–5. Az 1–3/1895. sírokból került elő 1–1 db deltoid alakú, rövid vágóélű, nyéltüskével ellátott
kovácsoltvas nyílcsúcs. M.: 7,5×2,4, 5,5×2,3, 6,7×1,2 cm. Elvesztek. (17. kép 5–7)

ÉRTÉKELÉS

A lelőhely az ártérből kiemelkedő, hosszúkás, széles, lapos halom, melynek középrészén kerül-
tek elő a sírok.¹¹⁸ (9. kép 2) A Lakner Ambó majd Bella Lajos által feltárt temetőrészek kapcso-
latára Bella egy későbbi írásában már utalt,¹¹⁹ majd Lakner ásatását Nováki Gyula azonosította
a Sülyhegygel.¹²⁰ A temető helyének meghatározása során egy – sajnos – anonimitásban maradt
múzeumbarát személy segítségével végezte el azt. Beszámolója szerint az a sülyhegyi táblán
található, melyet a temető helyén 1953-ban akácok borított.¹²¹ A temető bizonyára itt sem ke-
rült teljesen feltárássra, hiszen Bella leírta, hogy „a munka folyamán azt a benyomást nyertem,
mintha a domb éjszaki töve felé már csupa gyermek váza kerülne elő, a további ásatással föl-
hagytam.”¹²²

1888-ban 18 sírt dokumentáltak, ebből 3 gyermek mellett 1 nő, a nyílcsúcsok és az elhunytak
testalkatának „magas” jellemzése alapján pedig valószínűleg még 2 férfi sírja is ismert. Lakner
beszámolója szerint „A vázak néhányra magas, erős emberekre enged következtetni, a többi
középszerű.”¹²³ Így előbbieknél talán részben felnőttek, esetleg férfiak sírjai lehettek. Szembeötlő
azonban a gyermeksírok alacsony száma. A húsvéti szünidőben előkerült csepp alakú dísz ta-
lán egy, a téli időszak homokkitermelése közben megsemmisített sír lelete lehet, hiszen kevés-
sé valószínű, hogy Bella saját, korábbi ásatásának homokját vizsgálta volna át.¹²⁴ Ha így volt,
az természetesen a sírok számát eggyel növelné is. Az 1894–95-ben feltárt 16 (?) sírből 1 nő
és 3 felnőtt – leleteik alapján valószínűleg inkább férfi – elhunyt mellett viszont többségében

114 Bella 1895, 255.

115 SM R. A. 35.

116 SM R. A. 35.

117 Szőke 1954, 132.

118 Bella 1892, 68.

119 Aszt 2020, 14.

120 SM R. A. 35.; 857/1953.

121 SM R. A. 35.

122 Bella 1895, 256.

123 Lakner és xy 1892, 18.

124 SM R. A. 35.

voltak a gyermekek, köztük néhány csecsemő sírja is megörökítésre került a beszámolóban. Bella tudósított arról is, hogy a domb északi oldalának alsó része felé már csupán gyermeksírok kerültek elő, ezért a kutatást itt felfüggesztette.¹²⁵ Vagyis a temető sírszáma ennél bizonytalan mértékben, de – az Eper-dombhoz hasonlóan – itt is nagyobb volt.

A sírok elhelyezkedését tekintve a Sülyhegyen lévő homokgödör déli oldalán volt az 1/1888. sír, míg az északi részen került elő az 1895-ben feltárt 15 sír. A gödör keleti oldalán folytatott kutatás azonban meddőnek bizonyult.¹²⁶ Mivel megkülönböztették, hogy a gödör melyik oldalán voltak a sírok, ez bizonyára a gödör nagyobb méretére is utal egyben, hiszen kisebb kitermelt rész esetén nem indokolta volna semmi ezt az eljárást. Sajnos ez a sírok egymáshoz való távolságát azonban nem adja vissza, de arra utal, hogy köztük jól érzékelhető távolság volt. Ezért egyben arra is következtethetünk, hogy akár nagyobb számú temetkezés is megsemmisülhetett a bányaművelés során. A temető szerkezetére nézve annyi ismert, hogy az 1–18/1888. évi sírok többé-kevésbé sorokat alkottak,¹²⁷ a gyermeksírok pedig a temető szélén, a domb tövével, míg a gazdagabbak annak közepén, a domb tetején voltak.¹²⁸

A 1–18/1888. évi sírok tájolása a Ny–K-i irányhoz igazodott,¹²⁹ s az 1–15/1895. évi sírok többsége is ugyancsak Ny–K-i fekvésű, három esetében pedig északi irányban eltérő, ÉNy–DK-i tájolású volt.¹³⁰ A felnőttek átlagosan 60 cm, a csecsemősírok pedig kb. 40 cm mélyen helyezkedtek el.¹³¹ Az 1895-ben feltárt egyik gyermek esetében 22 cm szintkülönbség volt a felsőtest és a lábak csontjai között, utóbbiak javára. Az egyik felnőtt csontjainak szoros helyzete alapján már Bella is felvetette a test valamilyen anyagba történő becsavarásának lehetőségét.¹³²

Mellékleteket 8 sír biztosan tartalmazott, ugyanakkor a szórványleletek alapján feltehetően ennél magasabb számot is valószínűsíthetünk. Természetesen több melléklet nélküli sír is volt, mint erről Lakner beszámolt, Bella pedig utalt rá, hogy a gazdagabb sírok a domb tetején helyezkedtek el, leleteik száma pedig a domb alja irányába csökkent, ezzel párhuzamosan a gyermeksírok is a temető szélén voltak.¹³³ Vagyis a gyermeksírok valamekkora része bizonyára nélkülözte a maradandó anyagú mellékleteket.

A leletek egy része sajnos összekeveredett, jelentős részük el is kallódott, így azonosításuk ma már nem minden esetben lehetséges. A legtöbb információval a két gazdag leletanyagú sír kapcsán rendelkezünk. A fejékszerek között a közlemény az eredeti állásához képest fejtetőn álló ezüst gömbsorcsüngős fülbevalóra akasztva mutatja az előkerült aranygyöngyöket. Ebben a formában azonban bizonyára nehezkesebb lett volna megfelelően viselni azokat. Ugyan a korábbi korszakba sorolható leletek között szerepel a rajza, de bizonyára egy honfoglalás kori

125 Bella 1895, 255–256.

126 SM R. A. 35.

127 Lakner és xy 1889, 265.

128 Bella 1895, 256.; MNM R. A. 152.Cs.II.

129 Lakner és xy 1889, 265.

130 Bella 1895, 256.

131 Bella 1895, 256.

132 Bella 1895, 256.

133 Bella 1895, 256.

gömborcsüngős fülbevaló bronzcsüngője látható az egyik ábrán,¹³⁴ ami ugyancsak 1888-ban kerülhetett elő, de eltérő anyaga miatt talán mégis valószínűbb a kapcsolatának elvetése a fenti ezüst karikapárral. A 7–18/1888. sírok egyikéből való 2 db szalagszerű füllel ellátott, bekarcolt levél alakú mintákkal díszített ezüsthülbevaló. A csepp alakú, párizsi kapocshoz hasonló mintával díszített ezüsthülbevaló ugyancsak lehetett akár fülbevaló része, de akár nyaklánc dísz is. A minta ritka a korszakban, a magyar szállásterületről a nagyteremiai fülbevalón bukkan fel,¹³⁵ s további unikális megoldásként egy gyulavarsándi nyakperce hurkos vége is ilyen formára hajlított.¹³⁶ Méretük alapján inkább a fejékszerek közé sorolhatjuk a szórványként előkerült, sima, nyitott végű huzalkarikákat is. A fülbevalókra akasztva bemutatott aranygyöngyök az 1/1888. sír legjobb minőségű ötvöstárgyai voltak, bizonyára nem a helyben készült ékszerek csoportjába sorolhatók. A fülbevalók egykori rajzán a mai formával szemben azok kissé kihajtottabb állapota látható, így ha az egykori rajz pontos, akkor erre talán az aranygyöngy ráhúzása miatt volt szükség. Az elhunyt nő nyakában üveg és állati eredetű gyöngyökből készült nyakláncot viselt. Szintén a magyar szállásterületen kívül készülhetett a sírból származó aranyozott bronz fülkanál is, mely egykor teljesebb állapotában volt megfigyelhető. A sírleírás alapján valószínűleg a női váz mellkasának csontjain feküdt. Mivel már a feltárás után készült rajz alapján is hiányos volt, ezért bizonyára jelentőséggel bírt, hiszen ebben az állapotában már eredeti funkciójára alkalmatlan volt. A nő karján ezüst pántkarperecet viselt. A már említett gömborcsüngős fülbevalók talán összefügghetnek azzal a fejfedővel, fejdísszel, vagy egyéb viseleti elemmel, amit a koponyatetőnél megfigyelt fémveretek díszítettek. A veretek száma és kétféle típusa alapján talán csak a fej valamelyik részén volt díszített, azt nem körben övezték a veretek. A fémdíszes fejfedő mellett azonban úgy tűnik, a ruházat nem kapott további fémdíszeket, egyedül a lábbeli csekély számú fémveretei említhetők. A sír lószerszámait a szórványleletek között kereshetjük.

A másik gazdagabb női sír az 1/1894. számú temetkezés volt, itt azonban a koponyát és a bal felkarcsontot korábbi homokkitermelés során megsemmisítették, ezért nem ismert, hogy voltak-e ott, s ha igen, milyen ékszerek és ruhadíszek. A lábbeli fémelemekkel történő díszítése azonban itt is megfigyelhető volt, de az előző sírnál teljesebb garnitúrával, a félgömbfejű díszek mellett itt nagyobb fémvereteket is találtak. A sír széles ezüstpántja ugyan a temetési ékszerekkel mutat hasonlóságot, azonban szokatlanul nagy szélessége miatt nem feltétlenül sorolható ezek közé.¹³⁷ A derékszögben meghajlított másik lemez pedig inkább nyeregdísz lehetett, erre az elemre a félgömbfejű szegek is utalnak. A sír kiemelkedő lelete egy – sajnos elveszett – almandinköves ezüsthülbevaló. A karoling jellegű hülbevaló¹³⁸ különlegességét a vésett kő adja. A sírban egy vaskés is volt, ez talán a jobb felkar mellé került a temetés során, a rajz alapján nagyobb mérete kiemeli a korszak általános késtípusai közül. A lószerszámok itt azonosíthatók: körte alakú kengyel pár, hevedercsat és egy feltehetően ugyancsak a lószerszámhoz

134 Lakner és xy 1892, 24, 19. ábra 1.

135 Hampel 1900, 668–670.

136 Gáll 2013, 100. t/1, 198. t.

137 Kovács 2018, 179.

138 Bollók 2014, 94.

tartozó láncdarabka mellett egy bordázott díszítésű oldalpálcás zabla került elő. Ugyancsak díszített volt a lószerszám bőrszíja is. A lókoponya szájrészében megfigyelt zabla alapján a kantárt valószínűleg az állat fejére helyezhették. Mivel a lókoponya két oldalán voltak a rozettás nagyszíjvégek és az övveret alakú díszek is, oldalanként feltehetően szimmetrikusan, ezért felmerülhetne a lehetősége, hogy ezek közül valamennyi a kantárt díszíthette. Az övveret alakúak esetében azok mérete ezt nem zárna ki, a korszak leletanyagában pedig ismert a nők esetében a kantár övveret alakú díszekkel történő szerelése.¹³⁹ Ugyanakkor a nagyobb rozettás szíjvégek esetében ez a felhasználási mód – eddigi ismereteinek alapján – szokatlanak tűnik. Továbbá a rozettás nagyszíjvégek szegecshossza 4,5 mm, az ugyanott talált övveret alakú díszeké viszont ennek csupán töredéke, így azonos fekvésük ellenére is valószínűbb, hogy mégsem egy szíjon lehettek egykor. Ezért mérlegelni kell annak lehetőségét, hogy a kantár mellett a szügyelőt/farhámot gondosan elhelyezve, szíjvégeivel a ló fejének két oldalára fektették. Feje mögé, részben bizonyára a fej hátsó része fölé nyúlóan tették a sárba a nyeret, ezért az arra félgömbfejú szegekkel erősített ezüstlemezek maradványai a lókoponya hátsó részén kerültek elő. Valószínűleg ennek a nyeregnek a része volt a bal alkarcsontoknál megfigyelt, derékszögben meghajlított ezüstlemez is, helyzete – ha nem a temetési cselekmény része volt – talán a rágcsálók okozta bolygatással magyarázható. Nyereghez tartozására utalhat a vele azonos számon, de „a” betűvel megkülönböztetve közölt félgömbfejú szeg, melyet a leírás ugyan nem említ, de a rajzon ez a jelölés bizonyára összetartozásukra utal. A sülyhegyi ezüstlemezek és szegek nyereghez tartozását már Bella felvetette, határozottan elkülönítve a szegekkel és a szegecsekkel történő felerősítés módját.¹⁴⁰ Az 1/1894. sírban a leírás ugyan nem említi a szegek számát, azonban a ma is megtalálható egyik darabon az ezüstlemezke egy darabja is megmaradt, ami viszont nincs ábrázolva Bella közleményének egyik szegén sem. Ezért felmerül a lehetőség, hogy a szegek száma – az ábrázolt 3 darabnál – nagyobb lehetett egykor. A fémlemezek és szegek – ennek ellenére talán valószínűsíthető – alacsonyabb száma miatt a nyereg talán csak első kápáján volt díszített.

Egy csecsemő bizonyára temetési ajándékként kapta a vele eltemetett karperecet (4/1895.), s ezen felül még 3 felnőtt férfi sírja azonosítható (1–3/1895.), mindhárom esetében a temetés során az lehunyt lábszárai közé fektettek egy-egy nyílvevesszőt, melynek csúcsa a lábszárak felső részei között volt, hegyével a fej irányába.¹⁴¹ Itt kell megemlíteni Bella javaslatait a honfoglalás kori sírok bontása kapcsán, amiben felhívta a figyelmet arra, hogy „A lábak szára mentén is vigyázzunk; honfoglaló őseinknél itt gyakran sorba találjuk az átlukasztott ezüstpénzeket”.¹⁴² Mivel Bella ásatásán ilyen leletek nem kerültek elő, ezért a leírás talán a Lakner által fellelt pénzek helyzetét őrizte meg. (Érdemes visszautalni az 1/1888. sírra, ahol Lakner leírása szerint: „az ezüstabdog karikák, az apró dombor szeg-szerű darabok a lábszárnál” kerültek elő.¹⁴³ Utóbbi

139 Révész 1996, 57.

140 Bella 1895, 254.

141 Bella 1899, 13.

142 Bella 1899, 13.

143 Lakner és xy 1892, 18.

leletek a lábbeli félgömb alakú díszével azonosíthatók, talán megengedhető a felvetés, hogy előbbiek pedig a pénzekre vonatkoznak.) Az érmekeket Pulszky Ferenc egy sírból származóként említi,¹⁴⁴ ezért ez egyrészt utalhat a mindeddig csupán ritkán megfigyelt¹⁴⁵ lábbeli szárának pénzekkel történő díszítésére, de – a Lakner-féle lócsontos sírok pontos leírásának hiányában – nem lehet teljesen elvetni annak a lehetőségét sem, hogy az érmekek esetleg az elhunyt lábai mellé fektetett lószerszámot díszítették. Az érmekek között a legkésőbbiek Provence-i Hugó (926–931) denárai voltak.

A ruházat részeként értékelhetjük a szórvány fülesgombokat, mintázatuk révén egyben díszítették is azt. A pajzs alakú, szarvasmarha fejekkel díszített szíjvég talán egy öv része volt egykor, de mérete alapján akár egy függesztőszíjon is lehetett. Hogy az öv teljes garnitúrányi fémveretet hordozott-e, nehéz lenne megítélni, ennek esetében talán jogosan lenne várható legalább néhány fémveret nyoma is. Nováki Gyula bizonytalan volt a kétosztatú bronzcsat előkerülési helyét illetően,¹⁴⁶ Szőke Béla ugyanakkor együttes elhelyezésük alapján a sülyhegyi temetőhöz sorolta.¹⁴⁷

Bizonytalan, melyik sír lelete volt a virágszemes gyöngy, mely a tárgytypus ritka nyugat-dunántúli példái közé sorolható. Szemei talán nem a leírásban szereplő bicolor, hanem virágszemesek voltak egykor, melyek rontott változata okozta a kétszínű leírást. Mivel a piros színű, zöld középrésszel rendelkező szemek gyakorta piros-fehér sugaras virágszemekkel rendelkeztek, ezért talán ebben az esetben sem zárható ki ez. Láthatóan jelentős különbségek vannak egyes virágszemes gyöngyök között, egy részük szabályos, másutt viszont gyengébb kivitelű, esetenként rontott utánzatnak tűnnek. Anyagösszetételi vizsgálat válaszolhatná meg, vajon a minőség összefüggésben állhat-e származási helyükkel, vagy egyéb köztük lévő kapcsolattal magyarázható-e ez. A Nyugat-Dunántúlon ritka leleteknek számító gyöngyök egy oroszvári példány¹⁴⁸ mellett szokatlanul nagy számban kerültek elő kőszeg-kőszegfalvi rétek temetőjéből.¹⁴⁹ Utóbbi darabok között a virágszemes változatok többsége mellett felbukkan egy hasonló, de egyszínű szemekkel ellátott darab is. A kőszegi temető abból a szempontból is figyelemre méltó, hogy az egyes sírok leletei között érdekes különbségek figyelhetők meg. A 2. számú, északnyugat–délkeleti irányú temetkezésben egyéb tárgyak mellett gömbsorc süngős fülbevalópár és virágszemes gyöngyök voltak, míg a nyugat–keleti irányítású 4. számú sírban gyengébb kivitelű szemesgyöngyök mellett többtagú kék, fehér és sárga színű rúdgyöngyök, valamint szegcselt végű pántgyűrűk. Utóbbi sír leletei atipikusak a Nyugat-Dunántúl honfoglalás és kora Árpád-kori leletanyagában. Jelenleg nyitva kell hagynunk a kérdést, hogy ezek másodlagosan felhasznált tárgyak lehettek-e, vagy felbukkanásuk oka mögött más magyarázat rejtőzik.

144 Pulszky 1891, 15.

145 Bende-Lőrinczy-Türk 2002, 364–365.

146 SM. R. A. 35.

147 Szőke 1954, 133.

148 Horváth 2014, 143.

149 Horváth 2012.

Lakner 3 db agyagedényről is tudósít beszámolójában, ezek közül kettő „a délkeleti 1888. leletből”¹⁵⁰ származik. Mivel az évszám és „a községtől délkeletre”¹⁵¹ történő helymeghatározás is a honfoglalás kori temetőre utal, ezért a szórványleletek közé felvettem ezeket, ugyanakkor – főként az első füles edény leírása kapcsán – talán inkább az 5. századi leletek közé sorolhatjuk ezeket.

A 2–3/1888. és az 1/1894. évi sírokban voltak lócsontok, utóbbi esetében az elhunyt testének jobb oldala mellett, a ló feje a nő karja mellé került, a lábak csontjai pedig a ló valószínűleg Ny-i irányba tájolt feje mögé. Azt nehéz lenne megítélni, vajon a ló bőrében hagyva tették-e ezeket a sírba. Az 1/1888. sírba pedig a lószerszámokat helyezték el a temetés során. Lakner ugyan kétkedve fogadta a lószerszámok sírhoz tartozását, mivel a leletek egyértelműen női temetkezésre utaltak, ezért felvetette, hogy azok „egy más odábbi sírhoz tartoznak, melyet felfedni azért nem lehetett, mert oda szórattott a kiásott homok”.¹⁵² A ló felszereléséhez tartozó legszükségesebb elemek közül a hevedercsatok az 1/1894. sír kivételével mindenhol hiányoztak, a 3/1888. sírban pedig zablá sem szerepel a beszámolóban. A lószerszámok azonosítása az 1888. évben feltárt 3 sírban sajnos nem megoldott. A kengyelek alapján talán a nyergeket is a sírokba helyezték, erre a hevedercsat utalt is az 1/1894. sírban, s mint már említettem, a sírban ezüstlemezekkel díszített nyereg, továbbá fémveretes lószerszám is volt.

Lakner ásatásának szórványleletei között van 3 db rozettás lószerszámveret, sajnos sem sírhoz kötésük, sem leletkörnyezetük nem ismert. A 1/1888. sír leírásában ezek nem szerepelnek, az ugyancsak lovas temetkezést is tartalmazó 2–3/1888. sírok pedig férfi sírok voltak, ezért talán egy további lovas sír leletei lehetnek. A háromágú mintával rendelkező, kidomborodó középrészén és peremén is gyöngysorkerettel¹⁵³ övezett rozetták a típus ritkább változatai közé sorolhatók, a Nyugat-Dunántúlon nem ismerem párhuzamát. A magyar szállásterület sírjaiban is ritka változatok, négyágú mintával Törtel–Demeter tanyáról, s ugyancsak négyágú mintával füles változatban Ártánd 207. sírjából ismert.¹⁵⁴ A rozettás veretekkel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a háromágú mintával díszített darabok hátoldalán egykor 1,3 cm hosszúságú volt a szeg. Ha feltételezzük, hogy nem a találók egyenesítették ki, akkor kérdéses, hogy ebben a formában rögzíthették-e a veretet. Sajnos mára ezek nagy része letört, így azt sem lehet megítélni, hogy a végük lehetett-e ellapított, s így esetleg szíjszorító lemezkevel együtt biztosították volna a veret helyzetét. Ilyen hosszú szegek esetében azonban ez a megoldás kevésbé tűnik valószínűnek. Azt sem tudjuk, ez volt-e az eredeti szeghossz, vagy épp az elhajlított rész törött le. Az ugyancsak szórványként előkerült füles vereten kisebb méret mellett megfigyelhető a szegecs végének tömörítése, hasonlóan az 1/1894. sír rozettás szíjvégeihez. Mivel kevésbé valószínű, hogy az egyik esetben jelentősen vastagabb szíjra lett volna szükség a lószerszámon, mint máskor, ezért ennek bizonyára más oka volt. Természetesen a kereszteződő szíjagnál lévő veretek esetében ez természetes lenne, azonban bizonyára mégsem többszörös méretben. Az is-

150 Lakner és xy 1892, 27.

151 Lakner és xy 1892, 17.

152 Lakner és xy 1892, 18.

153 Bollók 2015, 318.

154 Mesterházy 1980, 5–6. kép

mert példák alapján azonban nem valószínű, hogy rövid szegecshosszal rendelkező vereteket egy vékonyabb szíjra erősítették először, majd azt a szíjat varrták a funkcionális, így vastagabb szíjra. A megoldást tehát valószínűleg a temetkezési szokásokban kell látnunk, vagyis valamilyen feltehetően nem a mindennapi életben használt garnitúra volt, esetleg a vereteket levették a szíjról, ezért egyenesítették ki egykor elhajlított szegeiket?

A temető keltezése során itt is fontos kérdés, hogy vajon minden temetkezés egyazon temető része volt-e. Nováki Gyula véleménye szerint a Sülyhegy déli oldalán lévő lócsontos sír (1/1894.) és az északi részen fekvő 15 lócsont nélküli temetkezés (1–15/1895.) között a „nagy homokverem” alapján jelentősebb távolság lehetett. Ugyanakkor annak lehetőségét sem zárta ki, hogy a homokbányászat során, Bella ásatása előtt semmisítették már meg sírokat, így a megmentett sírok egy temetőhöz tartoztak.¹⁵⁵ Szőke Béla véleménye szerint „A Sülyhegy déli részén egy honfoglaláskori magyar sírcsoport lehetett, melyhez a Bella feltárt gazdag sír és a Lakner által feltárt egyszerű lócsontos sírok tartozhattak. Ennek szomszédságában, a domb északi vonulatán az őslakos szlávság temetője feküdhett.”¹⁵⁶ A későbbiekben a „magányos női” sírként (1/1894. sír) jellemezte az egyebek között almandinköves gyűrűvel, vékony ezüst karpántokkal és rozettás lószerszámveretekkel női temetkezést.¹⁵⁷ Mesterházy Károly meglátása szerint a Bella által 1894 decemberében megtalált bolygatott sír (1/1894.) külön feketett a temető tömbjétől, míg a másik a temető sírjai között volt.¹⁵⁸ Tomka Péter egy temetővel számolt a Sülyhegyen.¹⁵⁹

A lelőhely keltezése szempontjából sajnos az előkerült sírok alig néhány elemezhető, s azok egymáshoz viszonyított helyzete is bizonytalan, így a temető belső időrendje nem vizsgálható. Az előkerült érmek ugyan a 926. évet adják meg – mint Pulszky írta¹⁶⁰ – egy, esetleg több sír terminus post quem dátumának,¹⁶¹ ezért inkább a temető egészére nézve utalnak annak 10. század második negyedében vagy azt követően még megfigyelhető használatára. A fülkánál kétségtelenül a Kárpát-medencétől keletre fekvő területek irányába mutat,¹⁶² párhuzama az eger–szépasszonyvölgyi 26. sírból ismert,¹⁶³ ott az egyik temetkezés esetében hasonló időpontot, a 927. évet adja meg terminus post quem dátumként egy bizánci érme.¹⁶⁴ Ha ismernénk az elhunyt életkorát, az nagy segítség lenne, vajon mérlegelhető-e annak lehetősége, hogy ehhez a tárgyhoz még ő maga jutott valahol a Kárpátoktól keletre.

Mivel a beszámoló szerint nagyobb számban voltak megfigyelhetők gyermeksírok, ezért ez feltehetően a közösség nagyobb létszámára és természetes női-férfi arányaira utalhat. Ha ez egyetlen temető volt, melyet már egy 10. századi falusias közösség használt, úgy abban az eset-

155 SM R. A. 35.

156 Szőke 1954, 133.

157 Szőke 1962, 12.

158 Mesterházy 1980, 104.

159 Tomka 2000a, 14.

160 Pulszky 1891, 15.

161 Kovács 2011, 148.

162 Révész 1998, 524.

163 Hampel 1900, 578.

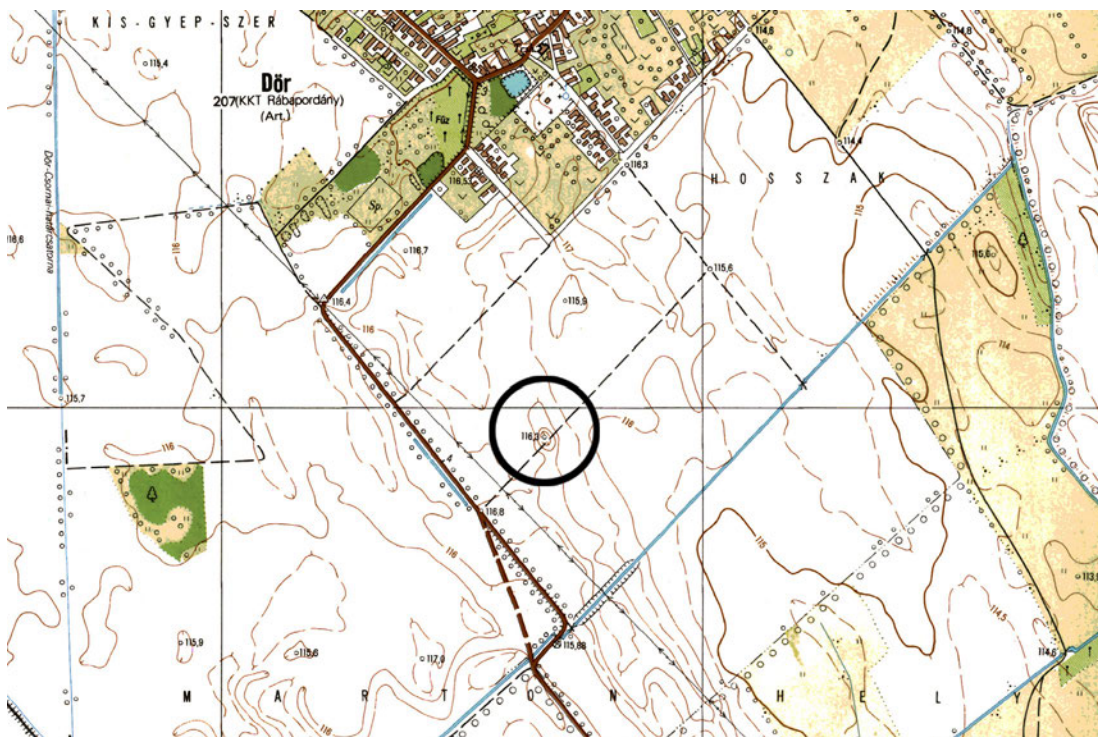
164 Kovács 2011, 158.

ben a Nyugat-Dunántúlról ismert hasonló lelőhelyekkel szemben ebben legalább néhány gazdagabb, s még néhány szegényesebb lovas sír is volt. Leletanyaga alapján pedig azoknál korábbi lehet. Mindez az eper-dombi lelőhellyel összevetve is igaz, az ott felbukkanó, már a kora Árpád-kori ékszervelet részét alkotó típusok itt hiányoznak.

6. DÖR-KÁPOLNA-DŰLŐ

BEVEZETÉS

A településtől délre található, megközelítőleg észak–déli irányú hosszúkas dombon 1905-ben homokkitermelés során sírokat találtak. A hírre Bella Lajos szállt ki a helyszínre, ahol egy nap alatt 6 temetkezést bontott ki. Jelentésében beszámolt róla, hogy a legtöbb sírnak a durva agyagedényen kívül más lelete nem volt, azonban az egyikből fémveretek és gyöngyök is előkerültek.¹⁶⁵ A lelőhelyet – tisztázva az előkerülés körülményeit is – Szőke Béla ismertette röviden,¹⁶⁶ de említette a leletkataszter¹⁶⁷ és Erdélyi István is.¹⁶⁸ A leletanyag fennmaradt része a Soproni Múzeumban található. (18. kép)

18. kép. Dör–Kápolna-dűlő (1:10 000)

165 Szőke 1954, 129.; FÉK 248. sz.

166 Szőke 1954, 129–130.

167 FÉK 248. sz.

168 Erdélyi 1995, 95.

SÍRLEÍRÁS

Valószínűleg férfi vagy fiú. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

Mellékletei:

1–2. 2 db gyöngy. A leletek a leltárba vételt megelőzően elvesztek.¹⁶⁹

3–20. 18 db fémveret, melyek az alábbi típusokba sorolhatók:

3–7. 5 db szélesebb, szabadon végződő indaszáron ülő félpalmettákkal díszített¹⁷⁰ ezüstveret.

Hátoldalukon három ellentett lemezkével ellátott szegecs található. 1 db másodlagosan átfűrt. M.: 2×1,8 cm. SM ltsz. 55.38.1. [10. tábla 9–13]

8–18. 11 db keskenyebb, szabadon végződő indaszáron ülő félpalmettákkal díszített¹⁷¹ ezüstveret. Hátoldalukon két ellentett lemezkével ellátott szegecs található. 2 db másodlagosan átfűrt. M.: 1,9×1,7 cm. SM ltsz. 55.38.1. [10. tábla 10–20]

19–20. 2 db ismeretlen típusú övveret. Elveszett.

ÉRTÉKELÉS

Az észak–déli irányú hosszúkás domb – melyet egykor legalább keleti irányból bizonyára árterület határolt –, különböző korszakokban is temetkezési helyként szolgált (19. kép). Így a folyamatos anyagkitermelés és azt követően végzett feltárások során késő római, langobard, avar és honfoglalás kori sírok is kerültek elő.¹⁷²

A vizsgált korszakunkba tartozó kutatás rövid leírása a Sopronmegyei Régészeti Társulat 1905. évi Titkári Jelentésében maradt fenn, mikor Bella 6 temetkezést bontott ki.¹⁷³ Ezeket együttesen az avar korra keltezte, ugyanakkor a bemutatott leletek egy honfoglalás kori sírra utalnak. Szőke Béla ezért úgy vélekedett, hogy „Bella nyilvánvalóan a nagy avarkori temető néhány sírját tárta fel s ezek közt talált egy sírt, melyben honfoglaló magyar mellékletek voltak”.¹⁷⁴ Ezzel szemben a leletkataszter beszámolója¹⁷⁵ és Erdélyi István meglátása szerint hat honfoglalás kori sír volt az avar kori temetőben.¹⁷⁶ Mivel Bella tudósítása szerint a „legtöbbnél az ismert durva agyagpoháron kívül semmi más tárgy nem volt”,¹⁷⁷ így ezeket talán tényleg inkább az avar korba sorolhatjuk. Az azonban kérdés maradhat, hogy mind az 5 ilyen sír volt-e, vagy volt köztük melléklet nélküli – így bizonytalan besorolású – is.

169 Szőke 1954, 129–130.

170 Bollók 2015, 231.

171 Bollók 2015, 231.

172 SM R. A. 248.

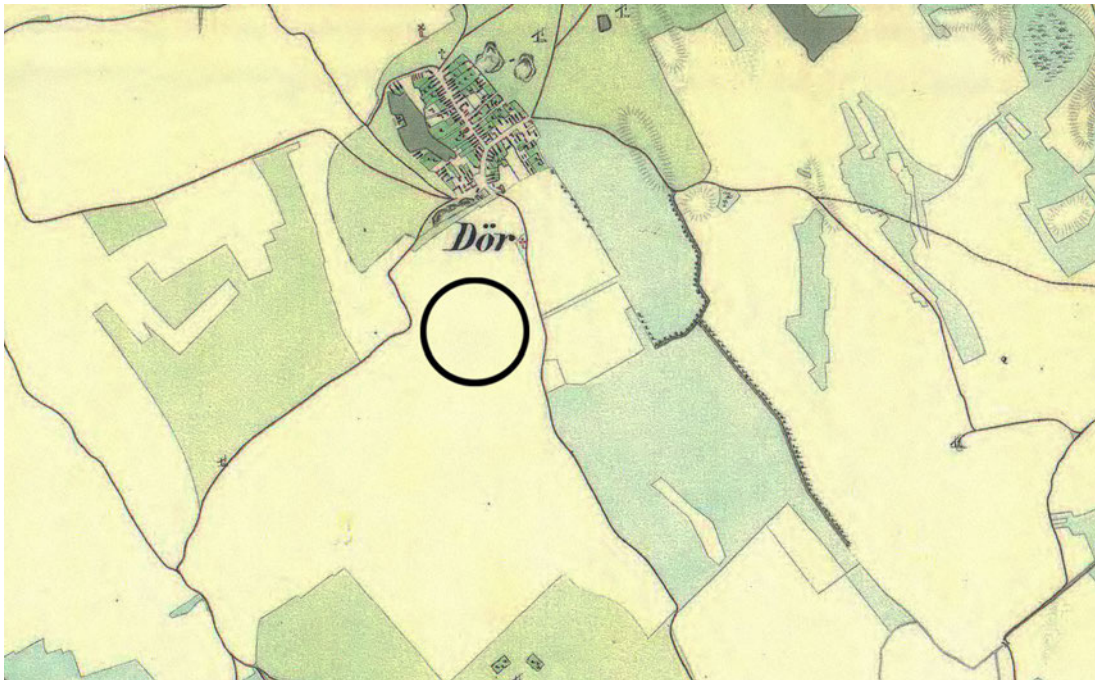
173 SM R. A. 35.

174 Szőke 1954, 129.

175 FÉK 248. sz.

176 Erdélyi 1995, 95.

177 SM R. A. 171.

19. kép. A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1846. évi térképén

Az öv vagy ruha deréktájának díszítésére szolgáló veretek (20. kép) felületének bevonata arany¹⁷⁸ vagy ón¹⁷⁹ meghatározást is kapott; a hasonló leletek szélesebb és keskenyebb fő típusát képviselik. 2 db veret már 1953-at megelőzően elkallódott,¹⁸⁰ nincs azonban csat, szíjvég vagy további veret, illetve az övre utaló¹⁸¹ egyéb tárgyakról sincs hír. Mivel Bella bizonyára odafigyelt volna a késre, csiholóra, tűzkőre is a sír bontása során, ezért talán említésük is fennmaradt volna. Emiatt valószínűbb, hogy ilyenek a sírban sem voltak. Ezért elvileg ebben az esetben sem vethetjük el teljesen annak a lehetőségét, hogy fémdíszek a ruha deréktáját díszítették. A fémdíszes övek száma – más tárgytypusokkal összevetve – meglehetősen alacsony a Nyugat-Dunántúlon, ennek oka lehet az eltérő reprezentáció,¹⁸² de talán azzal a lehetőséggel is számolhatunk, hogy – akár részben az előbb említett okokból – nem minden esetben kerültek ezek a korszakban feltétlenül földbe.¹⁸³ A feltárási és feldolgozási módszerek fejlődésével a jövőben egyszer majd számszerű képet kaphatunk arról is, mekkora lehetett a bizonyosan övön és a ruha deréktáján elhelyezkedő fémveretek aránya, ebből pedig talán arra is következtethetünk majd, hogy funkcionális és/vagy díszítő szerepén felül feltételezett jelentéstartalma esetén hordozhatta-e a deréktáján fémveretes ruha ugyanazt a tartalmat a külső szemlélő számára, mint a bőrövre szerelt veretsor.

178 Szóke 1954, 129–130.

179 Bollók 2015, 165.

180 SM R. A. 35.

181 Istvánovits 2003, 326.

182 Tomka 2000, 20.; 2000a, 14.

183 Horváth 2022, 466–467.

20. kép. Dör–Kápolna-dűlő

Részletes dokumentáció és archeogenetikai vizsgálatok hiányában eldönthetetlen kérdés marad, hogy a leleteket tartalmazó sír a temető újbóli használatbavételének nyoma-e, vagy mint arra Szóke Béla gondolt „A dőri honfoglaláskori magyar leletek – a Bella által tévesen bronznak ítélt ezüst veretek és az azóta elkallódott gyöngyök – bizonyára a X. század első feléből származnak, valószínű azonban, hogy olyan tárgyak, amelyek a helyi lakosság közé kerültek, nem pedig honfoglaló magyar egyénnel kerültek a sírba.”¹⁸⁴ Utóbbi az avar kori temető legalább honfoglalás koráig tartó használatát tételezné fel, és valamekkora részben a közelmúltban strukturális integrációként¹⁸⁵ leírt folyamattal mutathatna hasonlóságot.

7. FERTŐSZENTMIKLÓS–SZEREDRE-DŰLŐ

BEVEZETÉS

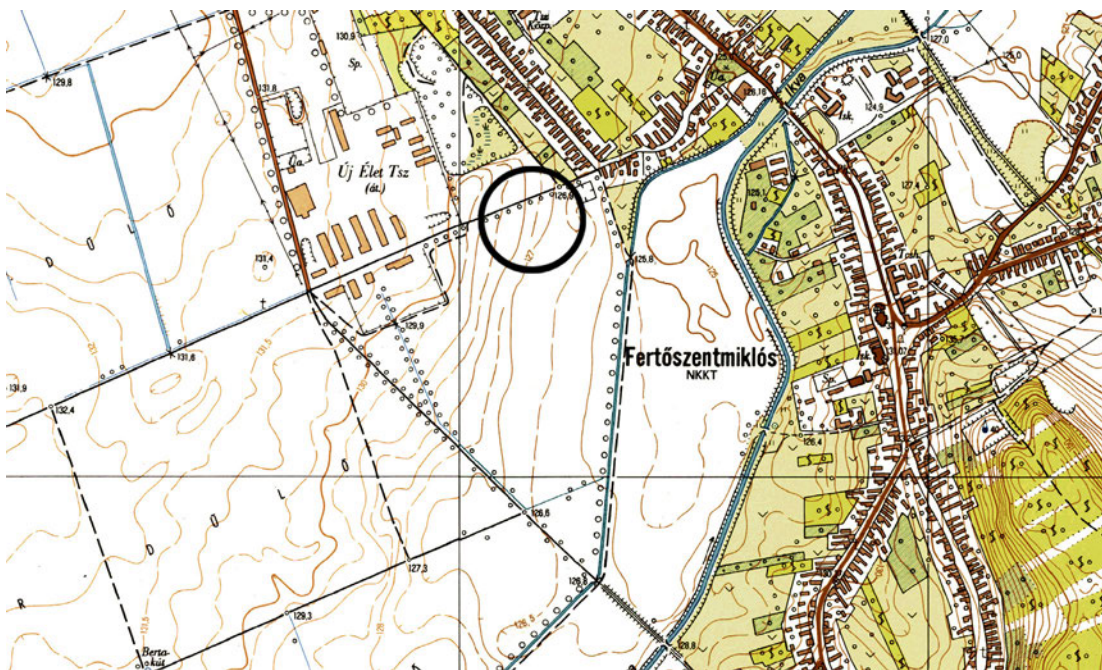
1971. február 17-én a fertőszentmiklósi Új Élet Termelőszövetkezet vezetője, Borsics Kálmán értesítette a soproni múzeumot, hogy a településtől nyugatra található homokdomb déli oldalán anyagkitermelés közben régészeti leleteket találtak. A bejelentést a kapuvári és a győri múzeumnak is megtették, a helyszínre így végül február 22-én Szőnyi Eszter és Tomka Péter szállt ki, ahol megállapították, hogy a felső humusz és az alatta található homokréteg 50–100 cm mélységű gépi eltávolítása során bronzkori telepjelenségek, 6. századi germán és 10–11. századi csontvázás sírok kerültek elő. Feltártak továbbá a bánya keleti részén egy bronzkori objektumot is. A munkát ezt követően leállították ugyan, de mivel 2 nap múltán sem történt meg a feltárás, a bányászatot folytatva a sírok egy részét elpusztították. Néhány leletet Holper Teréz és Koloszar Sándor tanuló gyűjtött össze, ezek 1972-ben a kapuvári múzeumba kerültek. Egy bronzkori edényt pedig Menyhárt István ajándékozott a múzeumnak.¹⁸⁶ 1971. március 23-án Gergáczy Lajos értesítette a Liszt Ferenc Múzeumot újabb sírok előkerüléséről. Másnap Gömöri János utazott a helyszínre, ahol április 2-ig tartó kutatása során 2 bronzkori sírt és 1 hulladékgyűjtőt, míg ezektől mintegy 35–40 m távolságban, a bánya déli szélén 1 honfoglalás

184 Szóke 1954, 129–130.

185 Szenthe–Gáll 2022, 332–339.

186 MNM R. A. XXIII.196/1975.; RM R. A. 98/1971.; 100/1971.

kori sírt tárt fel. Ettől 37 m-re nyugatra pedig 1 Árpád-kori kemencét dokumentált.¹⁸⁷ Ezzel párhuzamosan, 1971. március 31. és április 4. között Tomka Péter tárt fel a terület nyugati részén lévő langobard temető egy részének sírjait.¹⁸⁸ Áprilisban újabb jelenségeket bolygattak meg, Gömőri ekkor bronz- és középkori telepjelenségeket tudott megfigyelni.¹⁸⁹ A bányaművelés ezt követően abbamaradt, majd 1973. augusztus 21–22-én Bálint Csanád folytatott leletmentő ásást, ennek során azonban objektumok már nem kerültek elő. Megállapítható volt, hogy a korszakunkba tartozó temető többi sírja a homokbányászat során elpusztult, erre utaltak az elkerült szórványleletek.¹⁹⁰ A lelőhelyet és a feltárt honfoglalás kori sírt előzetesen Gömőri János ismertette.¹⁹¹ A régészeti és az antropológiai leletanyag a Rábaközi Muzeális Kiállítóhelyre és Sopronba került. (21. kép)

21. kép. Fertőszentmiklós–Szedre-dűlő (1:10 000)

SÍRLEÍRÁS

1. sír (1971. március 24.) [11. tábla 1]

Nő. Csvh.: 162 cm, t.: Ny–K, sm.: 115–120 cm, sh.: 210 cm, ssz.: 60–70 cm

187 Gömőri–Tomka 1972.; Gömőri 2002, 163–164.; MNM R. A. II.18/1972.; SM R. A. 480.

188 MNM R. A. II.18/1972.

189 MNM R. A. XXIII.196/1975.

190 MNM R. A. XXIII.196/1975.

191 Gömőri 2002, 163–174.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. Mindkét alkar csontjai a medencére hajlított helyzetben voltak egymáson, az ásatási dokumentáció rajza szerint valószínűleg a bal,¹⁹² a publikáció alapján a jobb volt felül.¹⁹³ A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1–2. A koponya két oldalán volt 1–1 db bronzhuzalból készült, karikáján U alakban meghajlított elemmel, alsó felén 4 db hullámvonalat mintázó résszel díszített, D típusú gömbsorcscüngős fülbevaló. Az ékszerek közül a jobb oldali alsó részével a kulcscsont, a bal pedig a váz csontjaitól kifelé mutató helyzetben feküdt. M.: 4×2,4, 3,7×2,4 cm, hv.: 0,12, 0,12 cm. SM ltsz. 91.1.34.1–2. [11. tábla 2–3]

Szóványletelek:

- 1–? A találók elmondása alapján a feldúlt sírokból sima, nyitott végű huzalkarikák kerültek elő.¹⁹⁴ Őrzési helyük ismeretlen.¹⁹⁵
3. Az 1. számú sírtól északnyugatra fekvő feldúlt temetkezésből származik 1 db gömbsorcscüngős fülbevaló bronzkarikájának töredéke.¹⁹⁶ Őrzési helye ismeretlen.
4. Koloszar Sándor tulajdonában volt 1 db bronz karikagyűrű, melynek „középen kiemelkedő gerince van”.¹⁹⁷ Őrzési helye ismeretlen.
5. Az 1. sír közelében került elő 1 db bronz fülesgomb. M.: 1,4×1,1 cm. SM ltsz. 74.41.5.
6. Az 1. számú sírtól nyugatra talált sírok egyikéből származik 1 db villás szárú nyílcsúcs.¹⁹⁸ Őrzési helye ismeretlen.

ÉRTÉKELÉS

A temető az Ikva-patak egykor széles ártere által keleti irányból határolt domb keleti felén helyezkedett el.¹⁹⁹ (22. kép)

A leletmentés során az 1. sír 35 m-es körzetében további temetkezés nem került elő,²⁰⁰ ugyanakkor a helyszínen dolgozók és az oda kilátogatók elmondásai alapján a földmunka során a sír környékén is találtak ÉNy–DK-i tájolású, melléklet nélküli temetkezéseket, bizonyára a temető további sírjait.²⁰¹ Mivel a sírtól déli irányban 5–6 m távolságban megtörtént a terület

192 MNM R. A. XXIII.196/1975.

193 Gömöri 2002, 166, 129. kép

194 MNM R. A. XXIII.196/1975.

195 A Rábaközi Muzeális kiállítóhelyen található leletek jelenleg a raktárépületek rossz állapota miatt nem kutathatók, így a tárgyak előkerülése a jövőben talán még várható. A tájékoztatást Csiszar Attilának (RMK) köszönöm.

196 MNM R. A. XXIII.196/1975.

197 MNM R. A. XXIII.196/1975.

198 MNM R. A. XXIII.196/1975.

199 MNM R. A. XXIII.196/1975.

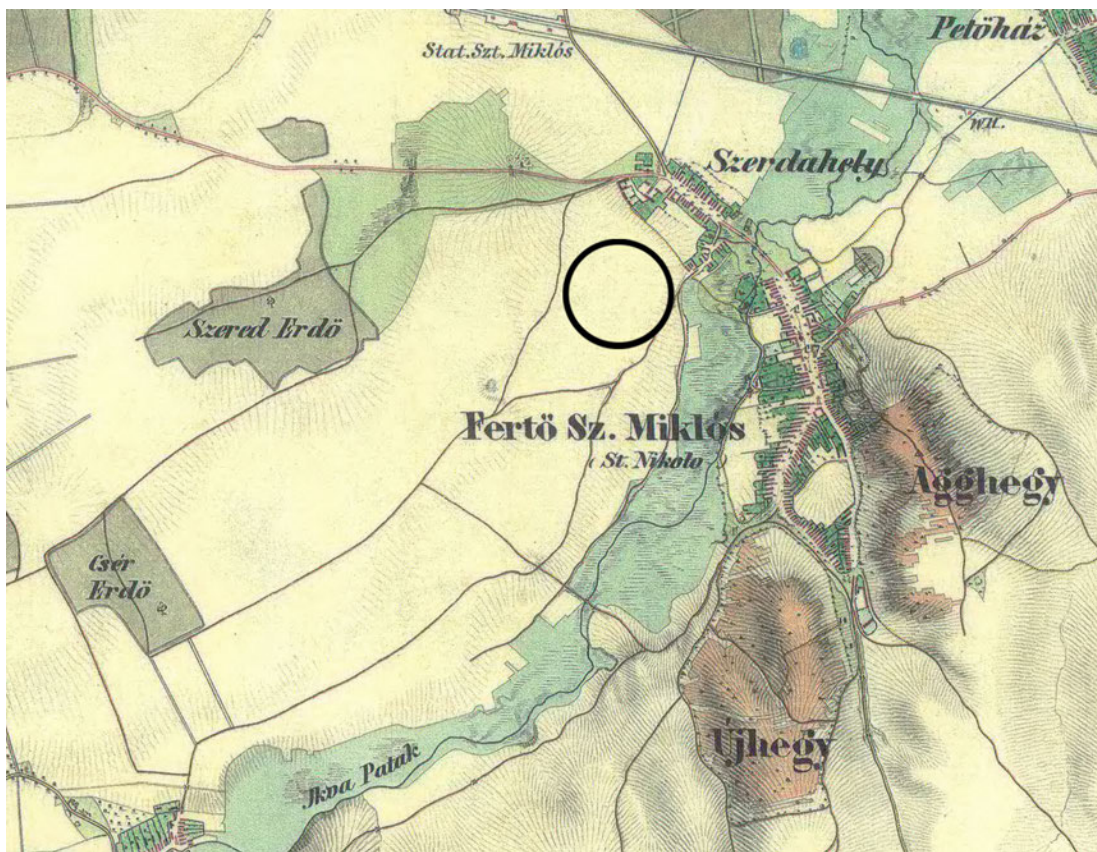
200 Gömöri 2002, 164.

201 MNM R. A. XXIII.196/1975.

átvizsgálása, ezért ebbe az irányba lehatároltnak tekinthető, a megmentett sír így a temető egyik sírsorának déli, szélső sírja lehetett.²⁰² (23. kép)

A temető teljes sírszáma a pusztulás miatt nem ismert, azt a helyszíni a becslés alapján 20–40 közé tették.²⁰³ Az 1. sír fülbevalójának székesfehérvári párhuzamaira már az ásatási jelentésében Bálint Csanád és Gömöri János is rámutatott,²⁰⁴ majd a fülbevalótípus D-variánsába sorolt, mindössze néhány Kárpát-medencei darabbal képviselt ékszerek jellemzőit Révész László foglalta össze.²⁰⁵ A csupán elmondás alapján ismeret szórványleletek között a sima, nyitott végű huzalkarikák fejékszerként történő felhasználása valószínűsíthető, míg egy gömbsorcüngős fülbevaló karikája ugyancsak a fejékszerveire utal. A karikagyűrű „középen kiemelkedő gerince” alapján talán háromszög, esetleg számárhátíves átmetszetű lehetett. A villás szárú nyílcsúcs pedig egy, esetleg több sírba helyezett nyílvevőre, talán az íjászfelszerelés további részeit is tartalmazó sírra utalhat.

Mivel a temető nagy része sajnos elpusztult, így annak kronológiai besorolása sem könnyű feladat. Gömöri János véleménye szerint a 10. század második felében temetkezettek ide.²⁰⁶

22. kép. A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1845. évi térképén

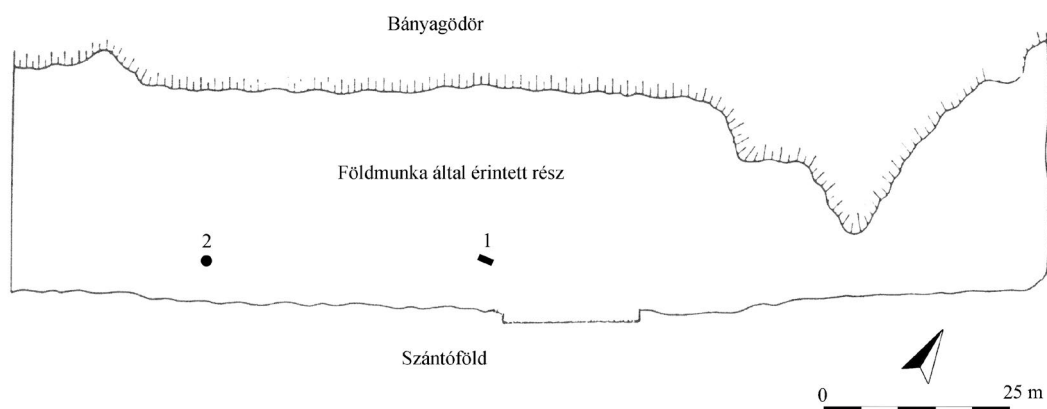
202 Gömöri 2000, 165.; MNM R. A. XXIII.196/1975.

203 MNM R.A. XXIII.196/1975.

204 SM R. A. 480.

205 Révész 1988, 153–154.

206 Gömöri 2002, 163–165.

23. kép. A feltárt terület, 1: 1. sír, 2: 11. századi kemence

8. JOBAHÁZA–BORSODY DOMB

BEVEZETÉS

A településtől nyugatra található, mintegy 30×25 méteres kerekded, megközelítőleg 1,5 m magas őskori halom feltárását 1891-ben kezdte meg Bella Lajos. A munka során egy őskori (?) temetőrészlet mellett a domb keskenyebb, északi oldalán feltárássra került 4 honfoglalás kori sír is. A lelőhelyet Bella,²⁰⁷ a leletkataszter,²⁰⁸ majd röviden Erdélyi István mutatta be.²⁰⁹ A leletanyagnak nem sikerült a nyomára bukkannom. (24. kép)

SÍRLEÍRÁSOK

1. sír (1891.)

Neme bizonytalan, fiatal személy. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: 45 cm, sh.: ?, ssz.: ?

Mellékletei:

1. A koponya mellett volt 1 db bronzkarika.

2–4. A váz derék közeli részén helyezkedett el 3 db rombusz alakú ezüstlemez.

207 Bella 1892, 64–66.

208 FÉK 515. sz.

209 Erdélyi 1995, 95.

24. kép. Jobaháza-Borsody domb (1:10 000)

2. sír (1891.)

Neme bizonytalan, fiatal személy. Csvh.: ?, t.: K-Ny, sm.: 80 cm, sh.: ?, ssz.: ?

Melléklete: nem volt.

3. sír (1891.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

Melléklete: nem volt.

4. sír (1891.)

Neme bizonytalan, fiatal személy. Csvh.: ?, t.: Ny-K, sm.: 96 cm, sh.: ?, ssz.: ?

Mellékletei:

1. A jobb felkarcsont környékén és a bordák felett zöld patinanyomokkal átitatott szövetmaradványok voltak.
- 2-9. A bordák felett helyezkedett el 8 db négyzet alakú, „lehajlott szélű” sarkaiban egy-egy „trébelt” levél alakú mintával díszített ezüstdísz. Sarkaikon egy-egy „szögnek parányi helye”

– valószínűleg egy-egy lyuk – volt megfigyelhető. Az egyik dísz hátoldalán szövetmaradvány is megőrződött.

10–11. A sírból került elő 2 db „bronzcsüngő” – talán fülesgombok.

12. A jobb kézfej csontjain volt 1 db – valószínűleg – csavart huzalú karperec.

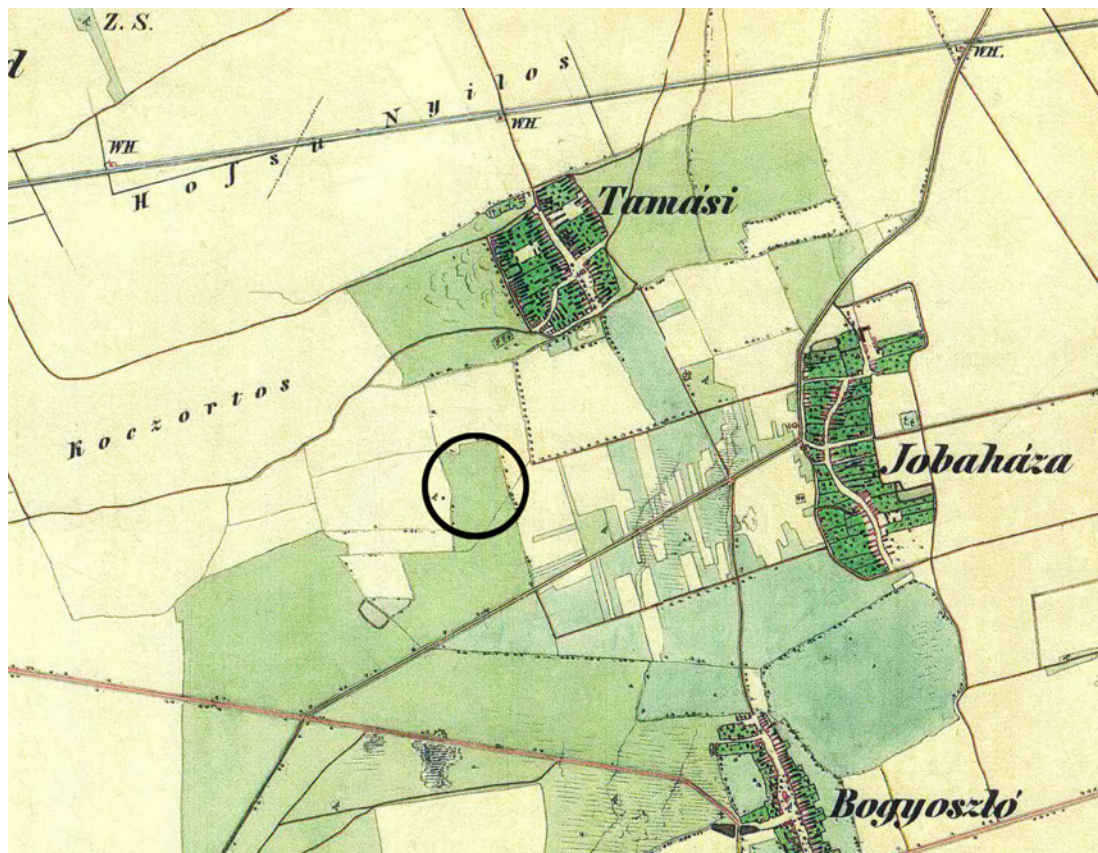
13. A bal kézfej csontjain volt 1 db bronz pántkarperec vagy bronzpánt.

14–? A váz deréktáján egy 15 cm hosszú szövetdarabon volt 5 db rombusz alakú ezüstdísz, s a sírból valószínűleg további bizonytalan számú ilyen lelet is előkerült még.

Megjegyzés: a jobb felkarcsonton zöld színű patina nyoma volt megfigyelhető.

ÉRTÉKELÉS

A Bogyoszló, Jobaháza és Rábatamási településektől nyugatra található ártéri terület szélén elhelyezkedő, feltehetően tell jellegű őskori halomba²¹⁰ beleásott sírok valószínűleg sorban helyezkedtek el, egymástól 35–200 cm-re. (25. kép)

25. kép. A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1845. évi térképén

²¹⁰ Erdélyi 1995, 95.

A kutatóárkos módszerrel folytatott feltárás esetében nem lehet elvetni, hogy nem minden sírt hozott a felszínre a munka, s noha a terület tulajdonosának szándékában volt a teljes halom elhordása, amelynek megvalósulása esetén a Sopronmegyei Régészeti Társulatot is értesíteni tervezte,²¹¹ bizonytalan, hogy a későbbiekben történt-e még kutatás, a halmot azonban a 19. század végén elhordták.²¹²

A leletanyagban a legérdekesebbek a 4. sír gombborítéknak meghatározott²¹³ leletei, ezek sajnos a tárgyak hiányában nehezen értelmezhetők. A leírás alapján valószínűleg lemezből préselt fémlemezok lehettek, melyeket a sarkaikban lévő lyukakon át, „négy apró szögecskével” erősítettek fel. Ha a gombboríték funkció mellett más felhasználási formájukat próbáljuk meghatározni, úgy leginkább a ruhadiszek közé lennének besorolhatók, mint azok a „rhombikus lemezcsek”, melyek övdíszító szerepét már Bella leírta.²¹⁴ Erre utal az egyik darab hátoldalán megfigyelt szövetmaradvány is. Talán ennek a ruhának lehetett a díszje az a bronzlemez is, amely a bal kéznél feküdt, rossz megtartása ugyanis inkább a temetési ékszerek²¹⁵ közé sorolja. Ezzel szemben a másik kézen egy valószínűleg többrét hajlított huzalból csavart karperec volt.

Ahogy Bella írta: „Az eddig föltárt négy csontvázból bátran arra lehetett következtetni, hogy rendes temetővel, még pedig a leletek után ítélve, a (...) csornai leletekhez korra nézve közel eső temetővel van dolgunk.”²¹⁶

9. RÖJTÖKMUZSAJ–ZSEBEDOMB

BEVEZETÉS

A településtől nyugati irányban található, megközelítőleg észak–déli irányú ovális domb legmagasabb pontján, a Nagylózi Termelőszövetkezet kukoricásában 1989. május 22. és június 28. között Gabrieli Gabriella vezetésével folyt régészeti feltárás, melynek célja az ott feltételezett római kori villa kutatása volt.²¹⁷ A munka során ós- és római kori telepjelenségek, valamint egy római kori vagy azt megelőző időszakra keltezhető temetkezés mellett dokumentálásra került egy honfoglalás kori temető 15 sírja is, melynek 5. sírját előzetesen Gömöri János ismertette.²¹⁸ A régészeti és az embertani leletanyag a Soproni Múzeumba került. (26. kép)

SÍRLEÍRÁSOK

1. sír (1989. május 22.) [11. tábla 4]

Gyermek. Csvh.: 113 cm (a felkarcsontok felső végéig), t.: Ny–K, sm.: 32 cm, sh.: ?, szs.: ?

211 Bella 1892, 66.

212 Takács 2007, 213.

213 Bella 1892, 65.

214 Bella 1892, 65.

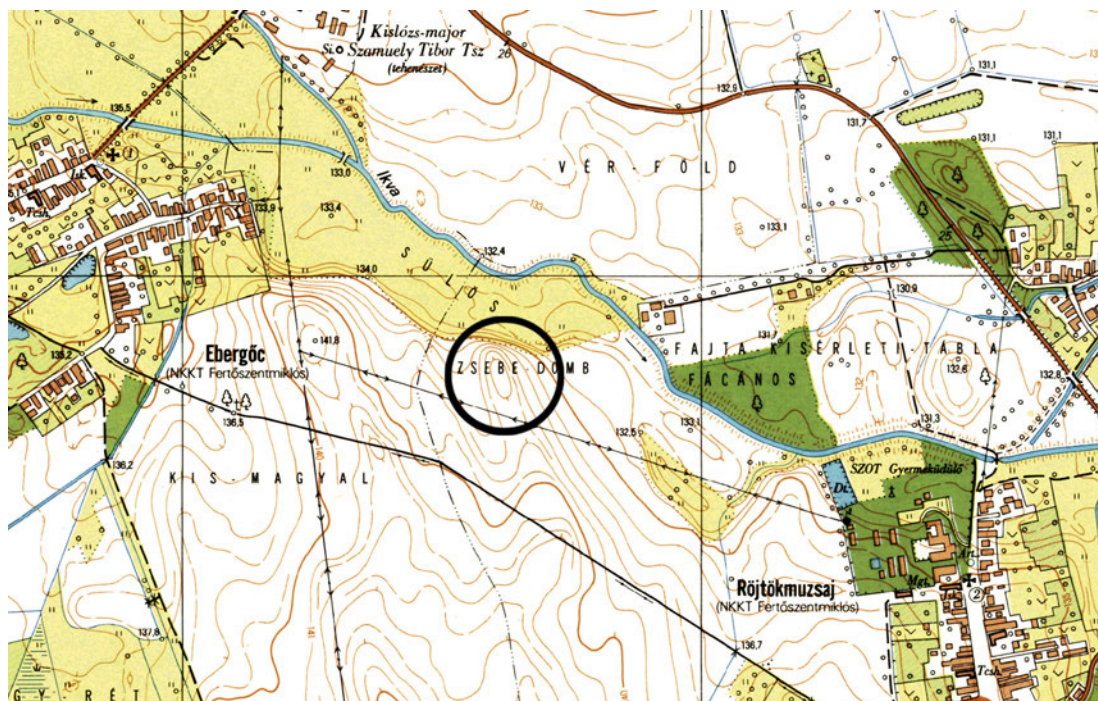
215 Kovács 2018.

216 Bella 1892, 64–65.

217 Gömöri 1973.

218 Gömöri 2002, 108.; MNM R. A. 65.VIII/1990.; SM R. A. 726.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A jobb alkarcsontok a medence felső szélén és az alsó csigolyákon feküdtek, a jobb láb csontjai térdben enyhén behajlított helyzetben voltak. Bolygatót: a szántás a koponyát, a csigolyákat, a bordákat és a bal alkar csontjait is roncsolta, kimozdította.

26. kép. Röjtökmuzsaj–Zsebedomb (1:10 000)

Mellékletei:

1. A bal combcsont felső vége alatt volt 1 db líra alakú, két ponton áttört bronzcsat. M.: 2,9×1,9 cm. SM ltsz. 91.1.5. [11. tábla 5]
2. A medence jobb oldala alatt volt 1 db háromszög átmetszetű pengével, a penge középvonalában futó nyelnyújtvánnyal ellátott, hátához csúcsba futó végű kovácsolt vaskés. M.: 7,5×1,1 cm. SM ltsz. 91.1.4.
3. A jobb combcsont felső vége mellett volt 1 db meghatározhatatlan funkciójú vastárgy. M.: 3,8×0,8 cm. SM ltsz. 91.1.3.
4. A jobb combcsont felső vége mellett volt 1 db formátlan ólomdarab. H.: 1,8 cm. SM ltsz. 91.1.2.

2. sír (1989. május 24.) [12. tábla 1]

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: 157 cm, t.: Ny–K, sm.: 65 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult.

Melléklete: ?

Megjegyzés: a sírföldben ősz- és római kori edénytöredékek voltak.

Az ásatási napló melléklet nélküliként írja le a sírt, a leltárkönyv bejegyzése szerint viszont 1 db bronz hajkarika került elő a sírből. Átm.: 1,2 cm. SM ltsz. 91.1.8.

3. sír (1989. május 25.) [12. tábla 2]

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: 143 cm, t.: Ny–K, sm.: 64 cm, sh.: 178 cm, ssz.: 58 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a sírföldben őskori kerámatöredék volt.

4. sír (1989. május 29.) [12. tábla 3]

Gyermek. Csvh.: 104 cm, t.: Ny–K, sm.: 62–66 cm, sh.: 150 cm (a szelvényhatárig), ssz.: 57 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a bal alkar csontjai a medencére hajlított helyzetben voltak. A sírgödör meglévő része alapján lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a szokatlanul nagyméretű agykoponya alapján a gyermek valószínűleg vízfejű volt. A sír délnyugati vége a feltárási területen kívül helyezkedett el, ezért nem volt feltárható.

5. sír (1989. május 29.) (27. kép) [13. tábla 1]

Férfi. Csvh.: 155 cm, t.: Ny–K, sm.: 60 cm, sh.: 174 cm, ssz.: 46 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A bal alkarcsontok az alsó csigolyákra hajlított helyzetben, a kézcsontokkal a jobb alkarcsontok felett voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt. Bolygatott: a mellkas csontjait a szántás, a koponyát a nyesés roncsolta.

Mellékletei:

- 1–2. A koponya mellett – a nyesés során kimozdult helyzetben – volt 2 db deltoid alakú, rövid vágóélű, nyéltüskével ellátott kovácsoltvas nyílcsúcs. M.: 6,1×2, ill. 5,8×1,1 cm. SM ltsz. 91.1.20–21. [13. tábla 2–3]
3. A jobb felkarcsont felett, hegyével a medence irányába mutató, kissé ferde helyzetben helyezkedett el 1 db háromszög átmetszetű pengével, annak középrészén lévő nyélnyújtvánnyal ellátott, pengéjének középvonalához csúcsba futó végű kovácsolt vaskés. M.: 12,1×1,8 cm. SM ltsz. 91.1.17. (27. kép 1) [13. tábla 4]
4. A jobb felkarcsont középrésze mellett, a késnél alacsonyabb helyzetben, végeivel kifelé mutatóan feküdt el 1 db lant alakú kovácsoltvas csiholó. M.: 8×3,1 cm. SM ltsz. 91.1.18. (27. kép 1) [13. tábla 5]
- 5–6. A csiholó mellett volt 2 db kovakő. SM ltsz. 91.1.19.
7. A váz bal oldalán, a koponya és a combcsont felső része között tegez vasalásai helyezkedtek el. A legnagyobb darab h.: 7,2 cm. SM ltsz. 91.1.10–12., 14–16., 21–23. [14. tábla]

8. A tegezvasalások külső oldalán, a váz medencéje mellett volt 1 db kovácsoltvas favájó szer-
szám.²¹⁹ Egyik vége ívelt, kiszélesedően ellaposodó, míg másik a nyelére merőlegesen meg-
hajlított, elhegyesedő. Kiszélesedő vége volt a koponya irányában, így elhajlított másik vége
felfelé nézett. M.: 12,5×1,6 cm. SM ltsz. 91.1.13. (27. kép 2) [13. tábla 6]

Megjegyzés: a jobb alkar csontjainál barna színű szövet-, bőr- vagy famaradványok voltak.

1

2

27. kép. Röjtökmuzsaj–Zsebedomb, 5. sír

6. sír (1989. május 30.) [12. tábla 4]

Gyermek. Csvh.: 115 cm, t.: Ny–K, sm.: 45 cm, sh.: 145 cm, ssz.: 51 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírgödör hosszúkás, északnyugati végén ferdén
záruló aknasír volt. Bolygatott: a koponyát munkagépek és a nyesés roncsolták, a felsőtest bal
oldali és a bal kar csontjainak egy részét pedig feltehetően állatjársók mozdították ki.

Melléklete: nem volt.

7. sír (1989. május 30.) [12. tábla 6]

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: 126 cm (a kulcsontokig), t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: kb. 204 cm,
ssz.: 52–69 cm

²¹⁹ Gömöri 2002, 108.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírgödör hosszúkás, nyugati végén kiöblösödő aknasír volt. Bolygatott: a koponya és a felsőtest csontjai részben kimozdultak és megsemmisültek.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a sírföldben római kori agyag- és üvegedénytöredékek voltak.

8. sír (1989. június 7.) [12. tábla 5]

Idős személy. Csvh.: 141 cm, t.: Ny-K, sm.: 75 cm, sh.: kb. 163 cm, ssz.: 48 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A bal alkarcsontok a felkarcsontra csaknem merőleges helyzetben az alsó csigolyákon, a jobb pedig erőteljesebben behajlítva a bordákon feküdt. A sírgödör hosszúkás aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a sírt egy római kori gödörbe ásták bele, amiben sok téglá volt.

9. sír (1989.június 8.) [15. tábla 1]

Gyermek. Csvh.: ?, t.: Ny-K, sm.: 37 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. Bolygatott: a koponyát a gépi földmunka bolygatta, a medencétől lefelé pedig a csontok hiányoztak.

Melléklete: nem volt.

28. kép. Röjtökmuzsaj–Zsebedomb, 10. sír

10. sír (1989. június 8.) (28. kép) [15. tábla 2]

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: 153 cm, t.: Ny–K, sm.: 88 cm, sh.: 177 cm, ssz.: 49 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya feltámasztott helyzetben állt. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt. Bolygatott: a jobb kéz ujjainak csontjai és a lábujjak egy részének csontjai is kimozdultak.

Mellékletei:

1. Az elhunyt hátának csontjai alatt volt 1 db háromszög átmetszetű pengével, annak közép-vonalában elhelyezkedő nyélnyújtvánnyal ellátott, hátához csúcsba futó pengéjű kovácsolt vaskés. 11,2×1,2 cm. SM ltsz. 91.1.26.[15. tábla 3]
2. A jobb lábszárcsontok felső része mellett volt 1 db kovácsolt vasszög.
Megjegyzés: a sírt egy római kori gödörbe ásták bele.

11. sír (1989. június 13.) [15. tábla 4]

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: 121 cm (a kulcsontokig), t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. Bolygatott: a koponyát a feltárás szünetében a sírból kiemelték és összetörték.

Melléklete:

1. A felsőtest jobb oldali csontjain apró állatcsontok – csirke (?) – helyezkedtek el.
Megjegyzés: a sírban római kori edénytöredékek voltak.

12. sír (1989. június 13.) [15. tábla 5]

Gyermek. Csvh.: 117 cm, t.: Ny–K, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén voltak. Bolygatott: a koponya és a bal kar csontjai részben kimozdultak és megsemmisültek.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a sírföldből római (?) kori vastöredék került elő.

13. sír (1989. június 23.) [15. tábla 6]

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: 25 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a bal alkarcsontok a mellkas csontjain keresztben feküdtek és lehetséges, hogy a jobb is hasonló helyzetben volt. Bolygatott: a szántás a váz csontjait jelentős mértékben bolygatta.

Melléklete:

1. A kimozdult bal combcsont mellett volt 1 db kovácsolt vasszeg (?). H.: 4 cm. SM ltsz. 91.1.36.
Megjegyzés: a sírföldből került elő 1 db római kori (?) bronz gyűrű töredéke. M.: 1,5×0,4 cm. SM ltsz. 91.1.32.

14. sír (1989. június 20.) (29. kép) [16. tábla 1]

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: 144 cm, t.: Ny–K, sm.: 58 cm, sh.: 212 cm, ssz.: 77 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, mindkét alkar csontjai a felkarcsontokra merőlegesen helyezkedtek el, feljebb volt a jobb. A sírgödör hosszúkás aknasír volt. Bolygatott: a koponyát a mezőgazdasági gépek összetörték.

29. kép. Röjtökmuzsaj–Zsebedomb, 14. sír

Mellékletei:

- 1–2. A medencén, a bal alkarcsontok alsó végeinek külső oldalán, és a sír délkeleti sarkában volt 1–1 db ezüsthülbevaló. A hülbevalók karikáinak egyik vége kampós, a másik kisebb S alakú végződésben záruló hurkot képez. A nagyobb méretű hülbevaló karikáján 2 db négyzet alaprajzú hasáb alakú, szélein spirálisan futó gyöngydróttal övezett peremmel ellátott, oldalain egy-egy gyöngydrót alkotta foglalaton ülő kisebb gömbbel díszített elem található. A karika hurkos vége és az egyik elem között egy kisebb gyöngydrótdíszes huzalkarika és csavart, a hülbevaló karikára spirálisan feltekert lemez látható. A két hasáb alakú elem között egy nagyobb, ugyancsak gyöngydrótos huzalkarika és hasonlóan csavart, spirálisan feltekert díszítés helyezkedik el. A kisebb méretű karikán ugyancsak 2 db hasonló hasáb alakú elem van, de ott csak ezek között van 1 db huzalkarika és csavart, spirális tag. A karikák középrészén ellapított kiszélesedés látható. Ez a nagyobb méretű hülbevalón megakadályozza, hogy a karikára felfűzött elemek a kampós vége felé elmozduljanak, míg a kisebb karikán a hasáb alakú elem átcsúszik rajta, de a csavart, spirális díszítés már nem. M.: 4,3×4, ill. 4×3,9 cm. SM ltsz. 91.1.34.1–2. (30. kép) [16. tábla 2–3]
3. A sírföldből, a mellkas jobb oldali csontjai felett került elő 1 db bronzhuzalból készült, nyitott végű karika. Átm.:1,2 cm. SM ltsz. 91.1.33.

15. sír (1989. június 26.) [15. tábla 7]

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: 154 cm, t.: Ny–K, sm.: 57 cm, sh.: 210 cm, ssz.: 63 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a lábak csontjai enyhén terpesztett helyzetben voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

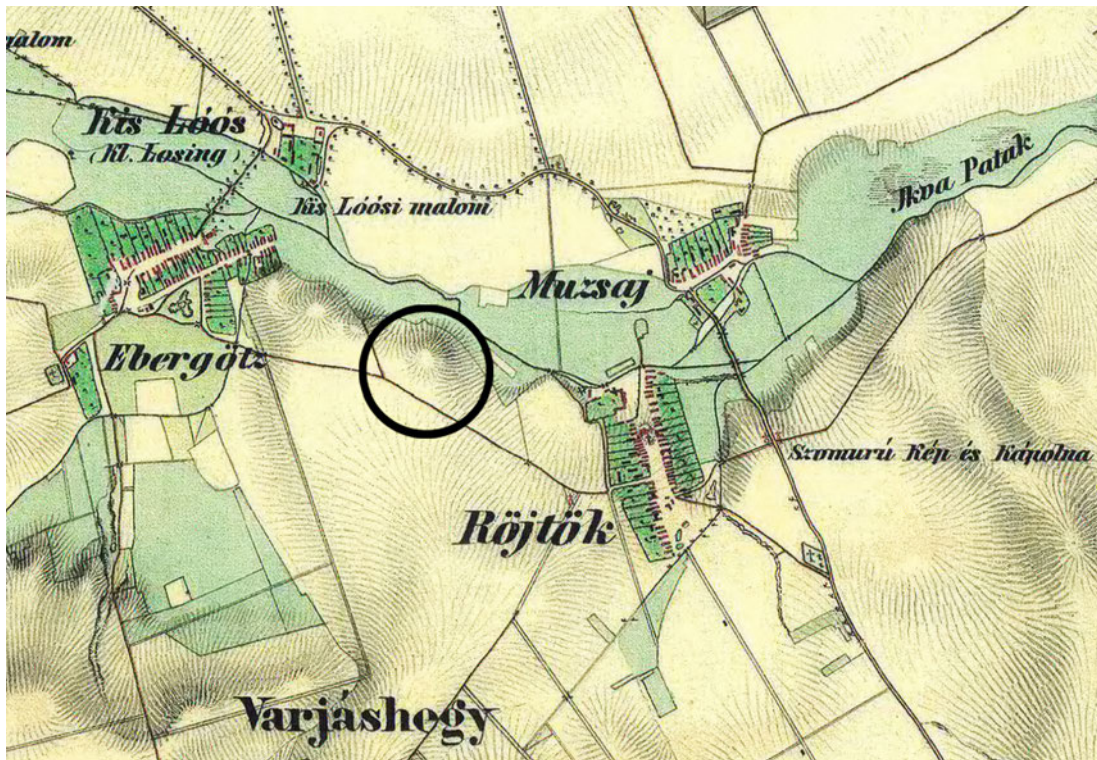
Megjegyzés: a sírföldben római kori kerámiatöredékek voltak.

30. kép. Röjtökmuzsaj–Zsebedomb, 14. sír

ÉRTÉKELÉS

A temető északi irányból az Ikva-patak egykor széles ártere által határolt dombon található. (31. kép)

31. kép. A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1845. évi térképén.

Az ismert esetekben az egyszerű aknasírok Ny–K-i tájolásban helyezkedtek el, 3 sírsor több temetkezés, míg további 2 talán egy-egy sír alapján feltételezhető. (32. kép)

A sírok mélysége 25–88 cm között változott, a csekély mélység miatt a 25–30 cm mély szántás²²⁰ azonban többször is roncsolta azokat. Meglepően keskeny volt az 5. számú férfi sírgödre, így szorosan fért csak el a mellé helyezett tegez, talán ez is okozhatta bal karjának fentebb már említett elhelyezését. A 10. sírban pedig a koponya a kisméretű sírgödör miatt feltámasztott helyzetben volt, a feltáráskor megfigyelhető volt annak a váz csontjaihoz viszonyított csaknem függőleges helyzete. (28. kép) A temetés során nagyobb arányban hajlították az elhunyt karjait a felsőtestre. A jobb alkar felkarra merőleges behajlítása egy gyermek (1.), a jobb alkar ágyéki fekvése ugyancsak gyermek (12.), a bal ágyéki fektetése pedig szintén egy gyermek (4.) sírjából ismert, míg a bal felkarra merőleges fektetése egy férfi (5.), a bal a felkarra merőlegesen

²²⁰ SM R. A. 726.

elhelyezve, míg a jobb erőteljesebben behajlítva a felső bordákon egy idős személy sírjában dokumentált. Mindkét alkar felkarokra történő merőleges elhelyezése ismeretlen nemű és korú – leletei alapján valószínűleg női – elhunyt esetében (14.) adatolt. A bal alkar a felkarra merőlegesen elhelyezve a jobb bizonytalan – de nem kizárhatóan hasonló – helyzete mellett pedig egy ismeretlen nemű és korú személy esetében (13.) volt megfigyelhető. Az 5. sírban a bal alkar elhelyezését feltehetően befolyásolta a sírba helyezett tegez, annak helyigénye miatt is dönthettek így. A 15. sírban a lábak enyhén terpesztett helyzetben voltak, az 1. sírban pedig a jobb láb volt térdben kissé behajlított helyzetben.

32. kép. Röjtökmuzsaj–Zsebedomb, temetőtérkép

Maradandó anyagú lelet 6 sírből került elő, ezek között a 11. számúban a felsőtest jobb oldali csontjain megfigyelt apró – csirke (?) – csontok feltehetően ételmellékletként értelmezhetők. A környező területek korabeli temetőiben állatcsont mindhárom felnőtt sírjába került Szakonyban, de ott a férfi sírjában csikó,²²¹ a két női temetkezésbe pedig juh²²² része került. Veszvény 2. számú férfisírjában lócsont volt.²²³ A szárnyasok adása ezzel szemben nagyobb arányban volt megfigyelhető a Karoling-kor temetkezési gyakorlatában. Méretük alapján valószínűleg fejékszer lehetett mindkét sír (2., 14.) bronz huzalkarikája. A temető vezérleletei kétségtelenül a 14. sír fülbevalói. Aprólékos kivitelük miatt bizonyára megbecsült ékszerek voltak, melyeket természetesen a hurkos-kampós végződés alapján nem a fülében, hanem valamilyen szerves

221 Vörös 2022, 172.

222 Vörös 2022, 173–174.

223 Horváth 2022a, 146.

anyagú fejfedőbe, pántba stb. akasztva viselt egykori tulajdonosa. A sírba azonban nem a viseleti módnak megfelelően helyezték, hanem a bal csukló külső oldalára és a sírgödör délkeleti sarkába. (29. kép) Ennek oka a temetési rítusban keresendő, azt azonban nehéz lenne megmondani, vajon védekezettek-e így egyben a többségében a koponya környékére irányuló sírrablással szemben. A fülbevaló kissé rusztikus, de valódi ötvösmunka, a készítés folyamatát az egyik hasáb alakú elem hiányzó gömböcskéje mutatja, ahol csak a foglalatot adó gyöngydrót látható. A fülbevalók karikáinak ellapított kiképzése bizonyára az arra felfűzött díszítőelemek helyben tartását szolgálta, így ennek alapján meghatározható a megközelítőleges viseleti helyzet is. (30. kép) Ma ugyan mindkettőn csak 2–2 db díszítőelem található, Šimon Ungerman viszont egykor 3 db elemmel számolt.²²⁴ Erre az egyik fülbevaló hurkos részéhez közeli spirális elem alapján lehetne következtetni, így az távtartóként szolgálhatott volna köztük, s a harmadik elemnek szabad hely is maradt volna a karikán. Talán érvként hozhatók fel a karikákon lévő gyöngydrótos huzalkarikák is, melyek lehetnének a hasábok végein látható spirális gyöngydrótok másodlagosan, karikaformára átalakított maradványai is. Ugyanakkor a meglehetősen masszív hasábok eltérése talán kevésbé valószínű, ráadásul mindkettőn egyszerre. Viszont ezen a nagyobb méretű fülbevalón a zárószerkezet kevésbé szabályos kerek forma – szemben a másikkal –, ezért lehetséges, hogy ezen egykor valóban 3 db volt, csak az egyiket – esetleg sérülés okán – eltávolították, ami csak a zárószerkezet módosításával vált lehetségessé. Ez okozhatja annak enyhe deformitását is, vagyis nem sikerült az eredeti formát visszaállítani. Pontos párhuzamát nem ismerem a nyugat-dunántúli leletek között, párhuzamai Szlovénia-Karintia felé mutatnak kapcsolatokat, onnan származó importként határozta meg Tomka Péter.²²⁵ Ugyanakkor a Kelet-Alpok vidék korabeli leletei²²⁶ között sem találtam hasonlót, noha felépítése kétségtelenül idézi a három lemezgömbbel, azokat a karikára feltekert huzalokkal elválasztott ékszereket, melyek hurkos-kampós záródásúak. Ezek az ékszerek változatos formákban már a 9. században megjelenhettek, használatuk a 11. századig megfigyelhető. A Kelet-Alpok vidékénél azonban szélesebb körben elterjedtek, Délkelet-Európától Csehorszáig megtalálhatók.²²⁷ Egyes példányoknál a gömböket pedig nem spirál, hanem huroksor választja el. Az S alakra hajlított vég és a kampó ugyanakkor a Kelet-Alpok vidékén szintén megtalálható nagyméretű S végű karikákon is felbukkan. Egyes elemeinek – mint a négyzetes hasáb alakú tag, a karikára spirálisan feltekert fémszál és a huzalkarika – párhuzamai pedig a Balkánon is megjelennek.²²⁸

Mindössze az 1. sírből került elő a viseletre utaló nyom, ott a gyermek bal combcsontjának felső vége mellett volt a líra alakú bronzcsat, mely bizonyára az övet zárta. Feltehetően erre volt akasztva a medence másik oldalán előkerült vaskés, s talán ugyancsak az övre akasztott kisebb zacskóba került az ugyanott fekvő – bizonytalan funkciójú – vas- és ólomdarab. Ezzel szemben a 10. sír esetében a kést az elhunyt háta alá fektették. Az 5. sírban az eszközt az elhunyt jobb

224 Ungerman 2016, 29.

225 Tomka 2000, 19, 12. kép.

226 Eichert 2010.

227 Eichert 2016, 129.

228 Bikić 2010, 69.

felkarjára helyezték a temetés során, míg a csiholó és a kovakövek a felkar mellé kerültek, de mélyebben, a sír aljára. (27. kép 1) Mivel a kések a felnőttek mellett ismertek a temetőben, ezért az 1. sír öve, az arra kapcsolt készségekkel együtt akár temetési ajándék is lehetett a gyermek esetében. Az 5. sírban egy favájó szerszám²²⁹ is volt, ezt az elhunyt felsőtestének bal oldalára fektetett tegez mellé helyezték, annak külső oldalára. (27. kép 2) Sajnos a nyílcsúcsok kimozdultak a nyesés során, de koponya melletti helyzetük nem zárja ki, hogy azokat a tegezbe helyezve adták az elhunyttal. Mindkettő deltoid alakú, rövid vágóélű példány volt.

A közösség egészségének megítélését illetően rendkívül érdekes, hogy egy ilyen szegényes temetőben egy ilyen unikális fülbevalópár bukkan fel. Ha a sírok élénk táruló képe alapján – itt most nem számítva az értékes szerves anyagok nyomtalan pusztulását – próbáljuk megítélni a közösséget, akkor ez a fülbevalópár messze kiemeli tulajdonosát az átlagból.

A közösség temetőjének kronológiai besorolását Gömöri János a 10. század közepére helyezte.²³⁰ Az 1. sír ólomlelete ugyanakkor a keltezés szempontjából is jelentőséggel bírhat, az ólom, mint az ékszerek alapanyaga inkább már a 10. század későbbi része, vagy 11. század irányban mutat. A temető teljes feltárása bizonyára további adatokkal szolgálhatna a kérdéshez, ez már csak a temetőt veszélyeztető szántás miatt is fontos lenne.²³¹

10. SOPRON MEGYE (?), KÖZELEBBRŐL ISMERETLEN LELŐHELY

BEVEZETÉS

A Soproni Múzeum gyűjteményében található egy nyakperec, sajnos lelőhelyének ismerete nélkül, így csak feltételezhető, hogy valahol Sopron megyében került elő. Mivel a tárgy 1955-ben már a múzeumi leltárban szerepelt, ezért bizonyára ezt megelőzően kerülhetett elő. Sőt ezt a számot már az 1950-es években végzett újra leltározás alkalmával kapta, így ennél az időpontnál is korábbi bekerülésével számolhatunk. A tárgy talán azonos azzal a nyakperecel, melyet Nováki Gyula már 1953-ban említett, mint Sopronban lévő leletet.²³²

LELETLEÍRÁS

1 db vékony kétrét hajlított és 1 db önálló huzalból összezsavart, hurkos-kampós végű nyakperec, a huzalok között két huzalból csavart filigránszálakkal díszítve. M.: 15,8×15,4 cm, v.: 0,68 cm. SM ltsz. 55.48.17. [19. tábla]

229 Gömöri 2002, 108.

230 Gömöri 2002, 108, 118.; XJM R. A. 24-91.

231 MNM R. A. 65.VIII/1990.; SM R. A. 726.

232 SM R. A. 35.

ÉRTÉKELÉS

A nyakperecnél nem csupán a nyitott kampó miatt megfigyelhető – nem az általános háromrét hajlított huzalból kialakított – technikai megoldás érdekes, de vizsgálható a filigránszálak lezárásának módja is, amit a filigrános nyakpercek között ugyancsak ritkább megoldásként nem a záróelemek előtt csavartak fel, hanem a nyakpercet alkotó egyik önálló huzal végénél kapcsolták össze. (33. kép)

33. kép. Sopron megye, közelebről ismeretlen lelőhely

11. SOPRONBÁNFALVA–MÁRIA MAGDOLNA KÁPOLNA

BEVEZETÉS

A Magyar Történelmi Múzeum és a Teleki Pál Tudományos Intézet együttműködésének keretei között, a Nyugat-Dunántúl Árpád-kori településtörténetének vizsgálata során került sor a sopronbánfalvi ásatásra. A munka 1942. október 24. és november 4. között Bottyán Árpád vezetésével folyt. A kutatás során a kápolna mögött 18–19. századi sírokra, 16. századi ossariumra és Árpád-kori „csontvázsorra” bukkantak. Összesen 15 sírt tártak fel, ezekben bronz hajkarika, gyűrű és „bulla” volt.²³³ A kutatás 1943. augusztus 15-én folytatódott, majd a 29-én felfüggesztett munkát október 18–26. között folytatták, ennek eredményeiről Apor Vilmos megyéspüspök látogatásakor Bottyán már a feltárás utolsó napján beszámolt.²³⁴ A munka végül 1944 tavaszán zárult.²³⁵ Augusztusban 2 kutatóárokkal csak újkori sírokat találtak, azonban a cinterem falával szomszédos területeken sikerült 18 Árpád-kori sírt, valamint egy középkori lakóépület maradványát feltárni, a Fő u. 22–24. számú házak előtt futó járda és kocsit út alatt.²³⁶ A további kutatás során a 27–29. számú házak előtt pedig

233 Bottyán–Nemeskéri 1942, 305–306.

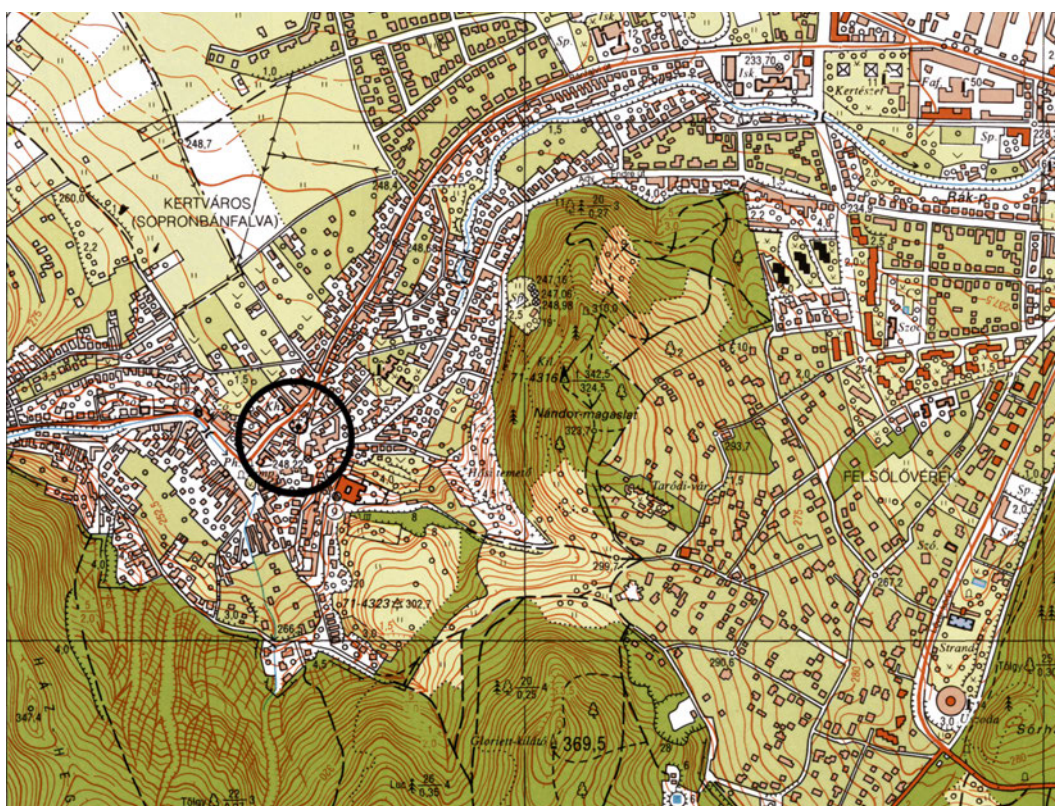
234 Új Sopronvármegye 1943. október 27.

235 A kutatás azonban egészen 1948/49-ig folytatódott (Bottyán 1968, 97.; Gömöri 2000, 361.).

236 SM R. A. 170.

egy Árpád-kori vermet dokumentáltak. A kápolna belsejében végzett ásatás 3 felnőtt és 1 gyermek sírt eredményezett, ezek valószínűleg késő középkori temetkezések voltak.²³⁷ A templomkert falán kívül, a sopron–bambergi országút szélénél további 2 Árpád-kori sírral zárult a kutatás, így összesen 35 Árpád-kori és késő középkori, továbbá 25 újkori sírt dokumentáltak.²³⁸

A temetőről előzetes közleményt Bottyán Árpád és Nemeskéri János közölte,²³⁹ az embertani leletanyagot pedig Bottyán Olga dolgozta fel.²⁴⁰ A Sopron környéki régészeti kutatások tíz évét összegző munkájában említette Nováki Gyula,²⁴¹ szerepelt leletkataszterben,²⁴² majd sírleírásokat is tartalmazó összefoglalását Gömöri János tette közzé.²⁴³ A régészeti leletanyag egy része – a dokumentációval egyetemben – sajnos a II. világháborúban elpusztult, a ma is megtalálható leletek a Soproni Múzeumban,²⁴⁴ az embertani anyag 31 tétele pedig a Magyar Természettudományi Múzeumban található.²⁴⁵ (34. kép)

34. kép. Sopronbánfalva–Mária Magdolna kápolna (1:10 000)

237 SM R. A. 170.

238 MNM R. A. 5.S.I.; SM R. A. 170.

239 Bottyán–Nemeskéri 1942.; 1943, 614–615.

240 Bottyán 1968.

241 Nováki 1955, 144.

242 FÉK 905. sz.

243 Gömöri 2000, 361.; 2002, 160–162.

244 Gömöri 2002, 161.

245 Makra 2007, 25.

SÍRLEÍRÁSOK

VI. sír (1942.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

Melléklete:

1. 1 db kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, ellapított, spirális S végű karika. M.: 2,8×2,3 cm, hv.: 0,23 cm, Ssz.: 0,5 cm. SM ltsz. 96.3.1. [17. tábla 1]

XXIV. sír (1943.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

Mellékletei:

1. 1 db szögletes átmetszetű, csavart ezüsthuzalból készült, ellapított, zárt, bordázott (3) S végű karika. M.: 2,7×2 cm, hv.: 0,18×0,18 cm, Ssz.: 0,41 cm. SM ltsz. 96.4.9. [17. tábla 2]

2. 1 db kerek átmetszetű, nyitott végű bronz huzalkarika. M.: 1,5×1,4 cm, hv.: 0,18 cm. SM ltsz. 96.4.4. [17. tábla 3]

3–4. 2 db két, kerek átmetszetű bronzhuzalból csavart karika, melyek közül az egyik végei hosszabb szakaszon egymás mellé hajlanak. M.: 3,3×3,3, ill. 2,7×2,6 cm, hv.: 0,2, ill. 0,17 cm. SM ltsz. 96.4.5–6. [18. tábla 2–3]

5. 1 db háromrét hajlított, kerek átmetszetű bronzhuzalból csavart, hurkos-kampós végű nyakperec. M.: 14,7×14,3 cm, hv.: 0,33 cm. SM ltsz. 96.4.1. [18. tábla 1]

6–7. 2 db kerek átmetszetű, nyitott, hegyesedő végű bronz pálcakarperec. M.: 6,8×6,4, ill. 7,2×6,6 cm, v.: 0,37, ill. 0,35 cm. SM ltsz. 96.4.2–3. [17. tábla 4–5]

8. 1 db lapos bronzkarika. M.: 2,7×2,5 cm. SM ltsz. 96.4.10. [18. tábla 4]

79. sír (1943.)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: ?, sm.: ?, sh.: ?, ssz.: ?

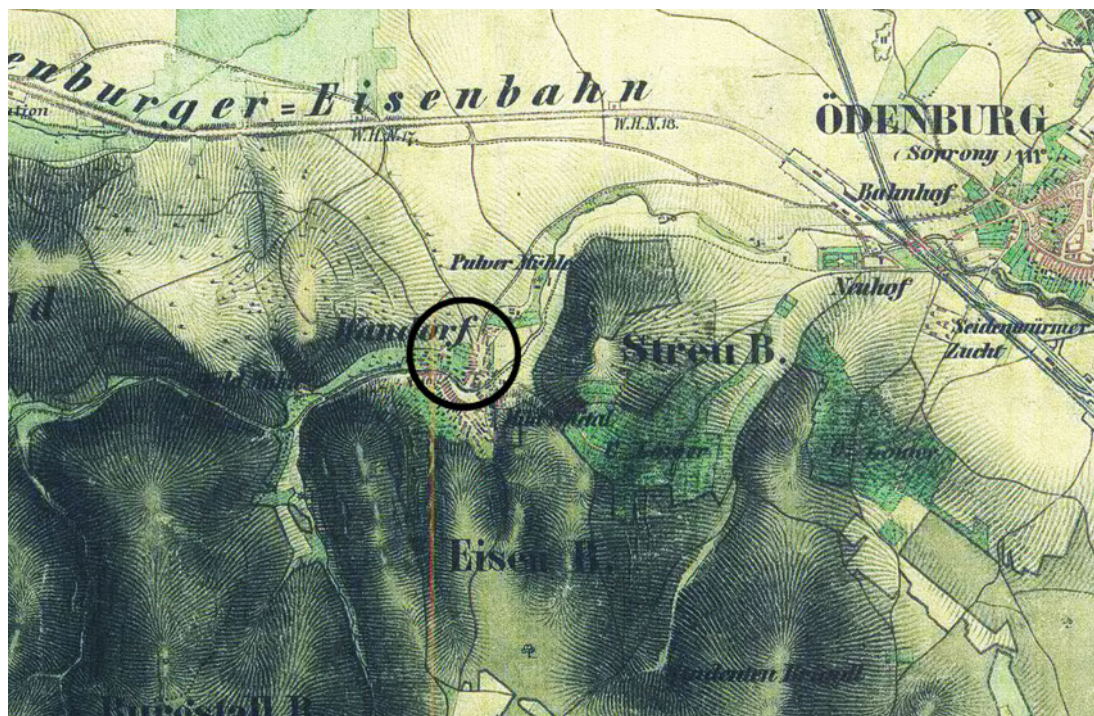
Mellékletei:

1–116. Gyöngysor, mely az alábbi elemeket is tartalmazza. 2 db kék színű, nagyobb méretű áttetsző üveggyöngy. Átm.: 0,6 cm. 1 db fekete színű, lapított gömb alakú opak üveggyöngy. Átm.: 0,3 cm. 23 db zöld színű, lapított gömb alakú áttetsző üveggyöngy. Átm.: 0,3 cm. 46 db kék színű, lapított gömb alakú áttetsző üveggyöngy. Átm.: 0,3 cm. SM ltsz. 96.5.2.

117. 1 db kerek átmetszetű, nyitott, hegyesedő végű bronz pálcakarperec. M.: 6,7×6 cm, v.: 0,32 cm. SM ltsz. 96.5.1. [17. tábla 6]

ÉRTÉKELÉS

A temető a Bánfalvi-patak völgyében, a vízfolyástól északra emelkedő magaslat lábánál található. (35. kép)

35. kép. A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1845. évi térképén

A templom körüli temető²⁴⁶ 19. század közepéig tartó folyamatos használata²⁴⁷ a korábbi sírokat természetesen sok esetben bolygatta, ezért a kápolna kerítésén belül in situ Árpád-kori sír csak kis számban került elő.²⁴⁸ A leírás alapján valószínűleg a temető már a megnyitása pillanatától összefüggött egy korai templommal. A kora Árpád-kori temetkezések száma pontosan nem határozható meg, bizonyára nem is minden esetben lehetett elválasztani az Árpád-kori és a középkori sírokat sem, erről Nemeskéri János személyesen be is számolt Gömöri Jánosnak.²⁴⁹ A híradások 60 sírt említenek, ugyanakkor az egyik kora Árpád-kori temetkezés a 79-es számot kapta. A bemutatott, mellékleteket tartalmazó sírokon felül bizonyára a melléklet nélküliek között is lehettek vizsgált korszakunkba sorolhatók. Az embertani vizsgálatnak alávetett 15 váz közül 8 esetében volt lehetőség a testmagasság rögzítésére, ez a nőknél 150–155

246 Gömöri 2002, 160.

247 Bottyán–Nemeskéri 1942, 306.

248 MNM R. A. 5.S.I.

249 Gömöri 2002, 160, 560. j.

cm, a férfiaknál pedig 160–165 cm volt.²⁵⁰ A temetkezési szokások vonatkozásában adataink száma alacsony, az egymásra temetkezések okozta bolygatás miatt bizonyára többször nem is nyílt lehetőség ezek pontos rögzítésére.²⁵¹ Az azonban ismert, hogy a sírok megközelítőleg 2 m mélységben kerültek elő, ez viszont a terület Árpád-kort követő feltöltődésének eredményeképp a sírmélységeket nem adja pontosan vissza. A temetkezések Ny–K-i tájolásúak voltak és sorban helyezkedtek el.²⁵² A 3 leletet tartalmazó sírban azok fekvése nem ismert, így ez az adott tárgyak funkciójának meghatározását a bizonytalan esetekben sajnos nem segíti. Ilyen a XXIV. sírból előkerült lapos bronzkarika, ami nyaklánc dísze vagy felvart tárgy egyaránt lehetett, de egyéb felhasználása sem zárható ki. Ugyanebből a sírból került elő 2 db csavart bronzhuzalból készült karika is, törött végeik alapján azt sem lehet kizárni, hogy egykor nagyobb – talán egyetlen – tárgy részei voltak. Az sem pontosítható azonban, hogy a törés előtt eredetileg 2 db vagy 1 db kétrét hajlított huzalból voltak-e csavarva. A hasonlóság alapján azonban akár egy nyakperec is lehetett az eredeti tárgy, bár a nyakperceknél szokatlanul vékony huzalvastagság ennek inkább ellene szólna. Másodlagos formára alakítva már inkább fejékszerként határozhatjuk meg őket. A sírból előkerült háromrét hajlított huzalból csavart nyakperec és 2 db – felnőtt méretű – pálcakarperec talán inkább felnőtt nőre utalhat. Az elhunyt fejékszerei között egy sima, nyitott végű és egy csavart huzalú, bordázott S végű karika is volt. A kutatási jelentés szerint a sírból egy bronzgyűrű is előkerült,²⁵³ ez a sima, nyitott végű huzalkarikával feltehetően nem azonosítható, hiszen mérete legfeljebb csak egy gyermek esetében tette volna lehetővé ezt a felhasználási módot. Ezért egyedül a fentebb már említett, lapos bronzkarika jöhetne számításba, azonban annak alakja kevésbé lenne praktikus gyűrűnek. Esetleg valahol a kéz csontjainál fekketett, ezért került fel ez a funkció. S végű karika, illetve pálcakarperec a VI. és a 79. sír leletei között is voltak. Egy gyöngysor található meg még ma is, ebben az apróbb méretű üveggyöngyök mellett 2 db nagyobb, kék színű darab is van. A feltárásról szóló publikációban említett leletek között a „bronz hajkarika, gyűrű” talán azonosítható a fent említett leletekkel, a „bulla”²⁵⁴ értékelését nyitva kell hagynunk. Kérdés, hogy a terület római kori előzményei miatt kapcsolódhatott-e az itt elhelyezkedő római villához,²⁵⁵ és talán a már említett bősárkányi sírhoz hasonló eset áll-e fenn, annak másodlagos felhasználásával. Vagy csak egy kora Árpád-kori tárgyat illeltek ezzel a megnevezéssel. A 11–12. században épült templomnál²⁵⁶ feltárt temetőrészlet legfiatalabb leletének a csavart huzalú, bordázott ezüst S végű karika tűnik, ennek 11. század közepi megjelenése adhat támpontot a sír és a temető keltezéséhez. Egyben felhívja a figyelmet arra is, hogy a pálcakarperecek és a vékony huzalú, csavart nyakpercecek használata még ekkor is megfigyelhető volt.

250 Bottyán–Nemeskéri 1942, 306.

251 Bottyán 1968, 97.

252 Bottyán–Nemeskéri 1942, 305–306.

253 SM R. A. 170.

254 Bottyán–Nemeskéri 1942, 306.

255 Gömöri 2002, 161.

256 Gömöri 2002, 161.

Az Árpád-kori temető mintegy 150 m hosszan, a Bánfalvi-patakig terjedt, északi irányban pedig az országút határolta. A terület topográfiai viszonyai miatt talán érdemes megemlíteni, hogy a templomtól déli irányban, mintegy 75 m-re kezdődik a Gesztenyés körút, ahol a 139. számú ház udvarán – ma az utca számozása 117-ig tart – 1954-ben meszesgödör ásása során, 1,5 m mélységben későközépkori ép edényt fedővel, valamint további edények töredékeit, lókoponyát és egyéb, főleg hosszúcsontokat találtak. A helyszínre Nováki Gyula szállt ki, de a beépítettség miatt nem lehetett megállapítani, hogy temetkezés vagy szemétdör hulladéka került-e elő, utóbbinak azonban az ép edény inkább ellene szól.²⁵⁷

12. SZAKONY-TSZ MAJOR

LELETKÖRÜLMÉNYEK

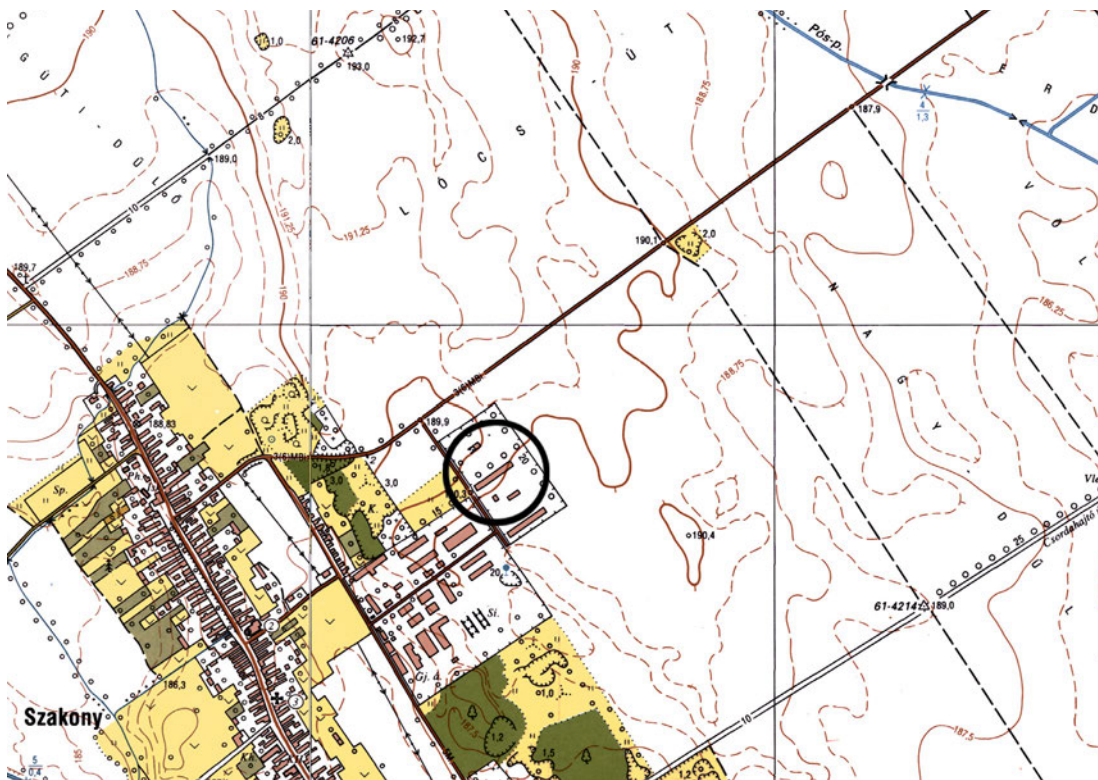
1971. augusztus 13-án bejelentés érkezett a Liszt Ferenc Múzeumba, hogy a Szakonytól északkeleti irányban elhelyezkedő Lenin Termelőszövetkezet délkeleti részén, földmunka során sírokra bukkantak. A helyszínre Gömöri János szállt ki, ahol megállapította, hogy a majorban kialakításra kerülő, megközelítőleg É-ÉK-D-DNy-i irányban futó, 3 m széles betonutak kivitelezési munkálatai során, az út két oldalán kiásott 70 cm mély vízelvezető árkokban mindkét oldalon csontvázas temetkezések kerültek elő. Leletmentése során 1 bronzkori (I. sír) és 3 kora Árpád-kori sírt tárt fel (2–4. sír). A helyszíni beszámolók alapján megtudta azt is, hogy sírok már a délkeleti irányban lévő szárítóépületek és a hidroglóbusz alapozási munkálatai során is kerültek elő 1960-ban.²⁵⁸ 1972. március 31-én Szakony határában folytatott terepbejárása során arról tájékoztatták Gömörit, hogy az előző évi leletmentés helyszíne közelében létesítendő silógödörök építéséhez kapcsolódó földmunkákat terveznek. A bejelentés nyomán április 6-án megkezdte a leletmentő feltárást, s ezzel párhuzamosan a Magyar Nemzeti Múzeum Adattárának küldött jelentésében – folyamatban lévő további soproni feltárássai miatt – kérte, hogy Dienes Istvánt vagy Bálint Csanádot jelöljék ki a feltárást folytatására. Az Adattár válaszában hiányában maga folytatta a veszélyeztetett terület kutatását (az érintettek közül végül csak Bálintot értesítette az Adattár 19-én, ekkor azonban a kérés már okafogyottá vált, hiszen a feltárást a végéhez közeledett). Az eredetileg tervezett silógödörök kivitelezési munkálatai azonban időközben halasztásra kerültek, ezért elsőként az elmúlt évi vízelvezető árok további kutatása történt meg, az 5–8. számú sírok feltáráásával. A munka ezt követően a szárítóktól északra futó betonút és az 1971-ben épült borjúistálló között tervezett karám kialakításának helyén folytatódott, ugyanis a borjúistállóhoz tartozó karám oszlophelyeinek kiásása során már az előző évben is sírokat bolygattak meg. A feltárást a munkások elmondása alapján kiderült az is, hogy a feltárt területtől kb. 20–30 m-re délkeleti irányban található szárító építése során 1960-ban is került elő 7 sír, melyekben bronz karperec és csavart bronz nyakperec volt. Ezeket

²⁵⁷ SM R. A. 653/1954.

²⁵⁸ Gömöri 1972.; 1984, 84, 3. kép; SM R. A. 481.

Koltay Gyula volt iskolaigazgató vitte magával Szombathelyre.²⁵⁹ Az április 25-ig folytatott leletmentés során a karám területén és attól nyugatra 2 őskori urnasír (II–III. sír) mellett a feltárás az 52. számú kora Árpád-kori sír dokumentálásával zárult. A temető Gömöri János publikálta,²⁶⁰ az antropológia leletanyagot pedig tanulmányához csatlakozva Pap Ildikó dolgozta fel.²⁶¹

A régészeti leletanyag a Soproni Múzeumban,²⁶² az embertani pedig – az 1977-ben szállítás közben elkallódott rész kivételével²⁶³ – a Természettudományi Múzeumban található.²⁶⁴ (36. kép)

36. kép. Szakony–TSz major (1:10 000)

SÍRLEÍRÁSOK²⁶⁵

I. sír (1971. augusztus 13.)

Bronzkori temetkezés.

259 MNM R. A. VII.87/1972.; I.3/1975.; XXXV/399/1979.; SM R.A. 430.

260 Gömöri 1984.; 2000, 362–264.

261 Pap 1984.

262 Néhány tárgynak nem sikerült a nyomára bukkannom a Soproni Múzeumban.

263 Gömöri 1984, 100.

264 Gömöri 1984, 84.; Pap 1984, 101.

265 A sírleírások elkészítése során a publikáció mellett az ásatási dokumentációt is felhasználtam. A sírrajzokon szereplő metrikus adatok néhány esetben nem feleltethetők meg a sírrajzon ábrázolt értékekkel, ezekben az esetekben a leírás adatát jeleztem. A táblákban azokban az esetekben, ahol a publikációban (Gömöri 1984.) a tárgy teljesebb állapota látható, mint a mai, ott azok szerepelnek.

2. sír (1971. augusztus 13.) [20. tábla 1]

Nő. Csvh.: 145 cm, t.: Ny-K 43°, sm.: 40 cm, sh.: 165 cm, ssz.: 57 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a lábak csontjai a felsőtesthez képest kissé ferdén helyezkedtek el. Bolygatott: a bal akar és a bal lábszár csontjai hiányoztak.

Melléklete: nem volt.

3. sír (1971. augusztus 13.) [20. tábla 2]

Férfi. Csvh.: 178 cm, t.: Ny-K 51°, sm.: 60 cm, sh.: 195 cm, ssz.: 53 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya jobbra fordult, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt. Bolygatott: a mellékleteket a találók kiszedték sírból.

Mellékletei:

1. A koponyán látható patina alapján, annak bal oldalánál helyezkedett el 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított S végű karika, melyet a sírból kiásott földben talált meg Gömöri János. M.: 1,9×1,7 cm, hv.: 0,16 cm, Ssz.: ? SM ltsz. [20. tábla 3]
2. A találók elmondása alapján a koponya közelében, hegyével a sírgödör nyugati irányába mutató helyzetben volt 1 db háromszög átmetszetű pengével, a hát vonalában elhelyezkedő nyélnyújtvánnyal és ugyancsak a hát vonalában csúcsba futóan záródó kovácsolt vaskés. M.: 9,2×1,5 cm. SM ltsz. 76.12.1. [20. tábla 4]

Megjegyzés: a koponya bal oldalán zöld színű patina volt látható.

4. sír (1971. augusztus 13.) [20. tábla 5]

Nő. Csvh.: 155 cm, t.: Ny-K 51°, sm.: 55–60 cm, sh.: 171 cm, ssz.: 25–48 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A jobb alkar csontjai a gerincsigolyákra merőlegesen, kézcsontokkal a csigolyákon feküdtek. A bal alkar csontjai a felkarra hegyes szögben visszahajlítva, a kézcsontokkal a szegycsontnál voltak. A sírgödör hosszúkás, a lábak irányába elkeskenyedő aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

5. sír (1972. április 7.) [20. tábla 6]

Férfi, ad. korú. Csvh.: 160 cm, t.: Ny-K 51° 5', sm.: 60 cm, sh.: 160 cm, ssz.: 32–40 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya a sírgödör falának támaszkodó, csaknem álló helyzetben volt, a lábak csontjai pedig térdben behajlított helyzetben voltak, a lábszárak csontjai a sír aljánál 10 cm-rel magasabban helyezkedtek el. A sírgödör a lábak irányába elkeskenyedő aknasír volt. Bolygatott: a sír középső részét villanyvezeték kiásása során bolygatták, kimozdítva a felsőtest csontjait.

Melléklete: nem volt.

6. sír (1972. április 7.) [20. tábla 7]

Férfi, mat. korú. Csvh.: 163 cm, t.: Ny–K 49°, sm.: 73 cm, sh.: 210 cm, ssz.: 70 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A sírgödör téglalap alakú aknasír volt, melyben a váz annak nyugati végében feküdt. Bolygatott: a jobb alkarcsontok, a medence és a jobb combcsont kimozdult.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a szegycsonton zöld színű patina volt látható.

7. sír (1972. április 7.) [21. tábla 1]

Nő, ad. korú. Csvh.: 140 cm, t.: Ny–K 43°, sm.: 55 cm, sh.: 168 cm, ssz.: 50–65 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya jobbra fordult, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú, a lábak irányába kissé szűkülő aknasír volt.

Mellékletei:

1. A koponya bal oldalánál volt 1 db kerek átmetszetű, nyitott végű bronz huzalkarika. M.: 3,3×3,2 cm, hv.: 0,21 cm. SM ltsz. 76.13.1. [21. tábla 2]
2. A koponya alatt volt 1 db kerek átmetszetű, nyitott, kissé egymás mellé hajló végű bronz huzalkarika. M.: 3,5×2,8 cm, hv.: 0,21 cm. SM ltsz. 76.13.2. [21. tábla 3]
3. A gerinccsigolyák középrésze alatt volt 1 db nyitott, hegyesedő végű rácsmintás bronz pántgyűrű. Átm.: 2,3 cm, sz.: 0,4–0,8 cm. SM ltsz. 76.13.3. [21. tábla 4]

Megjegyzés: a sírban famaradványok voltak megfigyelhetők.

8. sír (1972. április 8.) [21. tábla 5]

Gyermek, inf. I. korú. Csvh.: kb. 76 cm, t.: Ny–K 45°, sm.: 40–50 cm, sh.: kb. 76 cm, ssz.: kb. 35–40 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A sírgödör hosszúkás, a lábak irányába valószínűleg kissé összeszűkülő aknasír volt. Bolygatott: a jobb kar, a felsőtest csontjainak egy része és a jobb lábszárcsont is kimozdult.

Melléklete: nem volt.

9. sír (197. április 8., 14.) [21. tábla 6]

Férfi, mat. korú. Csvh.: 180 cm, t.: Ny–K 44°, sm.: 77 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 48–60 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén voltak. A sírgödör a lábak irányába kissé elkeskenyedő aknasír volt. Bolygatott: a bordák egy része kimozdult.

Melléklete:

1. A kiásott földből került elő 1 db bronzból öntött, előlapján orans kartartású Krisztus-ábrázolással díszített, függesztőfüllel ellátott mellkereszt. Hátoldala díszítetlen. Egykor feltehetően az elhunyt felsőtestén lehetett. M.: 6,5×4,2 cm. SM ltsz. 76.14.1. (37. kép) [21. tábla 7]

37. kép. Szakony-TSz major 9. sír

10. sír (197. április 8.) [22. tábla 1]

Férfi, ad. korú. Csvh.: 170 cm, t.: Ny-K 46°, sm.: 80 cm, sh.: 245 cm, ssz.: 70 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. Mindkét alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. A koponyatető mögött volt 1 db kerek átmetszetű, nyitott, kissé egymás mellé hajló végű bronz huzalkarika. M.: 2,7×2,6 cm, hv.: 0,21 cm. SM ltsz. 76.15.1. [22. tábla 2]
2. A koponya jobb oldala mellett volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, kettéhajtott karika. M.: 5×2,3 cm, hv.: 0,2 cm. SM ltsz. 76.15.2. [22. tábla 3]
3. A nyakcsigolyák jobb oldalánál volt 1 db ívelt ezüstlemez 5 db töredéke. M.: 2×1 cm. SM ltsz. 76.15.3. [22. tábla 4]
4. A jobb kulcscsont mellett volt 4 db apró ezüstlemez-töredék.²⁶⁶ A legnagyobb darab m.: 1,3×1,2 cm. [22. tábla 5]

²⁶⁶ A leltárkönyvben külön nem szerepelnek, talán a 76.15.3. leltári szám alatt említett, „További átlukasztott lemezdarabok (3)” azonosíthatók velük.

5. A jobb kéz középső ujjának egyik csontján volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott végű gyűrű. Átm.: 2,2 cm, hv.: 0,22 cm. SM ltsz. 76.15.5. [22. tábla 6]
 6. A jobb combcsont mellett, azzal párhuzamosan feküdt 1 db háromszög átmetszetű pengével, a hát vonalában elhelyezkedő nyélnyújtvánnyal rendelkező, csaknem a hát vonalában csúcsba futó végű kovácsolt vaskés. M.: 9,8×1,1 cm. SM ltsz. 76.15.6. [22. tábla 7]
 7. A medence jobb oldala mellett volt 1 db lant alakú vascsiholó. M.: 6,9×2,9 cm. SM ltsz. 76.15.4. [22. tábla 8]
 8. A csiholó és a medence között volt 1 db ívelt vastöredék. H.: 4,3 cm. SM ltsz. n. [22. tábla 9]
- Megjegyzés: a gyűrű alatt koporsóra utaló tölgykéreg maradványa volt megfigyelhető.

11. sír (197. április 10.) [23. tábla 1]

Nő, ad. korú. Csvh.: 155 cm, t.: Ny–K 48°, sm.: 75 cm, sh.: 190 cm, ssz.: 55–62 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. Mindkét alkarcsont végei és a kézcsontok a medencén voltak egymáson, felül volt a jobb. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt. Bolygatott: a csigolyák egy része és az egyik kéz csontja valószínűleg állatjárás következtében kimozdult.

Mellékletei:

- 1–2. A jobb alkarcsontok felső és a bal alkarcsontok középső részén volt 1–1 db kerek átmetszetű, nyitott, hegyesedő végű bronz pálcakarperec, végeikkel felfelé mutató helyzetben. M.: 6,7×6,5, ill. 6,8×6,2 cm, hv.: 0,38, ill. 0,4 cm. SM ltsz. 76.16.2–3. [23. tábla 2–3]
3. A sír délnyugati sarkában, az egyik kéz kimozdult csontjain volt 1 db lapos téglalap átmetszetű, két szélén rovátkolást utánzóan öntött, ezt egy-egy díszítetlen sávot követően pedig ferde rovátkolást utánzóan öntöttmintával díszített, egymásra hajló végű bronz pántgyűrű. Átm.: 1,8 cm, sz.: 0,7 cm. SM ltsz. 76.16.1. [23. tábla 4]

12. sír (1972. április 10–12.) [23. tábla 5]

Nő, mat. korú. Csvh.: 160 cm, t.: Ny–K 44°, sm.: 100 cm, sh.: 210 cm, ssz.: 65 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya jobbra fordult, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén feküdtek. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. Az alsó állkapocs alatt volt 1 db kerek átmetszetű, nyitott, egymás mellé hajló végű bronz huzalkarika. M.: 2,7×2,1 cm, hv.: 0,2 cm. SM ltsz. 76.17.2. [23. tábla 6]
2. A gerinccsigolyák alatt volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott, összenyomott végű karika. M.: 2,9×2,6 cm, hv.: 0,24 cm. SM ltsz. 76.17.3. [23. tábla 7]
3. A nyakcsigolyáknál volt 1 db levél alakú, szélén gyöngyözött kerettel díszített ezüstlemez. M.: 1,5×0,6 cm. SM ltsz. 76.17.4. [23. tábla 8]

4. A sír északkeleti sarkában, hegyével a sír középrésze irányába mutató, élén fekvő helyzetben volt 1 db deltoid alakú, hosszú vágóélű, nyéltüskével ellátott, kovácsoltvas nyílcsúcs. M.: 10,3×2,1 cm. SM ltsz. 76.17.1. [23. tábla 9]

Megjegyzés: a csigolyák alatt fekvő huzalkarika alatt koporsó famaradványai voltak megfigyelhetők.

13. sír (1972. április 12.) [24. tábla 1]

Gyermek. Csvh.: ?, t.: Ny-K 48°, sm.: 80 cm, sh.: 100 cm, ssz.: 40 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt.

Melléklete:

1. A felszívódott koponya jobb oldala mellett volt 1 db kerek átmetszetű bronz huzalkarika. Átm.: 1,2 cm, hv.: 0,1 cm. SM ltsz. 76.18.1. [24. tábla 2]

14. sír (1972. április 12.) [24. tábla 3]

Férfi, mat. korú. Csvh.: 167 cm, t.: Ny-K 51°, sm.: 55 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 50–55 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya jobbra fordult, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. A koponya jobb oldala mellett volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, zárt S végű karika. M.: 1,8×1,5 cm, hv.: 0,15 cm, Ssz.: 0,35 cm. SM ltsz. 76.19.1. [24. tábla 4]
2. A sír északkeleti részén volt 1 db deltoid alakú, hosszú vágóélű, nyéltüskével ellátott, kovácsoltvas nyílcsúcs, hegyével a sír középrésze irányába mutató, élén álló helyzetben. M.: 9,1×2,5 cm. SM ltsz. 76.19.2. [24. tábla 5]

15. sír (1972. április 12.) [24. tábla 6]

Gyermek, inf. I. korú. Csvh.: ?, t.: Ny-K 52°, sm.: 52 cm, sh.: kb. 100 cm, ssz.: kb. 40 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a bal alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencére hajlított helyzetben voltak. A sírgödör téglalap alakú aknasír volt, melyben a váz annak déli oldalán helyezkedett el.

Melléklete: nem volt.

16. sír (1972. április 12.) [24. tábla 7]

Nő, ad. korú. Csvh.: 155 cm, t.: Ny-K 47,5°, sm.: 65 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 60 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. Mindkét alkar- és kézcsontok a medencén voltak, a jobb erőteljesebben behajlított helyzetben. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. A koponya jobb oldala alatt volt 1 db kerek átmetszetű, nyitott, egymásra hajló végű bronz huzalkarika. M.: 2,8×2,5 cm, hv.: 0,38 cm. SM ltsz. 76.20.2. [24. tábla 8]
2. A bal felkarcsont felső végének belső oldalán volt 1 db kerek átmetszetű, nyitott, egymás mellett hajló végű bronz huzalkarika. M.: 2,8×2,6 cm, hv.: 0,4 cm. SM ltsz. 76.20.1. [24. tábla 9]

17. sír (1972. április 12.) [24. tábla 10]

Férfi, mat. korú. Csvh.: 160 cm, t.: Ny–K 50°, sm.: 85 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 60 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a bal alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén voltak. Bolygatott: a sír nyugati része az egyik oszlop beton alapozása alá nyúlt, ezért nem volt teljesen feltárható.

Melléklete: nem volt.

18. sír (1972. április 14.) [25. tábla 1]

Gyermek. Csvh.: kb. 85–90 cm, t.: Ny–K 48°, sm.: 60 cm, sh.: kb. 95 cm, ssz.: kb. 30–40 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

19. sír (1972. április 14.) [25. tábla 2]

Gyermek. Csvh.: kb. 90 cm, t.: Ny–K 46°, sm.: 65 cm, sh.: kb. 100 cm, ssz.: kb. 35 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

20. sír (1972. április 14.) [25. tábla 3]

Gyermek. Csvh.: kb. 100 cm, t.: Ny–K 49°, sm.: 85 cm, sh.: kb. 110 cm, ssz.: kb. 40 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete:

1. A szájüregben volt 1 db I. István (1000–1038) CNH I. 1. típusú érme. SM ltsz. 76.21.1.

21. sír (1972. április 14.) [25. tábla 4]

Gyermek. Csvh.: kb. 100 cm, t.: Ny–K 49°, sm.: 60 cm, sh.: 112 cm, ssz.: kb. 40 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. A balra fordult koponya hátsó része alatt volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, zárt S végű karika. M.: 2×1,6 cm, hv.: 0,24 cm, Ssz.: 0,42 cm. SM ltsz. 76.22.1. [25. tábla 5]
2. Ugyancsak a koponya alatt, megközelítőleg a szemgödör környékén volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, spirális S végű karika. M.: 2,3×1,7 cm, hv.: 0,25 cm, Ssz.: 0,55 cm. SM ltsz. 76.22.2. [25. tábla 6]
3. Az alsó állkapocs alatt volt 1 db félhold alakú, előoldalának szélein kerettel övezett, gyűrűfüles ezüstcsüngő. M.: 4,7×4 cm. SM ltsz. 76.22.3. [25. tábla 7]

22. sír (1972. április 14.) [25. tábla 8]

Férfi, ad. korú. Csvh.: 173 m, t.: Ny–K 45°, sm.: 80 cm, sh.: 195 cm, ssz.: 55 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A jobb alkarcsontok a medencére hajlított helyzetben voltak, a jobb láb csontjai pedig térdben kissé behajlítva helyezkedtek el. A sírgödör lekerékített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

23. sír (1972. április 17.) [25. tábla 9]

Férfi, ad. korú. Csvh.: 175 cm, t.: Ny–K 49°, sm.: 55 cm, sh.: 195 cm, ssz.: 55 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt (a sírleírás nem említi, de a sírrajz alapján úgy tűnik, hogy a bal alkar a felkarra visszahajtott helyzetben lehetett). A sírgödör lekerékített sarkú, téglalap alakú aknasír volt

Melléklete: nem volt.

24. sír (1972. április 17.) [26. tábla 1]

Nő (?). Csvh.: 166 cm, t.: Ny–K 49°, sm.: 70 cm, sh.: 184 cm, ssz.: 59 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, mindkét alkarcsontok végei és a kézcsonatok a medencén feküdtek, de míg a bal nyújtva, addig a jobb erőteljesebben behajlított helyzetben volt. A sírgödör lekerékített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a sír vágta a III. számú vaskori sírt.

25. sír (1972. április 17.) [26. tábla 2]

Gyermek. Csvh.: 77 cm, t.: Ny–K 49°, sm.: 70 cm, sh.: 107 cm, ssz.: 43 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírgödör lekerékített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a sír vágta a III. számú vaskori sírt.

26. sír (1972. április 17.) [26. tábla 3]

Gyermek, inf. I. (?) korú. Csvh.: 120 cm, t.: Ny–K 51°, sm.: 70 cm, sh.: kb. 130 cm, ssz.: kb. 40 cm
A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

27. sír (1972. április 17.) [26. tábla 4]

Férfi, ad. korú. Csvh.: 150 cm, t.: Ny–K 50°, sm.: 83 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 40–50 cm
A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt. Bolygatott: a koponya kimozdult.

Melléklete:

1. A bal alkarcsontok felső részének külső oldalán volt 1 db I. István CNH I. 1. típusú érme. SM ltsz. 76.23.1.

28. sír (1972. április 17.) [26. tábla 5]

Nő, ad.²⁶⁷ korú. Csvh.: 155 cm, t.: Ny–K 47°, sm.: 85 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 60 cm
A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a bal alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén feküdtek. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. A sír nyugati végében volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított S végű karika. M.: 1,6×1,6 cm, hv.: 0,19 cm, Ssz.: ? SM ltsz. 76.24.8. [26. tábla 6]
2. A bal combcsont és a sírgödör fala között volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, zárt S végű karika. M.: 1,9×1,2 cm, hv.: 0,14 cm, Ssz.: 0,23 cm. SM ltsz. 76.24.7. [26. tábla 7]
- 3–114. A nyakcsigolyáknál volt 112 db gyöngy, melyek az alábbi típusokba sorolhatók:
3. 1 db kék színű, négyzet átmetszetű hasáb alakú, oldalain egy-egy világoskék színű, rombusz alakú mintával díszített áttetsző üvegyöngy, mely a koponya jobb oldalán, megközelítőleg a szemgödör mellett feküdt. M.: 1,1×0,5 cm.
- 4–114. 111 darab sárgásfehér színű, ebből legalább 12 db esetében arany színű bevonattal ellátott szegmentgyöngy. Átm.: 0,3–0,5 cm. SM ltsz. 76.24.1. [27. tábla]

²⁶⁷ Az antropológiai elemzés adata (Pap 1984, 105. 3. táblázat).

115. A nyakcsigolyákon körben volt 1 db kétszer kétrét hajlított bronzhuzalból csavart, filigrán-díszítéssel ellátott nyakperec, zárszerkezetével elől. M.: 15,2×13,8 cm, hv.: 0,7 cm. SM ltsz. 76.24.2. [28. tábla]
116. A jobb alkarcsontok alsó végein volt 1 db pödrött végű ezüst pántkarperec, végeivel felfelé mutató helyzetben. Átm.: kb. 7 cm, sz.: 1,5 cm. SM ltsz. 76.24.3. [29. tábla 1]
117. A bal alkarcsontok alsó végein volt 1 db rombusz átmetszetű, nyitott, hegyesedő végű bronz pálcakarperec, végeivel a test csontjai irányába mutató helyzetben. M.: 7,3×6,7 cm, v.: 0,6×0,6 cm. SM ltsz. 76.24.4. [29. tábla 2]
118. A jobb kéz egyik ujjpercén volt 1 db kerek átmetszetű, nyitott, hegyesedő végű bronz huzalgűrű. M.: 2,4×2,4 cm, hv.: 0,38 cm. SM ltsz. 76.24.5. [29. tábla 3]
119. A bal kéz egyik ujjpercén volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott, hegyesedő, egymás mellé hajló végű huzalgűrű. M.: 2,4×2,3 cm, hv.: 0,28 cm. SM ltsz. 76.24.6. [29. tábla 4]

Megjegyzés: a koponya alatt fakoporsó maradványai voltak megfigyelhetők.

29. sír (1972. április 17.) [30. tábla 1]

Gyermek. Csvh.: ?, t.: Ny–K 49,5°, sm.: 85 cm, sh.: 155 cm, ssz.: 40 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A sírgödör meglévő részlete lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír formáját mutatja. Bolygatott: az alkarcsontoktól lefelé a sírt vágta a 29/a. számú temetkezés.

Melléklete: nem volt.

29/a. sír (1972. április 17.) [30. tábla 2]

Üres sírgödör, melyben csontok nem voltak. T.: Ny–K, sm.: ?, sh.: 100 cm, ssz.: 40 cm

A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Megjegyzés: vágta a 29. számú sír keleti felét.

30. sír (197. április.) [30. tábla 3]

Férfi, mat. korú. Csvh.: 170 cm, t.: Ny–K 45°, sm.: 95 cm, sh.: 220 cm, ssz.: 80 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. Az alkarcsontok a medence szélein voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

31. sír (1972. április 18.) [30. tábla 4]

Nő. Csvh.: 155 cm, t.: Ny–K 45°, sm.: 92 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 55 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a bal láb csontjai térdben kissé behajlított helyzetben voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. A koponya bal oldalán volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, spirális S végű karika. M.: 2,6×2,2 cm, hv.: 0,16 cm, Ssz.: 0,3 cm. SM ltsz. 76.25.1. [30. tábla 5]
2. A koponya jobb oldalán volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, nyitott S végű karika. M.: 2,5×2,2 cm, hv.: 0,16 cm, Ssz.: ? SM ltsz. 76.25.2. [30. tábla 6]

32. sír (1972. április 18.) [30. tábla 7]

Gyermek, inf. I. (?) korú. Csvh.: ?, t.: Ny–K 43°, sm.: 85 cm, sh.: 110 cm, ssz.: 48 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú, nyugati felén kissé kiöblösödő aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

33. sír (1972. április 18.) [30. tábla 8]

Férfi, ad.-mat. korú. Csvh.: 160 cm, t.: Ny–K 45°, sm.: 80 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 50 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a jobb kar csontjai könyökben kissé behajlított helyzetben voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

34. sír (1972. április 20.) [30. tábla 9]

Gyermek. Csvh.: ?, t.: Ny–K 49°, sm.: 60 cm, sh.: ? ssz.: kb. 40 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírgödör nyugati vége lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

35. sír (1972. április 20.) [30. tábla 10]

Férfi, ad.-mat. korú. Csvh.: 166 cm, t.: Ny–K 47°, sm.: 65 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 50 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya balra fordult, a jobb alkarcsonatok végei és a kézcsonatok a medencén voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt, melyben a váz 10–20 cm magas feltöltésen feküdt.

Melléklete: nem volt.

36. sír (1972. április 20.) [31. tábla 1]

Gyermek, inf. I. korú. Csvh.: kb. 85 cm, t.: Ny–K 49°, sm.: 60 cm, sh.: ? ssz.: kb. 45 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A sírgödör megfigyelhető része alapján valószínűleg lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt. Bolygatott: a csontok egy része kimozdult, más részük felszívódott a talajban.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a sír alján koporsóra utaló faszénmaradványok²⁶⁸ voltak megfigyelhetők.

37. sír (1972. április 20.) [31. tábla 2]

Nő. Csvh.: 150 cm, t.: Ny–K 50°, sm.: 80 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 55 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya jobbra fordult, a bal alkarcsonatok végei és a kézcsontok a medencén voltak, a jobb a medence széle alatt. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. Az alsó állkapocs bal oldalánál volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított S végű karika. M.: 2,3×2,1 cm, hv.: 0,18 cm, Ssz.: ? SM ltsz. 76.12.2. [31. tábla 3]
2. A bal kéz egyik ujjpercén volt 1 db körszelet átmetszetű bronz pántgyűrű. Átm.: 1,7 cm, sz.: 0,28 cm. SM ltsz. 76.26.2. [31. tábla 4]

38. sír (1972. április 20.) [31. tábla 5]

Nő, mat. korú. Csvh.: 160 cm, t.: Ny–K 52°, sm.: 70 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 55 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. Mindkét alkarcsonatok végei és a kézcsontok a medencén voltak, egymáson. A lábak csontjai térdben egymáshoz közelebb helyezkedtek el. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. A bal kéz középső ujjának egyik csontján, a kézfejhez közelebb volt 1 db külső oldalán domború, szélső és belső oldalán egyenes, szögletes ezüst karikagyűrű. M.: 2,4×2,4 cm, sz.: 0,36 cm. SM ltsz. 76.27.2. [31. tábla 6]
2. A bal kéz középső ujjának egyik csontján, az ujj vége felé volt 1 db háromrét hajlított bronzhuzalból csavart gyűrű. Átm.: 2,1 cm, hv.: 0,3 cm. SM ltsz. 76.27.1. [31. tábla 7]

39. sír (1972. április 20.) [31. tábla 8]

Férfi, ad.-mat. korú. Csvh.: 170 cm, t.: Ny–K 49,5°, sm.: 75 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 50 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a jobb alkarcsonatok végei a medencén, míg a bal a medence széle alatt volt. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

40. sír (1972. április 20.) [31. tábla 9]

Nő, juv. korú. Csvh.: 150 cm, t.: Ny–K 46°, sm.: 65 cm, sh.: 165 cm, ssz.: 50 cm

²⁶⁸ Gömöri 1984, 89.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. Mindkét alkarcsontok végei a medencén voltak, a kézcsontok pedig egymáson. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete:

1. A jobb kéz egyik ujjpercén volt 1 db kerek átmetszetű, nyitott végű bronz huzalgyűrű. M.: 2,1×2 cm, hv.: 0,3 cm. SM ltsz. 76.28.1. [31. tábla 10]

41. sír (1972. április 20.) [32. tábla 1]

Nő, mat. korú. Csvh.: ?, t.: Ny–K 43,5°, sm.: 90 cm, sh.: ? ssz.: 50 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. A jobb alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén voltak, míg a bal a medence széle alatt. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt. Bolygatott: egy beton oszlophely kialakítása során a sír keleti része megsemmisült.

Mellékletei:

1. A koponya alsó részénél volt 1 db kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, ellapított, zárt S végű karika, melynek végébe egy textilszál volt befűzve. M.: 3×2,3 cm, hv.: 0,2 cm, Ssz.: 0,6 cm. SM ltsz. 76.29.1. [32. tábla 2]
2. A koponya jobb oldalán, megközelítőleg a kulcscsontnál volt 1 db kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, ellapított, nyitott S végű karika. M.: 2,8×2,1 cm, hv.: 0,17 cm, Ssz.: 0,5 cm. SM ltsz. 76.29.2. [32. tábla 3]

Megjegyzés: a koponya jobb oldalán lévő S végű karika alatt koporsó famaradványai voltak megfigyelhetők (SM ltsz. 76.29.3.).

42. sír (1972. április 21.) [31. tábla 11]

Férfi. Csvh.: 165 cm, t.: Ny–K 44°, sm.: 100 cm, sh.: 190 cm, ssz.: 60 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

Megjegyzés: a váz bal oldalán, a koponya és a lábszárcsontok felső része között 120 cm hosszú, 3 cm széles, 10 cm magasságú faszénszerű koporsómaradvány volt megfigyelhető.

43. sír (1972. április 21.) [32. tábla 4]

Férfi, ad. korú. Csvh.: 160 cm, t.: Ny–K 44°, sm.: 100 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 50 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete:

1. A jobb oldali felső bordákon volt 1 db Salamon (1063–1074) CNH I. 22. típusú érme. SM ltsz. 76.30.1.

44. sír (1972. április 24.) [32. tábla 5]

Férfi, ad. korú. Csvh.: 160 cm, t.: Ny–K 45,5°, sm.: 85 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 45 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a felsőtest bal oldali csontjai kissé féloldalt fekvő helyzetben voltak, a bal alkarcsontok végei és a kézcsontok a medencén feküdtek. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

45. sír (1972. április 24.) [32. tábla 6]

Férfi, ad.-mat. korú. Csvh.: 170 cm, t.: Ny–K 46°, sm.: 85 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 50 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Mellékletei:

1. A felső fogsor külső oldalához tapadva került elő 1 db Salamon (1063–1074) CNH I. 22. típusú érme. SM ltsz. 76.31.1.
2. A bal oldali felső bordákon volt 1 db Salamon (1063–1074) CNH I. 22. típusú érme. SM ltsz. 76.31.2.

46. sír (1972. április 24.) [32. tábla 7]

Férfi, ad.-mat. korú. Csvh.: 160 cm, t.: Ny–K 45°, sm.: 95 cm, sh.: 195 cm, ssz.: 55 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. Mindkét alkar csontjai és a kézcsontok a medencén voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, nyugati végén kissé kiöblösödő aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

47. sír (1972. április 24.) [32. tábla 8]

Nő, mat. korú. Csvh.: kb. 140 cm, t.: Ny–K 44°, sm.: 85 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 60 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. Az alkarcsontok a medence szélein voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt, mely a hosszanti oldalak alsó 10–15 centiméterén rézsús oldalú volt. A gödörben a váz annak nyugati felén feküdt.

Mellékletei:

1. A bal szemüreg mellett volt 1 db kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, ellapított S végű karika. M.: 2,6×2,1 cm, hv.: 0,16 cm, Ssz.: 0,45 cm. SM ltsz. 76.32.2. [32. tábla 9]

2. A jobb kéz egyik ujjpercén volt 1 db hegyesedőre vagy lemezesre kalapált végű, kettősen csavart ezüstgyűrű. Átm.: 2,2 cm, sz.: 0,3 cm. SM ltsz. 76.32.1. [32. tábla 10]

48. sír (1972. április 24.) [33. tábla 1]

Gyermek, inf. II. korú. Csvh.: 110 cm, t.: Ny–K 45°, sm.: 70 cm, sh.: 135 cm, ssz.: 38 cm
A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

49. sír (1972. április 24.) [33. tábla 2]

Nő, ad.-mat. korú. Csvh.: 155 cm, t.: Ny–K 46°, sm.: 85 cm, sh.: 190 cm, ssz.: 55 cm
A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. Mindkét alkar csontjainak végei és a kézcsonatok a medencén és az alsó csigolyákon voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt

Mellékletei:

1. A koponya jobb oldalán, megközelítőleg a járomcsontnál volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, spirális S végű karika. M.: 3,1×2,5 cm, hv.: 0,18 cm, Ssz.: 0,41 cm. SM ltsz. 76.33.3. [33. tábla 3]
2. A koponya hátsó része alatt volt 1 db kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, ellapított, spirális S végű karika. M.: 2,9×2,6 cm, hv.: 0,2 cm, Ssz.: 0,48 cm. SM ltsz. 76.33.2. [33. tábla 4]
3. A bal oldali felső bordákon volt 1 db Salamon (1063–1074) CNH I. 22. típusú érme. SM ltsz. n.
4. Eredetileg a bal kéz egyik ujjpercén volt²⁶⁹ 1 db kerek átmetszetű, nyitott, hegyesedő végű ezüsthuzal gyűrű, mely bolygatás vagy a test bomlása során került a jobb combcsont felső részének belső oldalára. Átm.: 2,3 cm, hv.: 0,32 cm. SM ltsz. 76.33.1. [33. tábla 5]

50. sír (1972. április 25.) [33. tábla 6]

Férfi, ad. korú. Csvh.: 155 cm, t.: Ny–K 42°, sm.: 90 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 50 cm
A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya jobbra fordult. A bal alkarcsonatok a medencére hajlított helyzetben voltak, a lábak csontjai pedig kissé balra fordított, térdben behajlított helyzetben feküdtek.

Melléklete: nem volt.

51. sír (1972. április 25.) [34. tábla 1]

Férfi, ad. korú. Csvh.: 150 cm, t.: Ny–K 46°, sm.: 85 cm, sh.: 165 cm, ssz.: 40 cm

²⁶⁹ Gömöri 1984, 94.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, a koponya balra fordult. Mindkét alkarcsontok végei és a kézcsontok a medence szélein voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete:

1. A medence jobb oldala felett, a váz csontjainál 10 cm-rel magasabban, élével lefelé mutató helyzetben volt 1 db U alakú, V átmetszetű kovácsoltvas ásóvasalás. M.: 13,5×11,4 cm. SM ltsz. 76.34.1. [34. tábla 2]

52. sír (1972. április 25.) [33. tábla 7]

Férfi, ad.-mat. korú. Csvh.: 170 cm, t.: Ny–K 47°, sm.: 100 cm, sh.: 200 cm ssz.: 74 cm

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt, az alkarcsontok a medence szélein voltak. A sírgödör lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasír volt.

Melléklete: nem volt.

53–59. sír (1960.)

Nemük, koruk bizonytalan.

Szórvány:

1. Az 53–59. sírok egyikéből került elő 1 db – talán többrét hajlított – huzalból csavart bronz nyakperec. Őrzési helye ismeretlen.
2. Az 53–59. sírok egyikéből került elő 1 db bronzkarperec. Őrzési helye ismeretlen.

ÉRTÉKELÉS

A lelőhely a Répce irányába kissé nyugatra ereszkedő, sík területen helyezkedik el,²⁷⁰ melyet keleti irányban mintegy 1400 m távolságban a Pós-patak völgye határol. (38. kép)

A temető teljes sírszáma ismeretlen, azok közül bizonytalan számút pusztítottak el a betonutak által két irányból határolt hideglevegős szárítók építése során 1960 körül. További sírok semmisültek meg az azoktól keleti irányban található hidroglóbusz mellett is.²⁷¹ Pusztulásuk természetesen a betonutak építése során is feltételezhető. A feltárási módszereket pedig kényszerűen befolyásolták a karám területén egymástól átlag 3 m távolságban elhelyezkedő betonalapozású faoszlopok, ezért köztük csak kutatóárkos módszerrel lehetett dolgozni.²⁷² A temető kiterjedése így északi, déli és nyugati²⁷³ irányban is folytatódhat vagy folytatódhatott. Szélét egyedül az északkeleti oldalon sikerült lehatárolni,²⁷⁴ itt a 33–47–41. számú sírok vonalá-

270 Gömöri 1984, 94.

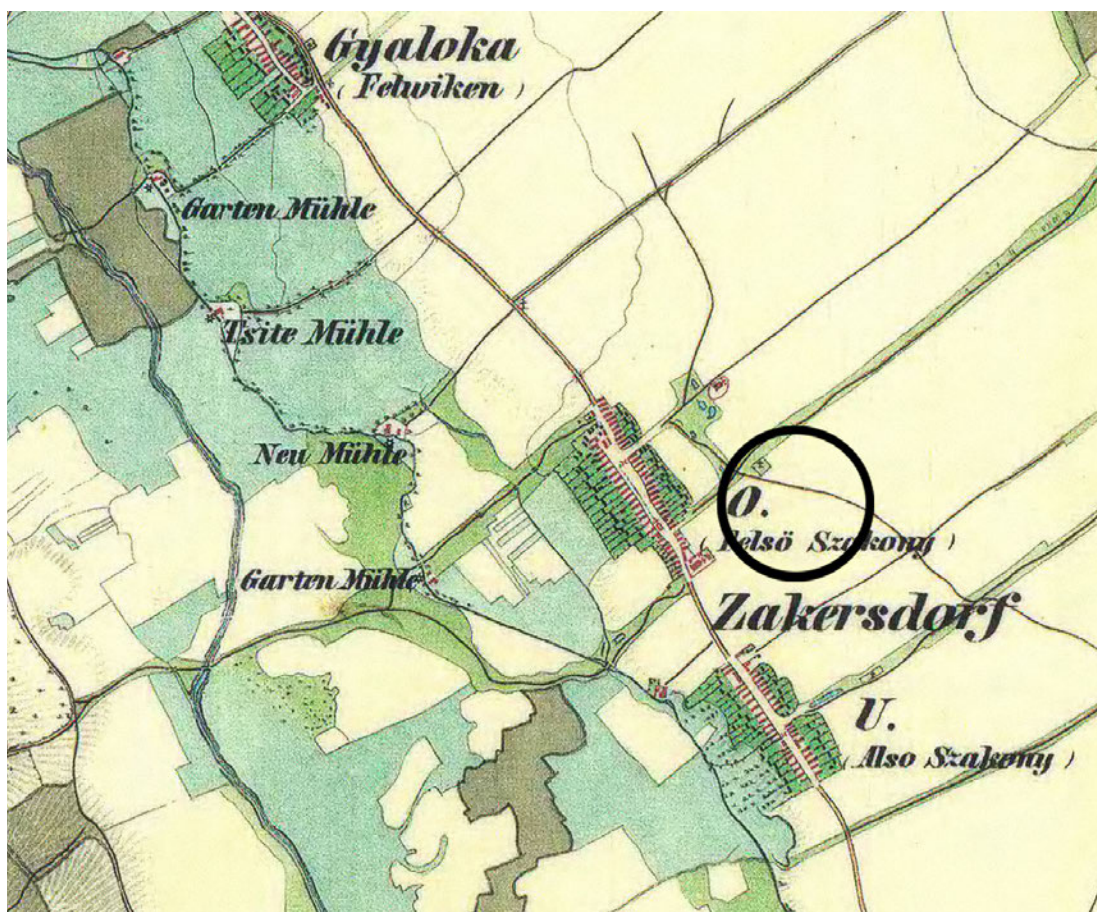
271 Gömöri 1984, 83.; SM R. A. 481.

272 SM R. A. 481.

273 Gömöri 1984, 83.

274 Gömöri 1984, 83.; MNM R. A. XXXV.399/1979.

val jelölhető ki. Ezekről keleti északkeleti irányban még 4–5 m távolságban történt kutatás, de az már nem eredményezett sírokat.²⁷⁵ A temetőben a sírok számozása a 2. számmal kezdődött, majd az 52. számú temetkezés dokumentálásával zárult.²⁷⁶ A szárítóépületek alapozása során 7 sírról szól a beszámoló, de kerültek elő sírok a hidrolóbusz tövében is.²⁷⁷ 1971-ben 3, 1972-ben pedig 48 sírt írtak le. Magam külön sírnak számítottam a 29/a. jelzettel illetett üres gödröt is. Az elpusztult vagy a még ma is feltáratlan sírok számát megbecsülni sem lehet. A temető 1980-ban tervezett feltárására²⁷⁸ végül sajnos nem került sor. Így legkevesebb 59 sírról van adat, amit bizonytalan számú további temetkezéssel egészíthetnénk ki, az egészében száznál is több sírosra becsült²⁷⁹ temetőben (39. kép).

38. kép. A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1845. évi térképén

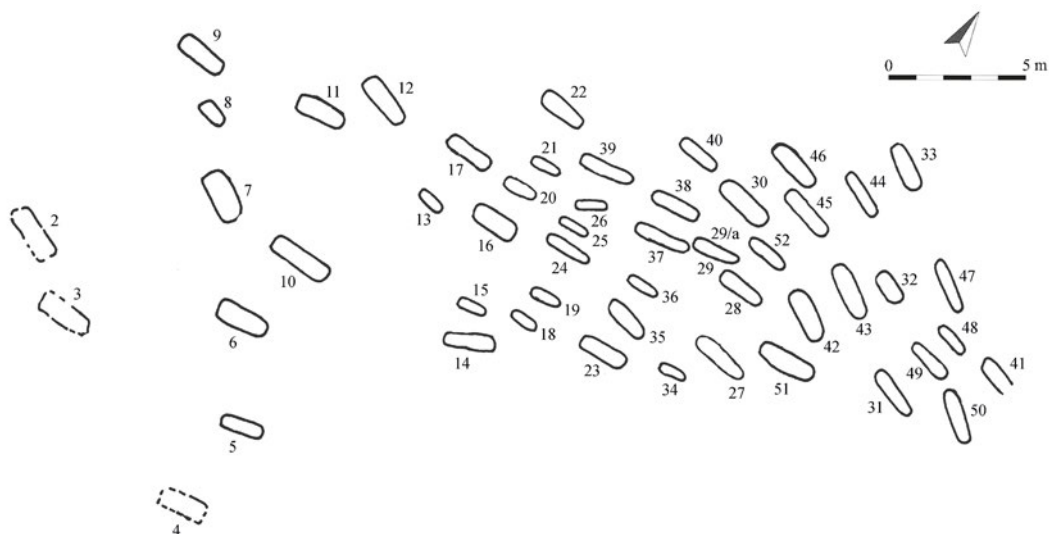
275 Gömöri 1984, 94.; SM R. A. 481.

276 Gömöri 1984, 83, 99.; 2000, 362.

277 Gömöri 1984, 83.

278 MNM R. A. XXXV.399/1979.

279 Gömöri 1984, 83.

39. kép. Szakony-TSz major, temetőtérkép

Az elhunytak között 41 egyén csontanyaga került feldolgozásra, azonban a 13 nő, 22 férfi és 6 gyermek közül mindössze 7 esetében volt lehetséges részletesebb elemzésre.²⁸⁰ A feldolgozás során történt meghatározás szerint pedig a feltárt sírok között 14 (2., 4., 7., 11–12., 16., 28., 31., 37–38., 40–41., 47., 49.) és 1 bizonytalanul nőként meghatározott személy (24.) mellett 22 férfi (3., 5–6., 9–10., 14., 17., 22–23., 27., 30., 33., 35., 39., 42–46., 50–52.) és 14 (8., 13., 15., 18–21., 25–26., 29., 32., 34., 36., 48.) gyermek sírja dokumentált a temetőben (40.kép). A 29/a sír egy üres sírgödör volt, ha feltételezzük, hogy gyakorlati céllal, valaki számára készült, de a temetésre valamiért nem, vagy nem abban a sírgödörben került sor, akkor mérete csak egy gyermek számára lett volna megfelelő. Némiképp a férfi sírok magasabb aránya feltűnő a temetőrészben, s ugyan a vizsgált minták mennyisége alacsony,²⁸¹ a 9–10. számú férfiak esetében hasonlóság mutatható ki a szakony-kavicsbányai temető 1. sírjában nyugvó férfi cromagnoid jellegű koponyájával.²⁸² A temetőrészben kisebb területen nem mutatható ki valamelyik nemi és/vagy életkori csoport koncentrált jelenléte, talán csak a gyermeksírok középső és a férfi sírok északkeleti részen megfigyelhető nagyobb arányát lehet megemlíteni.

A sírgödrök a korszakban általános, egyszerű aknasírok voltak, melyek néhány esetben a lábak felé keskenyedő formát mutattak. Az 5. sírban a gödör rendkívül kisméretű volt, ezért az elhunyt fejét kényszerűen annak falához feltámasztották.²⁸³ Utóbbi esetben a koporsónak bizonyára már nem maradt volna hely a sírban, amikor az megfigyelhető volt (7., 10., 12., 28., 36., 42.), azok szeg nélküli konstrukciók lehettek, egy esetben ismert, hogy tölgyfából.²⁸⁴ A 35.

280 Pap 1984, 101.

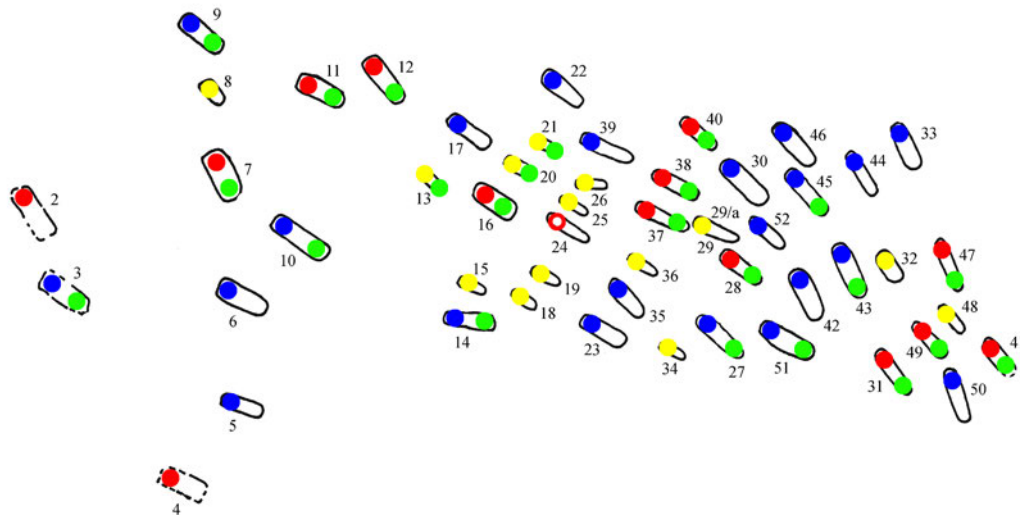
281 Pap 1984, 102.

282 Gömöri 1984, 100.; Pap 1984, 102.

283 Gömöri 1984, 96.

284 Gömöri 1984, 94–96.

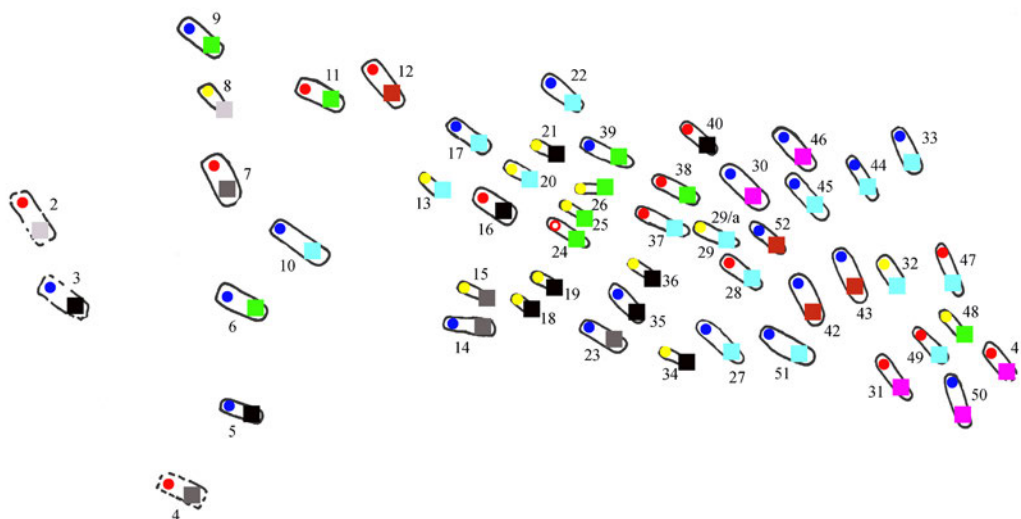
sírban a váz 10–20 cm magas feltöltésen feküdt, a gödör kiásása után tehát valószínűbb, hogy valamiért visszatöltötték a föld egy részét, olyan szerkezet nyoma legalábbis nem volt megfigyelhető, amelyen a test magasabb helyzetben feküdt volna.

40. kép. Női (●), valószínűleg női (◊), férfi (●), gyermeksírok (●) és mellékleteket tartalmazó temetkezések (●)

A sírok mélysége 40–100 cm között változott a temetőben, a legnagyobb mélységek a felnőtt nők és férfiak esetében ismertek, de nem maradnak el jelentősen ezektől a gyermeksírok sem. A sírok mélysége a feltárt temetőrészben döntően annak keleti felén mutatja a legnagyobb értékeket, 90 cm feletti csak itt ismertek, mint említettem, felnőtt személyek esetében ásták ennyire mélyre a gödröt. A legsekélyebb, 40–59 cm közti gödrök pedig a nyugati oldalon és a középrész déli felén dokumentáltak. Többször megfigyelhető volt, hogy egymás melletti (pl. 30–46.; 42–43.) sírok hasonló mélységgel rendelkeztek, vagy három temetkezés esetében is hasonló értéket mutattak, ezek talán már sornak is tekinthetők (33., 44., 45.), s talán érdemes megemlíteni, hogy mindegyik férfi sír volt. A hasonló mélység egymás melletti gyermeksírok esetén is megfigyelhető (18–19.), egy esetben pedig a két egymás melletti gyermek sírját (25–26.) két oldalt egy-egy hasonló mélységű női (?) és férfi sír (24., 39.) zárta. Hogy ennek a véletlenül kívül lehet-e valamilyen jelentést tulajdonítani, nehéz lenne megítélni. Hasonló mélységek természetesen nem csak a fenti esetekben, hanem különböző nemű és korú elhunytak egymás melletti sírjainál is megfigyelhetők (pl. 14–15., 41–50.). A koporsó nyomait tartalmazó temetkezések megtalálhatók az 50–59 és a 100–109 cm közti csoportban is, vagyis a koporsóval történő temetés során nem ástak tendenciózusan mélyebb gödröt. Lényegesen nem mélyebbek a gazdagabb leleteket tartalmazó sírok sem.²⁸⁵ (41. kép)

285 Gömöri 1984, 94.

41. kép. A női (●), valószínűleg női (○), férfi (●) és gyermeksírok (●) mélységadatai a temetőben, 40–49 cm (■), 50–59 cm (■), 60–69 cm (■), 70–79 cm (■), 80–89 cm (■), 90–99 cm (■), 100–109 cm (■)

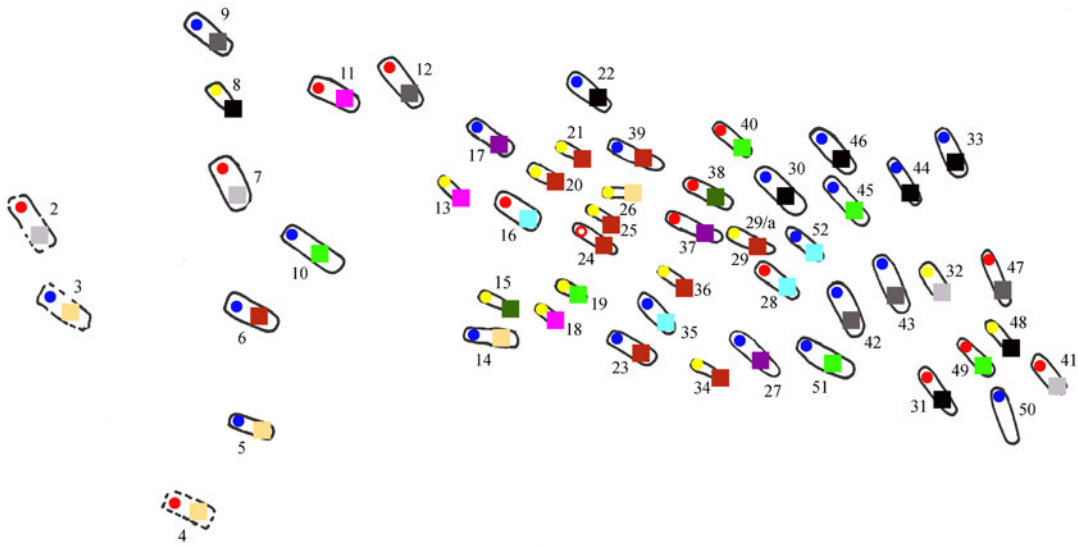
A sírok tájolása a nyugati irányhoz igazodik, ettől a keleti rész sírjai megfigyelhetően északi irányba térnek el.²⁸⁶ A tájolások között 42–52° közti értékek ismertek, 42°-ot azonban mindössze az 50. számú sír esetében dokumentáltak. Mint a tájolásokat mutató temetőterképen (42. kép) is látható, bizonyos tájolási értékek területi elkülönülést is mutatnak. A feltárt temetőrész két szélén ismerjük a 43°-hoz tájolt sírokat, míg az 51° a temető nyugati feléből dokumentált. A temető megközelítőleg középrészén helyezkednek el a 47 és 49°-hoz tájolt temetkezések. Több, egymás mellett elhelyezkedő sír esetében pedig megfigyelhető volt a hasonló tájolás, ezért a sírok megásása során valószínűleg nem minden esetben az égtájakat, hanem inkább a korábbi sírok irányát vették alapul.²⁸⁷

Az elhunytakat minden esetben hanyatt fekvő, nyújtott helyzetben temették el.²⁸⁸ A karok elhelyezésének esetében a temetést végzők egyértelmű szándéka azonban csak az erőteljesebben behajlított karoknál figyelhető meg kétséget kizáróan, ezek között mindkét alkar – esetenként aszimmetrikus – hastájéki behajlítása elsősorban nők (11., 16., 38., 40., 49.), ritkábban férfiak (10., 46.) temetése során volt megfigyelhető. Az egyik kar behajlítása – ide soroltam azokat az eseteket is, ahol csak a behajlított kar helyzete ismert biztosan – során a jobb hastájéki fekvése kissé alacsonyabb számban nők (7., 12., 24., 41.), nagyjából azonban férfiak (3., 9., 14., 22., 35., 39.) és csak 1 esetben gyermek (20.) esetében volt megfigyelhető.

286 Gömöri 1984, 94.

287 Gömöri 1984, 94.

288 Gömöri 1984, 96.

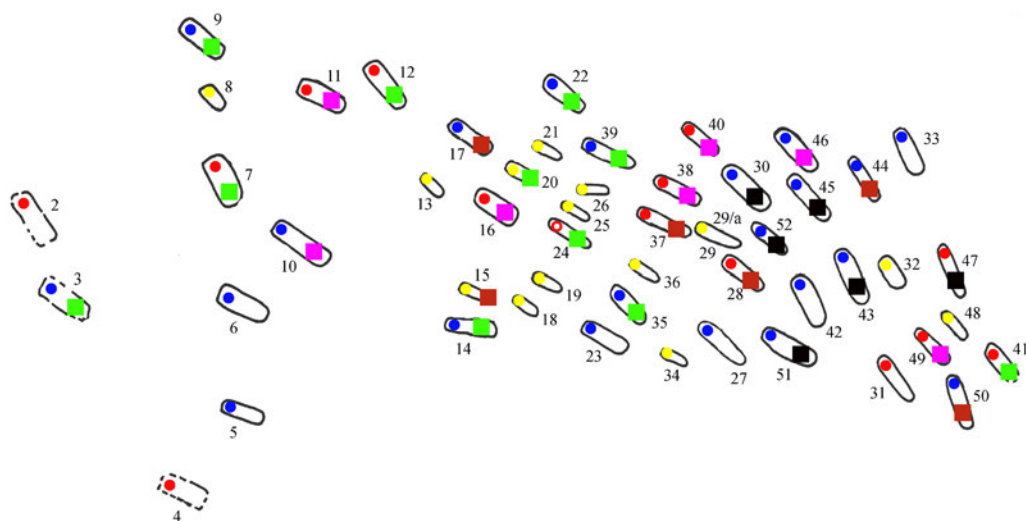

42. kép. A női (●), valószínűleg női (○), férfi (●) és gyermeksírok (●) tájolása a temetőben, 43 (■), 44 (■), 45 (■), 46 (■), 47 (■), 48 (■), 49 (■), 50 (■), 51 (■), 52 (■)^o

A bal alkar hastájéki fekvése – ide sorolva a féloldalas felsőtesti helyzetet is – 2 nő (28., 37.), 3 férfi (17., 44., 50.) és 1 gyermeksírból (15.) ismert. A jobb alkar mellkasi, míg a bal erőteljesebb, csaknem az elhunyt nyakához történő felhajlítása 1 nő (4.) esetében dokumentált. (43. kép) A sírrajz alapján nem lehet kizárni, hogy a bal alkar a felkarra visszahajtott helyzetben lehetett a 23. számú férfi esetében. Végül néhány esetben a karok csontjai szorosan a felsőtest csontjaihoz közel helyezkedtek el, így az alkarcsontok a medence széléin, a kézcsontok pedig a combcsontok felső részén feküdtek, vagyis a karok a temetés során szorosan a test mellett voltak. Ezek egyaránt megfigyelhetők – bár nem azonos számban – női (47.), férfi (30., 43., 45., 51., 52.) és talán egy gyermek (21?) esetében is. A test csontjainak szoros helyzete alapján feltételezhető, azonban nem dokumentált²⁸⁹ valamilyen testet körülvevő anyag alkalmazása. Ennek lehetősége ugyanakkor nem csupán az említett esetekben merül fel, hanem ott is, ahol a kar vagy karok a nyújtottól eltérően voltak a sírban (pl. 3., 7., 9.). Szinte teljesen kitöltötte a test az 5. számú sírban a gödröt, feltehetően a lábak térdben történő behajlítása a sír nem megfelelő hosszának kényszerű következményeként alkalmazott eljárás volt, mikor a lábszárakat még fel is polcolták a helykihasználás végett. Ez így aligha gondos, odafigyelő temetést végző személyekre utal, talán nem meglepő, hogy a sírból maradandó anyagú lelet nem került elő. Ezzel szemben a gödör mérete nem indokolta volna az eljárást az 50. számú férfi esetében. Egyes esetekben pedig a gödörben valamelyik végéhez közelebb helyezték el az elhunytat, így a lábaknál jelentős hely maradt, azt nem tudnám megmondani, lehetett-e ott valamilyen nyomtalanul

²⁸⁹ Tomka 2000c, 194.

elpusztult tárgy, s annak sírba helyezése indokolta-e az eljárást. A kartartások alapján is felbukkannak egymás melletti, azonos nemű elhunytak kapcsán megfigyelhetően hasonló temetkezések (38–40., 45–52.), ezeket talán itt érdemes is megemlíteni, a sírmélységeknel mondottakhoz hasonlóan. A jobb vagy mindkét alkar hastájéki fektetése a teljes temetőben megtalálható. Mindkét alkar csípő széleihez való fektetése viszont a keleti temetőrészben volt megfigyelhető. A 44. sírban féloldalasan feküdt az elhunyt, ennek következtében behajlított bal karral. Hasonló, de az ellentétes oldalon egy lajtabrucki sírban dokumentált.²⁹⁰

43. kép. A női (●), valószínűleg női (○), férfi (●) és gyermeksírok (●) esetében megfigyelt karhelyzetek a temetőben, a jobb alkar a hastájékon, míg a bal a test csontjai mellett, a medence szélén vagy alatta (■), bal alkar a hastájékon, míg a jobb a test csontjai mellett, a medence szélén vagy alatta (■), mindkét alkar a hastájékon (■), mindkét alkar a csípő szélein (■)

A sírok között maradandó anyagú melléklet 23 esetében került elő,²⁹¹ (40. kép) az 51. sírból származó ásóvasalás esetén azonban felmerült annak gondolata is, hogy talán csak egy véletlenül, a sír behantolása során beleejtett tárgyként, s nem tudatosan elhelyezett mellékletként értékelhető.²⁹² Mivel a sír bolygatatlan volt, így azt a lehetőséget kizárhatjuk, hogy sírrablás során, az értékek után kutatók vesztették el. Ha valóban a betemetés során ejtették a sírba, akkor viszont az a munka gyorsaságára és/vagy a temetést végzők figyelmetlenségére is utalhat. Esetleg rituális céllal került a sírba, talán erre gondolhatunk egy kecskeméti sír esetében, ahol azt az elhunyt nő (?) jobb lábának térd közeli része mellett, a láb külső oldalán találták, élével felfelé mutató helyzetben.²⁹³ A halotti obulusadás szokása 3 férfi (27., 43., 45.) mellett 1 nő (49.)

290 Kreitner 2000, 193–195.

291 SM R.A. 480.

292 Gömöri 1984, 94, 97.

293 Hampel 1896, 80.

és 1 gyermek (20.) esetében volt megfigyelhető, I. István (1000–1038) (20., 27.) és Salamon (1063–1074) (43., 45., 49.) érmeit helyezték a sírokba, 1 esetben utóbbi uralkodó érméből 2 db-ot is (45.). 1 db érme adása esetén azt az elhunyt szájába (20.), mellkasára (43., 49.) vagy bal könyöke mellé (27.) tették, míg 2 db érmét az elhunyt szájára és mellkasára (45.) fektettek. A feltárás során legalábbis ennek a helyzetnek megfelelően kerültek elő. Az obulus elhelyezésének időben bekövetkező esetleges változása és a pénzek darabszáma vonatkozásában annyi megállapítható, hogy Salamon érmei minden esetben a felsőtestre vagy páros érmék esetében a felsőtestre is kerültek. Az érmek többségében a sír egyetlen lelettípusát alkották, ezek egy sírban voltak párosan (45.), míg további leletekkel egyedül a 49. számú temetkezésben, ahol 2 db S végű huzalkarika és 1 db huzalgűrű is volt.

A fejékszerek között a sima, nyitott végű huzalkarikák döntően párban (7., 10., 12.), ritkábban egymagukban (13.) kerültek elő, a 16. sír robusztusabb, öntött karikái ugyan a gyűrűket is idézhetik, de a sírban megfigyelt helyzetük alapján egyértelműen a fejékszerek közé kell sorolnunk őket. Feltehetően a temetési szertartással függhet össze, hogy a 10. sírba az egyik fejékszereként viselt huzalkarikát széthajlítva helyezték el.²⁹⁴ Hasonló eljárás ritkán, de másutt is megfigyelhető volt a Nyugat-Dunántúl vonzáskörzetében.²⁹⁵ A másik jellemző fejékszerek típusát alkotó S végű karikák között kiegyenlítettebb a párban (21., 28., 31., 41., 49.) vagy egymagukban (3., 14., 37., 47.) alkalmazott esetek száma, érdemes megemlíteni ugyanakkor, hogy a két karikatípus a feltárt temetőrészben síronként úgy tűnik nem keveredett egymással és némiképp területileg is elkülönülni látszanak az ezeket tartalmazó sírok. A 41. sír karikának végébe fűzött fonal valószínűleg a bőrszalagra varrás nyoma lehet.²⁹⁶ Az S végű karikák típusaik szerint az I., II., III., IX. típusaiba sorolhatók.²⁹⁷ Ezek döntően a temetőrész keleti felében találhatóak, így megjelenésük a sírokban a 11. század elejére, középső részére tehető.²⁹⁸ 2 db nyakperccel került elő a temetőből, sajnos az 53–59. sírok egyikéből előkerült ékszer esetében csak feltételezhetjük, hogy többrét hajlított huzalból csavart példány volt, s az is bizonytalan, összefüggött-e az ugyancsak ekkor talált karpereccel. A 28. sír filigrándíszítésű, vastag huzalú nyakperce a tárgy típus későbbi példái közé sorolható, jelen esetben az I. István (1000–1038) és Salamon (1063–1074) érmekkel jellemezhető temetőrészek között helyezkedik el. Gyöngyök csupán az utóbbi nyakperces sírban voltak, a rúd- és szegmentgyöngyök mellett a gyöngysor különleges darabja volt egy kék színű, hasáb alakú, oldalain egy-egy rombusz alakú mintával díszített gyöngy, egymagában állása alapján joggal láthatnánk a nyaklánc központi díszének, helyzete azonban ettől eltért. Egykor bizonyára nyakában viselte tulajdonosa a bronzból öntött keresztet is, mely a 9. sírből származik. Ugyancsak nyakban történő viselete feltételezhető a 21. sír félhold alakú csüngőjének, ez a tárgy típus többségéhez hasonlóan itt is gyermek sírba került. Az 53–

294 Gömöri 1984, 97.

295 Kreitner 2000, 189.

296 Gömöri 1984, 99.

297 Horváth 2016, 52–61. A karikák személyes vizsgálata a metrikus adatok pontosabb ismerete alapján a típusok korábbi besorolását esetenként módosította.

298 Horváth 2016, 70.

59. sír bizonytalan típusú bronz karperecén felül két sírban volt hasonló ékszer, mindkettőben az elhunyt nők mindkét karján. A 11. sírban a kerek átmetszetű pálcakarperecek az alkarok felső és középső részére kerültek, míg a 28. számú temetkezésben a csukló közeli részeken volt a rombusz átmetszetű bronz pálcá- és a pödrött végű ezüst pántkarperec. Gyűrűket 7 nő mellett 1 férfi sírban találtak, az ismert esetek közül 3 alkalommal a jobb, kétszer a bal kézen.²⁹⁹ Döntően csak 1 db volt a sírban, két esetben kerültek csak elő párosan, utóbbi a temető leggazdagabb leletanyagú, 28. sírjában volt dokumentálható, ahol az elhunyt mindkét kézen 1–1 huzalgűrű volt (28.), míg a 38. sírban az eltemetett egyedüli ékszerei lehettek ezek, ugyanazon az ujjon viselve, a kézfejhez közelebb a nagyobb méretű karika-, az ujj vége felé pedig a kisebb csavart gyűrűt. Típusaik szerint a huzalgűrűk sora még a 10., 40. és a 49. sír ékszerével egészíthető ki. A pántgyűrűk között egy díszítetlen a félköríves átmetszetű (37.) mellett rácsmintás volt a 7. sír ékszere. Ugyancsak öntött díszítésű volt a 11. sírban is, ez utóbbi szélein és középrészén díszített: a kissé kidomborodó és a rovátkolást utánzóan öntött szélső részek a hárombordás pántgyűrűket idézhetik, azzal a különbséggel, hogy a középső rész ott díszítetlen. Mindkettő a temetőrészt északnyugati felében került sírba. A 38. sír háromrét hajlított huzalból csavart gyűrűje mellett részben hasonló technikai megoldással, de a huzal kettős csavarásával született meg a 47. sír végén elhegyesedő ékszere. A 38. sír kissé szögletesre öntött karikagyűrűje az egyetlen zárt gyűrű a temetőben, a típus – amely kiegészülhetett öntött díszítéssel is – több korabeli temetőből ismert a Nyugat-Dunántúlon. Legközelebb Csepreg-Szentkirály 150. sírjában egy félhold alakú csüngő mellett volt a – 11–12. század fordulóján már álló – templom megépítését megelőzően létesült soros temető egy sírjában.³⁰⁰ Északra Sopronkeresztúr 36. sírjában egy vastag huzalú, filigrándíszes nyakperccel volt együtt, a 10. század utolsó negyedében fellépő és a 11. század középső részéig használt típus.³⁰¹ A ruházat fémdíszzeire meglehetősen kevés nyom utal, annak díszítésére szolgálhattak a 10. és a 12. sír fémlemezkei, helyzetük alapján mindkét esetben a ruha nyak vagy vállak körüli részét díszíthették. Közvetett módon valószínűleg a ruha övét fedezhetjük fel a derék környékén megfigyelt használati eszközökben, melyek ahhoz is lehettek kapcsolva.³⁰² Vaskést 2 férfival adtak a temetés során, ebből a 3. sírban – a találók elmondása alapján – a koponyánál fekvő eszköz helyzete kevésbé tipikus, míg a 10. temetkezés esetében a kés jobb combcsont mellett megfigyelve megfelel a viseleti módnak. Utóbbi sírban az elhunyt övéhez kapcsolva vagy deréktájára helyezve tarsolya is a sírba került, benne a csiholóval. A több, különböző széntartalmú lemezből kovácsolt kések között különbség, hogy a 3. sír eszköze esetében a lemezek lényegesen kisebb széntartalommal bírtak.³⁰³ A fegyverzetre mindössze 2 db nyílcsúcs utal, 1 nő (12.) és 1 férfi (14.) sírjában. A 14. sírban a nyílvesszőnek a nyílcsúcs állása szerint a sírgödör végében már bizonyára nem lett volna helye, ezért azt valószínűleg letörték

299 Gömöri 1984, 98.

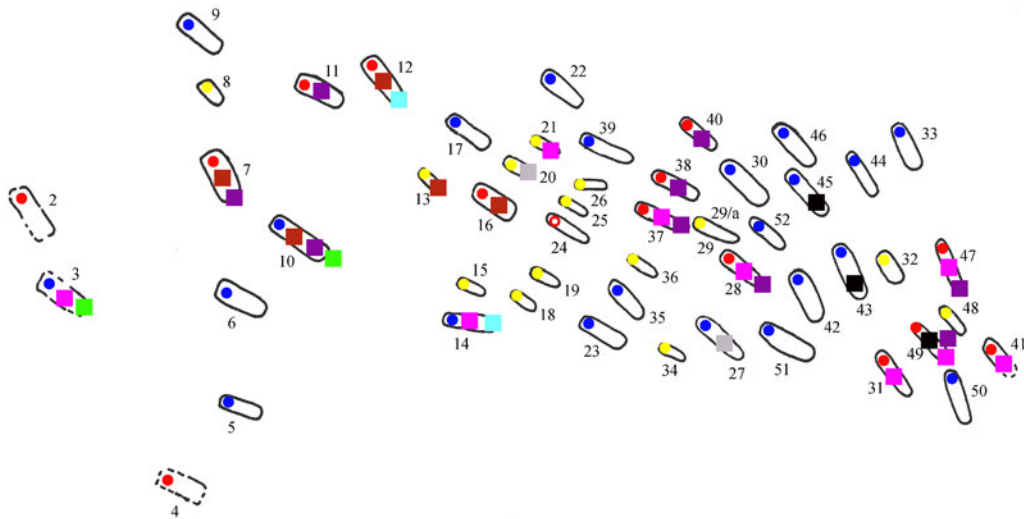
300 Kiss–Sosztarits 2000, 28, 31.

301 Obenaus 2010, 290.

302 Istvánovits 2003, 326.

303 Gömöri 2000a, 282.

a vesszőről, ahogy a 12. sírban is hasonló eljárás feltételezhető.³⁰⁴ A kések a temetőrész nyugati részéből ismertek, és a középső és nyugati részéből kerültek elő a nyílcsúcsok is. Ezzel szemben az 51. sírból előkerült ásóvasalás a temető keleti felében volt. (44. kép)

44. kép. A női (●), valószínűleg női (○), férfi (●) és gyermeksírok (●) a temetőben, I. István (1000–1038) érmei (■), Salamon (1063–1074) érmei (■), nyitott végű huzalkarikák (■), S végű karikák (■), gyűrűk (■), használati- és munkaeszközök (■), nyílcsúcsok (■)

A temető keltezése szempontjából az előkerült érmek alapján annak északkeleti része tűnik fiatalabbnak, hiszen Salamon (1063–1074) érmei csak az ezen a részén lehatárolt temetőrészben kerültek elő. Ezekről déli irányban találjuk az I. István (1000–1038) pénzes sírokat, ugyanakkor a két uralkodó között országgló királyok pénzei nem kerültek elő. Ezért nem lehet kizárni, hogy első királyunk érmei is csak valamikor a 11. század második negyedében, vagy közepén kerültek sírba, talán csak néhány évtizeddel megelőzve Salamon (1063–1074) érmeinek sírba helyezését. Az eltemetettek antropológiai hasonlósága alapján felvetődött a lehetősége, hogy a temető rendelkezhet 10. századi,³⁰⁵ még feltáratlan résszel, erre azonban csak egy teljes feltárás adhatna választ.

A temető belső kronológiája alapján talán érdemes megemlíteni, hogy a temetkezési szokások vonatkozásában úgy tűnik, idővel mintha háttérbe szorulna az elhunytak jobb alkarjának hastájéki fektetése; ugyanakkor a test csontjainak szorosabb helyzete mintha csak a későbbi sírokban lenne megfigyelhető, talán összefüggésben a temetkezési szokásokban bekövetkező változással. Ha nem az erózió vagy a talajművelés okozta, akkor úgy tűnik, a mélyebb sírgödörök is erre a részre jellemzőek. Az egyes tárgytipusokat tekintve a használati és munkaeszközök,

304 Gömöri 1984, 88, 96.

305 Gömöri 1984, 100.

valamint a fegyverek a fiatalabb temetőrészből hiányoznak, s nagyobb részben elválnak a sima, nyitott végű és az S végű karikákat tartalmazó sírok csoportja is.

A két ismert szakonyi temető közül a honfoglalás kori³⁰⁶ kissé magasabb szinten volt,³⁰⁷ mintegy 640 m-re északkeleti irányban.

13. VÁSÁROSFALU–KISHERCEGI-DŰLŐ

BEVEZETÉS

1976. szeptember 17-én Baranyai Lenke, a Soproni Széchenyi Gimnázium tanárnője egy S végű karikát és egy nyakperec-töredéket vitt be a Soproni Múzeumba. A leleteket – a közigazgatásilag Beledhez csatolt – Vásárosfaluban, a település nyugati szélén elhelyezkedő dombon, a termelőszövetkezet istállóival szemben elhelyezkedő homokbányában előkerült sírban találta Takács Károly anyagkitermelés közben. A munka során a 60–80 cm mélységben fekvő, Ny–K-i tájolású váz koponyájának környékét érte bolygatás, az előkerült leletek itt helyezkedtek el. A sírt azonban nem bontották ki teljesen, hanem visszatemették. Takács elmondása szerint az ezt megelőző években is több csontvázat találtak már a munka során, ezekre azonban nem fordítottak figyelmet, leleteik közül csak egy zablára tudott visszaemlékezni.³⁰⁸ A lelőhelyre 1976. november 25-én Tomka Péter szállt ki, aki a helyszínen megfigyelte, hogy a homokgödörök a domb gerincétől nyugatra, annak lejtőjén voltak.³⁰⁹ Takács néhány évvel később, 1980. május 23-án Gömöri Jánosnak is megmutatta a sír helyét,³¹⁰ aki lelőhelyet röviden ismertette is.³¹¹ Mivel sírokat nem fenyegette veszély, feltárássra nem került sor. (45. kép)

SÍRLEÍRÁS

1. sír (1976 szeptember)

Neme, kora bizonytalan. Csvh.: ?, t.: Ny–K, sm.: 60–80 cm, sh.: ?, ssz.: ?

A váz valószínűleg hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. Bolygatott: anyagkitermelés során a váz koponyájának környékét érte bolygatás, teljes kibontásra azonban nem került.

Mellékletei:

1. A koponya környékén volt 1 db „ezüsthuzalokból sodrott”³¹² törött S végű karika.

306 Horváth 2022a, 73–142.

307 Gömöri 1984, 94.

308 SM R. A. 902.

309 SM R. A. 902.

310 Gömöri 2002, 163, 580. j.; SM R. A. 902.

311 Gömöri 1976.; 2002, 163, 580. j.

312 Gömöri 2002, 163, 580. j.

2. Ugyancsak a koponya környékén – feltehetően a nyakcsigolyáknál – helyezkedett el 1 db „sodrott”³¹³ valószínűleg többért hajlított huzalból csavart nyakperc.

Szórvány:

1. Egy 1976 előtt megtalált sírból származik 1 db zabla. Elveszett.

45. kép. Vásárosfalu–Kishercegi-dűlő (1:10 000)

ÉRTÉKELÉS

A dombot a vízszabályozás előtt a patak medre három oldalról is körülölelte, a temető a domb nyugati lejtőjén található. (46. kép)

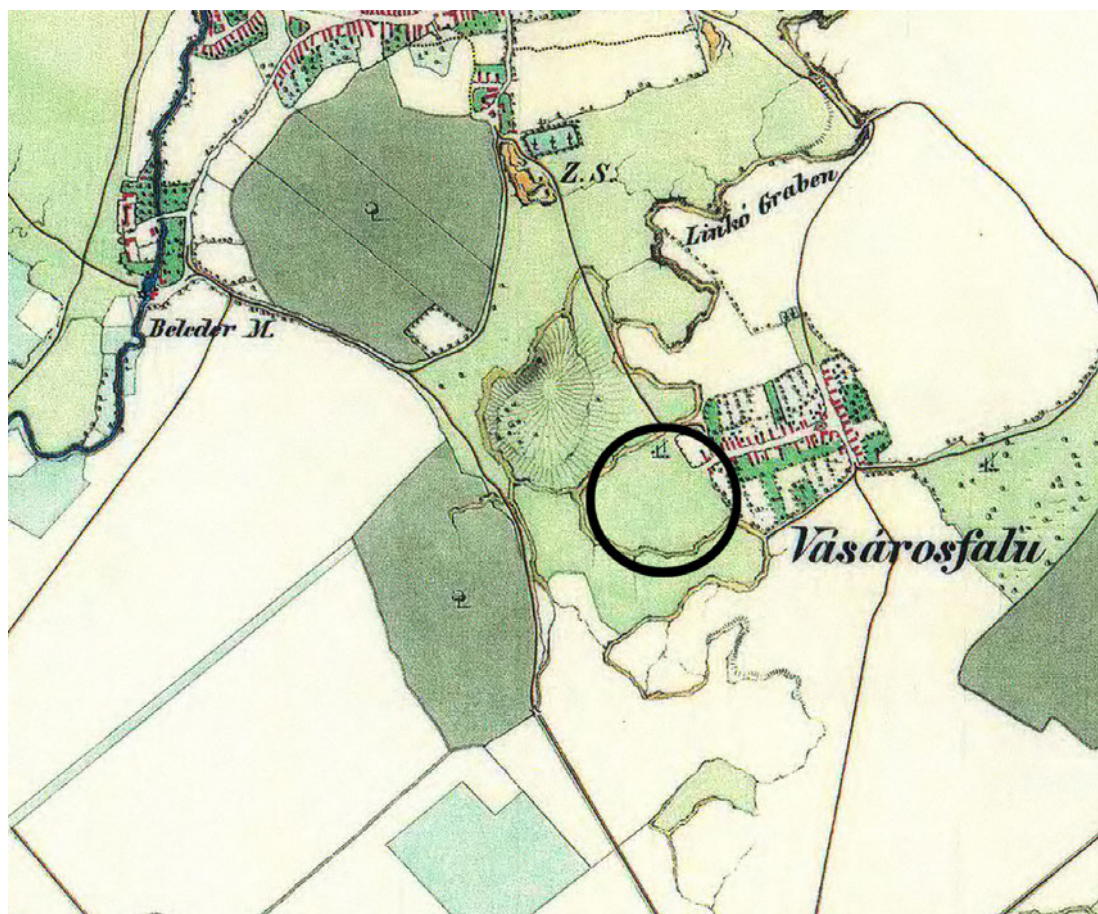
A termelőszövetkezet istállóinak alapozásakor azonban már nem kerültek elő sírok, a dűlőút domboldalon futó vonalában azonban igen, így a temető széle az említett út vonalában feltételezhető.³¹⁴

A temetőnek bizonytalan számú sírja került elő az évek során, nem csupán a homokbányászat, hanem a dűlőút mélyebben futó, erózió által erősebben érintett részén is. Mivel a homokkitermelés több alkalommal is folyt, ezért bizonyára több sírt bolygattak meg. A Takács Károly által Tomka Péternek említett zabla feltehetően egy – legalább – lószerszámos temetkezésre utalhat, talán feltételezhetjük, hogy a lócsontok megmaradtak volna a találók emlékezetében.

313 SM R. A. 902.

314 SM R. A. 902.

Arról, hogy a sírban még mi lehetett, nincsenek adataink. Ez a sír bizonyára a lelőhely korábbi részére utalhat, ugyanakkor a többrét hajlított (?) ezüsthuzalból csavart S végű karika már a temető 11. századi részére keltezhető. Hasonló tehát a helyzet – némi iróniával, nem csupán az itt is jelen lévő teljes és hiteles feltárás hiánya okozta bizonytalanság okán – mint a Csorna–Eper-dombi lelőhelynél, ahol a lovas sírok mellett Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) érme is előkerült az egyik sírból. Vagyis – ha egyetlen, folyamatosan használt temetőben voltak, akkor – a 10. század végi, 11. századi lovas temetkezés bizonyítékai. Vagy az egymást követő, de ekkor már egymástól független temetőhasználaté. Utóbbi esetben további kérdésként merülhet fel, hogy lehetett-e valamilyen kapcsolat az időben egymást valamekkora távolságban követő két csoport között, vagy csupán a természet kínálta lehetőségek azonos célú felhasználása motiválta a helyválasztást? Látszottak-e még annak nyomai, hogy a helyet temetőként használták már korábban is. Tovább menve felismerhető lehetett-e a közösség valamely markere a sírhant és annak jelölése (?) alapján. A hasonló esetekben teljes feltárás és archeogenetikai vizsgálat bizonyára sokat hozzátehetne a kérdés megítéléséhez.

46. kép. A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés 1846. évi térképén

II. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aszt 2021.** Aszt Ágnes: Csorna régészeti emlékei. Kutatástörténeti fordulópontok. In: Nemes Gábor (szerk.): *TOMKA 80. Ünnepi tanulmányok Tomka Péter köszöntésére*. Győr 2020, 11–32.
- Bartucz 1966.** Bartucz Lajos: *A praehistorikus trepanáció és orvostörténeti vonatkozású sírleletek*. Paleopathologia III. Az Országos Orvostörténeti Könyvtár és a Medicina Kiadó Kiadványa. Budapest, 1966.
- Bella 1892.** Bella Lajos: Az 1891. évi kutatások. *A Sopronmegyei Régészeti Társulat Második Évkönyve*, 2. (1892) 59–74.
- Bella 1895.** Bella Lajos: Újabb csornai leletekről. *Archaeologiai Értesítő*, 15. (1895) 253–257.
- Bella 1899.** Bella Lajos: Régiségeink érdekében. In: Bella Lajos (összeáll.): *Sopronvármegye és Sorpon szab. kir. város Régészeti Társulatának 1898. évi jelentése*. Sopron 1899, 12–14.
- Bende–Lőrinczy–Türk 2002.** Bende Livia–Lőrinczy Gábor–Türk Attila: Honfoglalás kori temetkezés KiskundorozsmaHosszúhát-halomról. *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Studia Archaeologia*, 8. (2002) 351–402.
- Bikić 2010.** Vesna Bikić: *Vizantijski nakit u Srbiji. Modelinasleđe*. Beograd, 2010.
- Bollók 2014.** Bollók Ádám: From Carolingian Europe to its periphery and back again. A brief contribution to the study of the last phases of Carolingian metallwork and the western European booty of the ancient Hungarians. *Zeitschrift fürArchäologie des Mittelalters*, 42. (2014) 77–116.
- Bollók 2015.** Bollók Ádám: *Ornamentika a 10. századi Kárpát-medencében. Formatörténeti tanulmányok a magyar honfoglalás kori díszítőművészethez*. Budapest, 2015.
- Bottány1968.** Bottyán Olga: The outlines of an anthropological reconstruction of the cemetery (XI-XV c.) at Sopronbánfalva, West-Hungary. *Anthropologia Hungarica*, 8. (1968) 97–120.
- Bottyán–Nemeskéri 1942.** Bottyán Árpád–Nemeskéri János: A sopronbánfalvi ásatás. *Soproni Szemle*, 6. (1942) 304–306.
- Bottyán–Nemeskéri 1943.** Bottyán Árpád–Nemeskéri János: Cimetières hongrois de l'époque arpadienne en Transdanubie. *Revueé d'histoire Comparée*, 21. (1943) 610–615.
- Coupland–Gianazza 2015.** Simon Coupland–Luca Gianazza: The context of the Szeged-Öthalom find: Carolingian coins in hungarian graves and comparable coins in other contemporary hoards. In: Türk Attila–Lőrinczy Gábor–Marcsik Antónia: *Régészeti és természettudományos adatok a Maros-torkolat nyugati oldalának 10. századi történetéhez*. Budapest 2015, 301–324.
- Cserepes 1895.** Cserepes (=Bella Lajos): Ausgrabungen in Csorna. *Oedenburger Zeitung*, 28. (1895) 87. szám 2.
- Eichert 2010.** Stefan Eichert: *Die frühmittelalterlichen Gräberfelder Kärntens*. Klagenfurt 2010.

- Eichert 2016.** Stefan Eichert: Frühmittelalterliche Grabfunde aus Franzhausen, Niederösterreich. *Fundberichte aus Österreich*, 55. (2016) 125–139.
- Erdélyi 1995.** Erdélyi István: A honfoglaló magyarok régészeti emlékei a nyugati végeken. *Studia Nova*, 3. (1995) 93–100.
- Faragó 1964.** Faragó Sándor: Csorna-Hosszúdomb. *Régészeti Füzetek*, I/17. (1964) 58.
- FÉK.** Fehér Géza–Éry Kinga–Kralovánszky Alán: *A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei*. Budapest, 1962.
- Gáll 2013.** Gáll Erwin: *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10-11. századi temetői, szórvány- és kincsleletei*. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 6. Szeged, 2013.
- Gömöri 1972.** Gömöri János: Szakony-Lenin Tsz majorja. *Régészeti Füzetek*, I/25. (1972) 62.
- Gömöri 1973.** Gömöri János: Röjtökmuzsaj-Zsebedomb. *Régészeti Füzetek*, I/26. (1973) 45.
- Gömöri 1976.** Gömöri János: Beled. *Régészeti Füzetek*, I/30. (1976) 42.
- Gömöri 1984.** Gömöri János: XI. századi temető Szakonyban. *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 1984. (1984) 81–101.
- Gömöri 2000.** Gömöri János: Sopron és környéke a magyar honfoglalás és államalapítás korában. *Soproni Szemle*, 54. (2000) 343–373.
- Gömöri 2000a.** Gömöri János: *Az avar kori és Árpád-kori vaskohászat régészeti emlékei Pannóniában*. Sopron, 2000.
- Gömöri 2002.** Gömöri János: *Castrum Supron. Sopron vára az Árpád-korban*. Sopron, 2002.
- Gömöri-Tomka 1972.** Gömöri János–Tomka Péter: Fertőszentmiklós–Szereti dűlő. *Régészeti Füzetek*, I/25. (1972) 49.
- P. Hajmási-Kiss 2000.** P. Hajmási Erika–Kiss Gábor: Ikervár-Virág u. In: Kiss Gábor: *Vas megye 10–12. századi sír- és kincsleletei*. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 2. Szombathely 2000, 41–118.
- Hampel 1896.** Hampel József: *A honfoglalás kor hazai emlékei*. Budapest, 1896.
- Hampel 1900.** Hampel József: A honfoglalási kor hazai emlékei. In: Pauler Gyula–Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar honfoglalás kútfoi*. Budapest 1900, 507–830.
- Horváth 2012.** Horváth Ciprián: 10. századi sírok Kőszeg–Kőszegfalvi-rétek területén. *Savaria*, 35. (2012) 187–205.
- Horváth 2016.** Horváth Ciprián: *Kora Árpád-kori temető Szombathely-Kisfaludy Sándor utca területén. S végű karikaékszerek a kora Árpád-kori Nyugat-Dunántúlon*. Szombathely 2016.
- Horváth 2022.** Horváth Ciprián: *Honfoglalás és kora Árpád-kori sírok, temetők és szórványleletek a Szobi és a Váci járás területén*. A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 45. Budapest, 2022.
- Horváth 2022a.** Horváth Ciprián: *Honfoglalás és kora Árpád-kori sírok, temetők és szórványleletek a Nyugat-Dunántúlon I*. A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 52. Budapest, 2022.

- Istvánovits 2003.** Istvánovits Eszter: *A Rétköz honfoglalás és kora Árpád-kori leletanyaga*. Régészeti gyűjtemények Nyíregyházán 2. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 4. Nyíregyháza–Budapest, 2003.
- Kiss 2000.** Kiss Gábor: *Vas megye 10–12. századi sír- és kincsleletei*. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 2. Szombathely, 2000.
- Kiss–Sosztarits 2000.** Kiss Gábor–Sosztarits Ottó: Csepreg-Szentkirály, Malom. In: Kiss Gábor: *Vas megye 10–12. századi sír- és kincsleletei*. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 2. Szombathely, 2000, 25–33.
- Kovács 1971.** Kovács László: A honfoglaló magyarok lándzsái és lándzsástemetkezésük. *Alba Regia*, 11. (1971) 81–108.
- Kovács 1988.** Kovács László: A tímári (Szabolcs-Szatmár m.) honfoglalás kori temetőmaradványok. *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 1988. (1988) 125–158.
- Kovács 2011.** Kovács László: *A magyar kalandozások zsákmányáról*. Budapest, 2011.
- Kovács 2018.** Kovács László: Temetési ékszerek (szalagkarperec, szalaglábperec, sima és hullámos huzalkarperec, huzallábperec). *Jósa András Múzeum Évkönyve*, 60. (2018) 163–206.
- Kreitner 2000.** Thomas Kreitner: Ein madjarenzeitliches Gräberfeld des 10. Jahrhunderts aus Bruck an der Leitha, NÖ – Ein Vorbericht. *Fundberichte aus Österreich*, 39. (2000), 182–198.
- Kugler 1899.** Kugler Alajos: Sopronvármegye és Sopron szab. kir. város egyesített régiségi muzeuma. *Sopronvármegye és Sorpon szab. kir. város Régészeti Társulatának 1898. évi jelentése*. Sopron 1899, 15–16.
- Lakner és xy 1892.** Lakner Ambró és xy (=Hampel József): A csornai leletekről. *A Sopronmegyei Régészeti Társulat Második Évkönyve*, 2. (1892) 15–27.
- Lakner és xy 1889.** Lakner Ambró és xy (=Hampel József): A csornai leletekről 1888–1889. *Archaeologiai Értesítő*, 9. (1889) 263–271.
- Makra 2007.** Makra Szabolcs: *A Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárának leltározott szakanyaga*. Budapest, 2007.
- Mesterházy 1980.** Mesterházy Károly: *A nemzeti szervezete és az osztályviszonyok kialakulása a honfoglaló magyarságnál*. Budapest, 1980.
- Mesterházy 1997.** Mesterházy Károly: A honfoglaló magyarok tárgyi emlékei. *Életünk*, 1997. (1997) 30–67.
- Mesterházy 2014.** Mesterházy Károly: A győr-pósdombi 10–11. századi temető. In: Horváth Ciprián: *Győr és Moson megyék honfoglalás és kora Árpád-kori temetői és sírleletei*. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 8. Szeged 2014, 457–506.
- Nagy 1894.** Nagy Géza: A magyar honi lovas sírok. *Archaeologiai Értesítő*, 13. (1893) 223–234.
- Nováki 1955.** Nováki Gyula: A sopronkörnyéki régészeti kutatások tíz éve (1945–1954). *Soproni Szemle*, 9. (1955) 143–146.

- Nováki 1966.** Nováki Gyula: Török Aurél antropológus levelei Paur Ivánhoz. *Anthropologiai Közlemények*, 10. (1966) 99–110.
- Obenaus 2010.** Martin Obenaus: *Arpadenzeitliche Gräberfelder und Grabfunde des 10. bis 12. Jahrhunderts in Österreich*. Eisenstadt, 2010.
- Pap 1984.** Pap Ildikó: A szakonyi XI. századi temető embertani anyagának vizsgálata. *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 1984. (1984) 101–107.
- Paúr 1885.** Paúr Iván: Lovagok temetője Csorna-Csatáron. *Archaeologiai Értesítő*, 5. (1893) 319–323.
- Paúr 1887.** Paúr Iván: Lovagok temetője Csorna-Csatáron. *A Sopronmegyei Régészeti Társulat Első Évkönyve*, (1887) 41–47.
- Pulszky 1891.** Pulszky Ferenc: *A magyar pogány sírleletek*. Budapest, 1891.
- Récsei 1887.** Récsei Viktor: A »sopronmegyei régészeti társulatnak« adományozott Paúr Iván-féle gyűjtemény leltára. *A Sopronmegyei Régészeti Társulat Első Évkönyve*, 1. (1887) 20–40.
- Révész 1988.** Révész László: Gömbsorc süngös fülbevalók a Kárpát-medencében. *Hermann Ottó Múzeum Évkönyve*, 26. (1988) 141–159.
- Révész 1996.** Révész László: *A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza vidék X. századi történetéhez*. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 1. Miskolc, 1996.
- Révész 1998.** Révész László: Szempontok a honfoglalás kori leletanyag időrendjének meghatározásához a keleti párhuzamok alapján. *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Studia Archaeologia*, 4. (1998) 523–532.
- Szenthe–Gáll 2022.** Szenthe Gergely–Gáll Erwin: *Hortobágy–Árkus kora középkori temetője. Egy elitcsoport hagyatéka a 8-10. századi Észak-Tiszántúlról*. Budapest, 2022.
- Szőke 1954.** Szőke Béla: Adatok a Kisalföld IX. és X. századi történetéhez. *Archaeologiai Értesítő*, 81. (1954) 119–137.
- Szőke 1962.** Szőke Béla: *A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei*. Budapest, 1962.
- Takács 2007.** Takács Károly: Jobaháza határa. *Régészeti Kutatások Magyarországon*, 2006. (2007) 212–213.
- Tomka 1967.** Tomka Péter: Csorna–Hosszúdomb. *Régészeti Füzetek*, I/20. (1967) 58.
- Tomka 1975.** Tomka Péter: Adatok a Kisalföld avar kori népességének temetkezési szokásaihoz II. *Arrabona*, 17. (1975) 5–90.
- Tomka 1994.** Tomka Péter: 9. századi népesség a Kisalföldön. In: (Kovács László szerk.): *Honfoglalás és régészet*. Budapest 1994, 99–107.
- Tomka 2000.** Tomka Péter: *Államalapítás, ispáni vár, megye. Világi és egyházi központok a X–XI. század fordulóján. Kalauz az ezredéves kiállításához*. Győr, 2000.
- Tomka 2000a.** Tomka Péter: Vármegyéink kialakulásának kezdetei a régészeti kutatások tükrében. In: Horváth József (szerk.): *Fejezetek Győr, Moson és Sopron vármegyék közigazgatásának történetéből*. Győr 2000, 9–20.

- Tomka 2000b.** Tomka Péter: Régészeti kommentár a Lébény-Kaszás 10–11. századi temető 44. sírjának trepanált koponyaleletéhez. *Arrabona*, 38. (2000), 63–96.
- Tomka 2000c.** Tomka Péter: Gräberfeld aus dem 9. Jh. in Páli-dombok. *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 2000. (2000), 177–210.
- Tóth 1958.** Tóth Endre: Csorna–Acsalag. *Régészeti Füzetek*, I/9. (1958) 37–38.
- Ungerma 2016.** Šimon Ungerma: „Karantánsko-köttlašký“ šperk na jihozápadním Slovensku a v dalších částech Karpatské kotliny. *Přehled výzkumů*, 57. (2016) 11–48.
- Vörös 2022.** Vörös István: A szakonyi temetőrész lovai. In: Horváth Ciprián: *Honfoglalás és kora Árpád-kori sírok, temetők és szórványleletek a Nyugat-Dunántúlon I.* A Magyarorságotkutató Intézet Kiadványai 52. Budapest 2022, 171–178.

III. SUMMARY

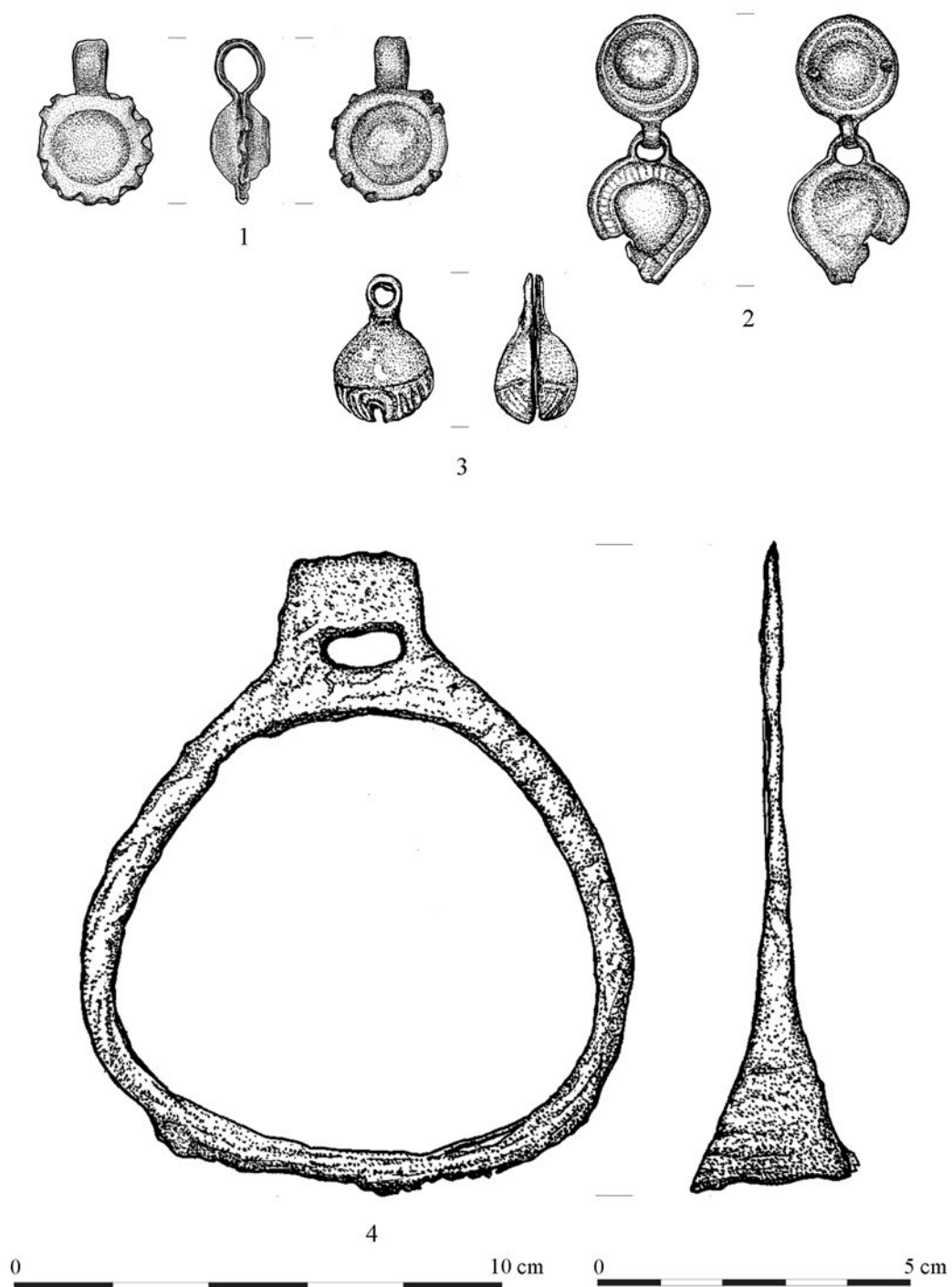
In a period of research on the conquest of Hungary and the early Árpád period, which is rather poor in written sources, the phenomena found in archaeological excavations play a prominent role. The volume contains the presentation of 13 cemeteries and scattered finds from the conquest and early Árpád period in Western Transdanubia. In many cases, their first publication takes place here (Fig. 1.).

At Acsalag unfortunately, there is only one burial site with an armed man, which, according to the description given by the finder, is probably of the conquest period. One of the best known sites are the cemeteries around Csorna, the excavation of which began in the 1870's. Several graves have been excavated on the Eperdomb north of the settlement, including at least 6 horse burials, and one grave containing a coin of Peter Orseolo (1038–1041, 1044–1046). Because of the circumstances of the excavation, the research is divided on the question of whether there was a single cemetery in continuous use or two independently open cemeteries on the plateau. However, the finds from the graves with horses – but without rich artefacts – do not exclude the possibility of assuming a single cemetery, and thus of identifying the remains of a community that was still buried with horses in the second half of the 10th century.

The other cemetery is located south-east of the settlement, on Sülyhegy, where graves have also been excavated on several occasions. Among them, at least two horse burials can be mentioned, in addition to two other horse burials with richer artefacts. Among the coins recovered, denarii of Hugo of Provence (926–931) help to date the cemetery. In addition to an oriental-type ear spoon, the finds include a pair of gold beads, and a caroling ring. Here too, research is divided as to the unity of the site, but it seems to be earlier than the cemetery at Eperdomb. In Fertőszentmiklós-Szedre-dűlő, unfortunately, only one grave and a few scattered finds indicate a cemetery with an estimated 20-40 graves. Unfortunately, we have very little information about the 4 graves buried in the former mound on the Jobaháza–Borsody hill. In Rőjtökmuzsaj–Zsebedomb 15 graves of uncertain size have been excavated from a cemetery, including a male grave buried with an archery set and a female burial that included a unique pair of earrings. Similar jewellery is known in detail from the Eastern Alps to the northern Balkans, but the place of manufacture is unknown.

In Sopronbánfalva, near the chapel of Mary Magdalene, an unknown number of early Árpád-period graves have been documented, which indicate a community buried there from the 11th century onwards, using the typical jewellery types of the early Árpád period. The largest of the cemeteries presented here near Szakony has been – unfortunately only partially – excavated. The number of graves is estimated to be around 100, of which 58 graves and one empty grave are known. Among the finds, several coins of Stephen I (1000–1038) and Solomon (1063–1074) were fortunately recovered from the graves, which provide an important basis for the dating of the cemetery and its internal chronology. In the case of the 11th century cemetery, it is currently uncertain whether it may have had a 10th century section. An unknown number of graves is known from a cemetery in the village of Vásárosfalun. A number of other unknown finds from Sopron County or the surroundings of Csorna complete the range of sites.

IV. TÁBLÁK

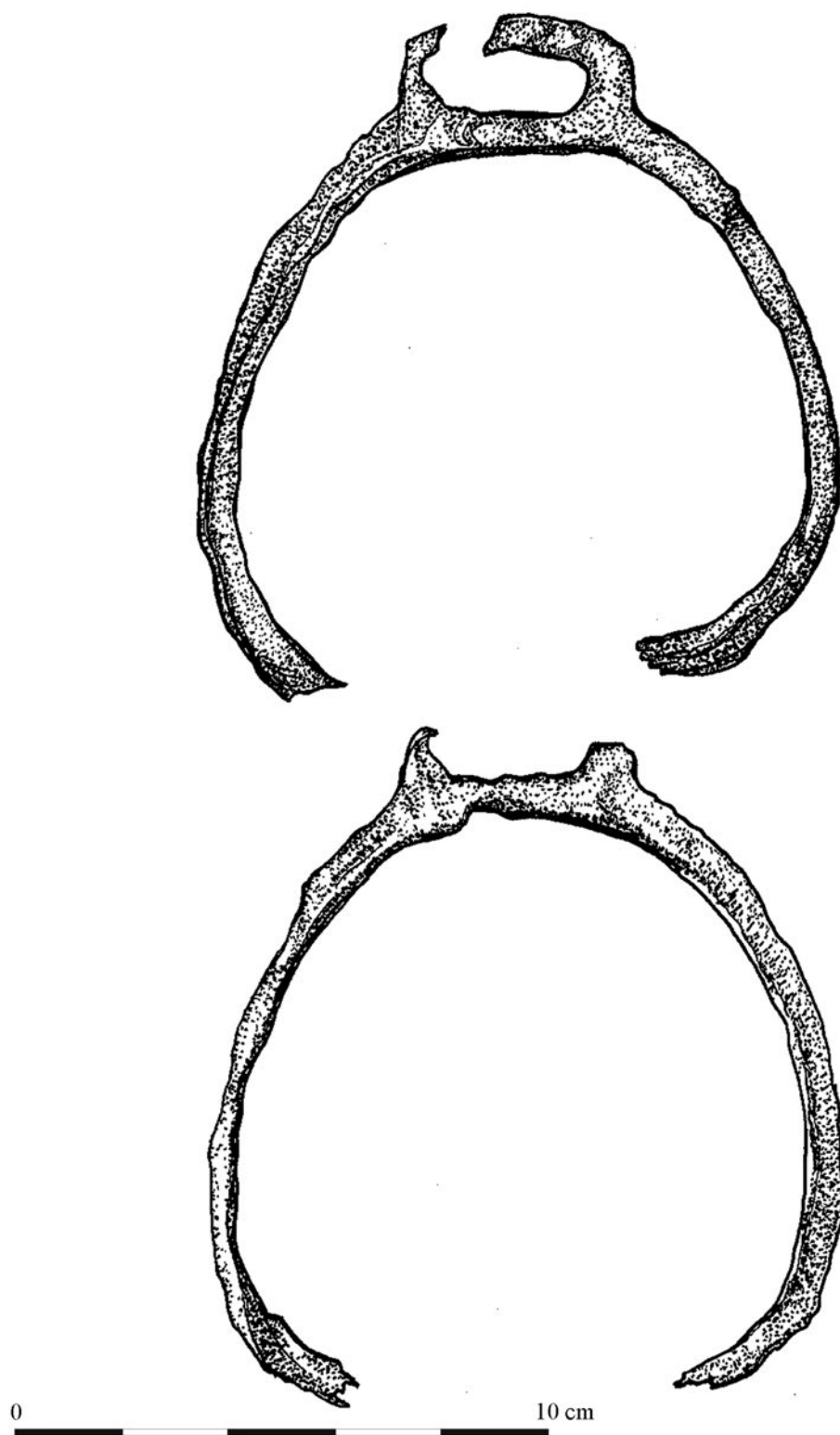

1. tábla. 1–3: Bősárkány–Temető, 4: Csorna–Csatár, Eper-domb 3. sír

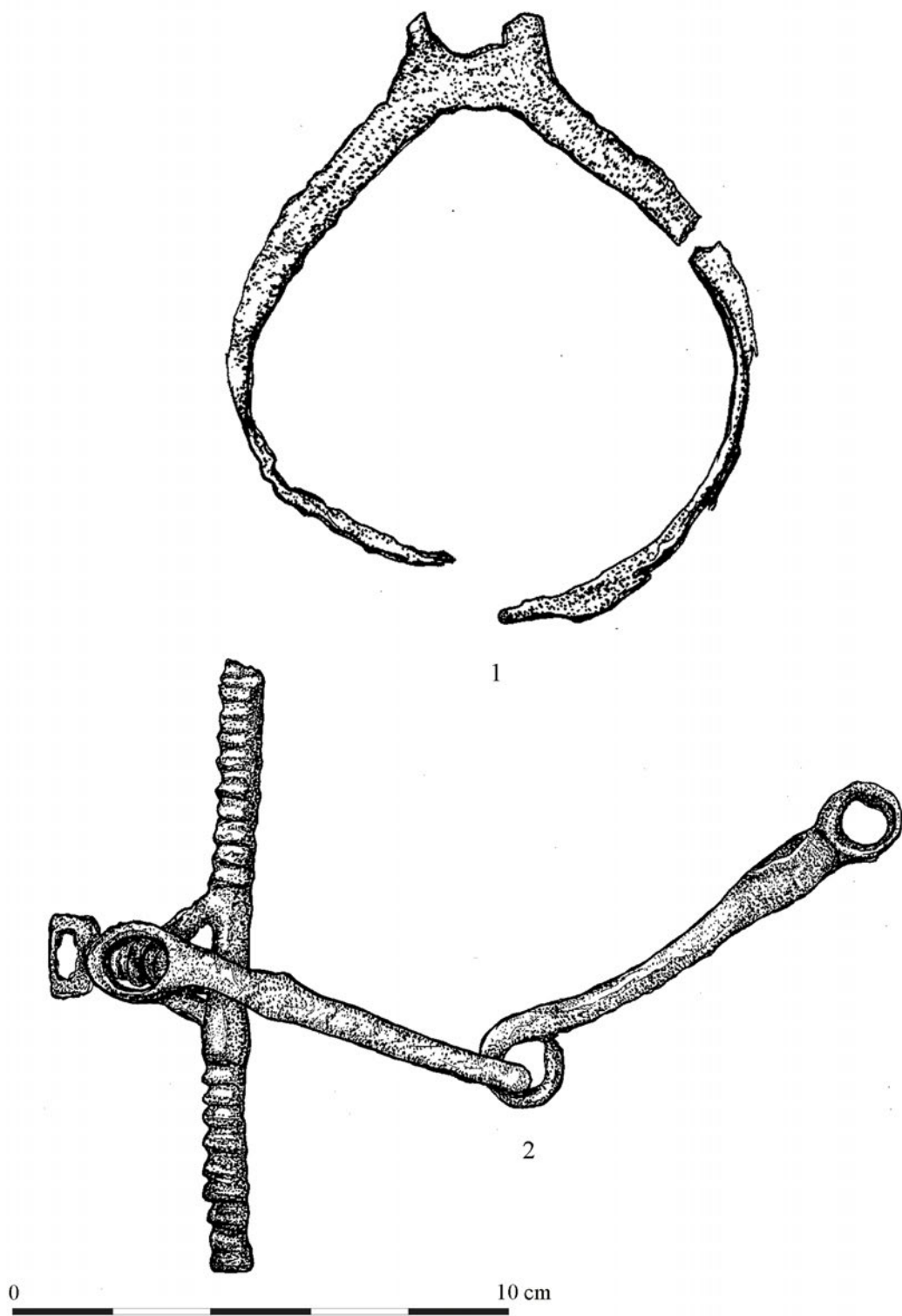

0 5 cm

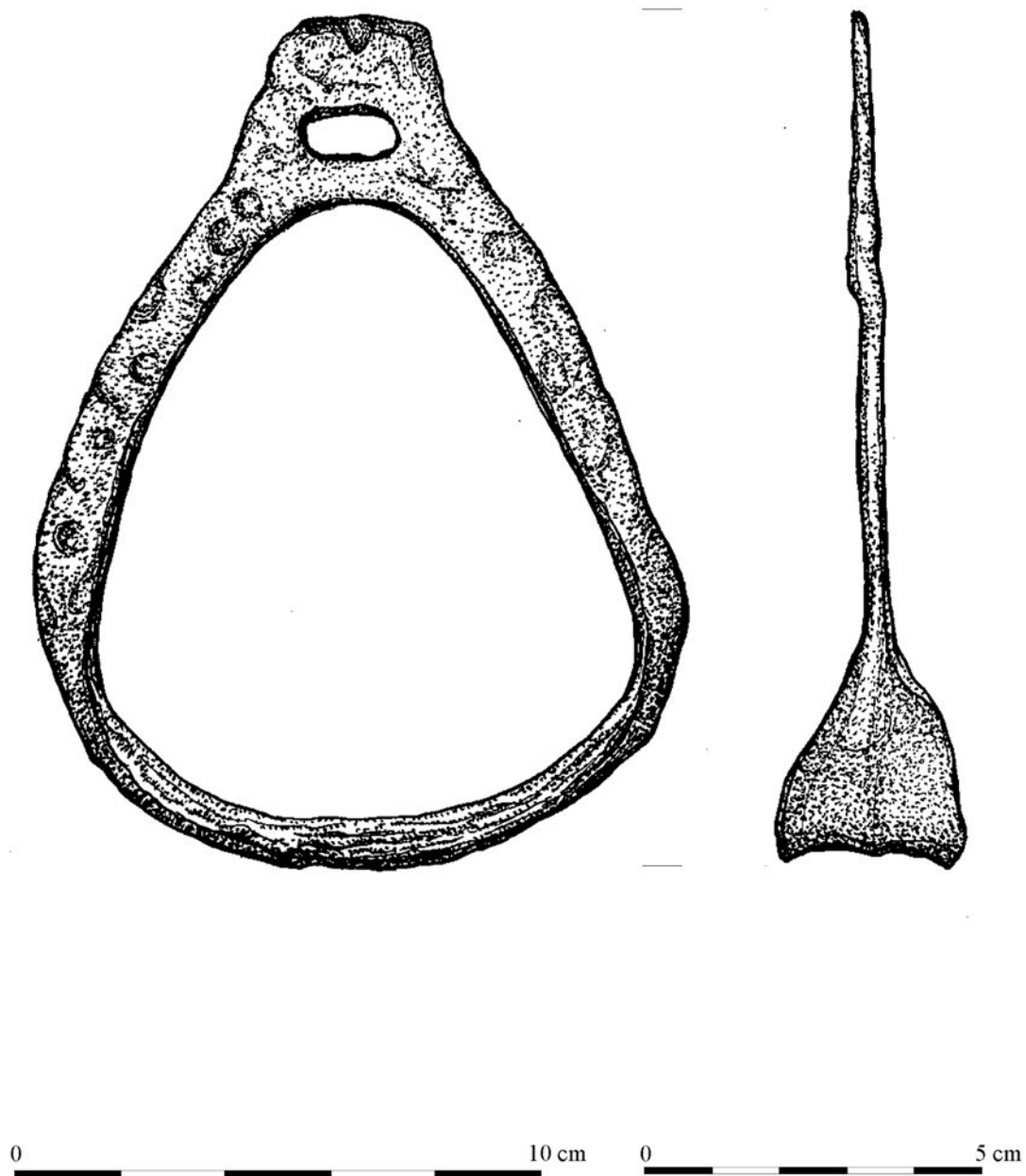
2. tábla. Csorna–Csatár, Eper-domb 1. sír

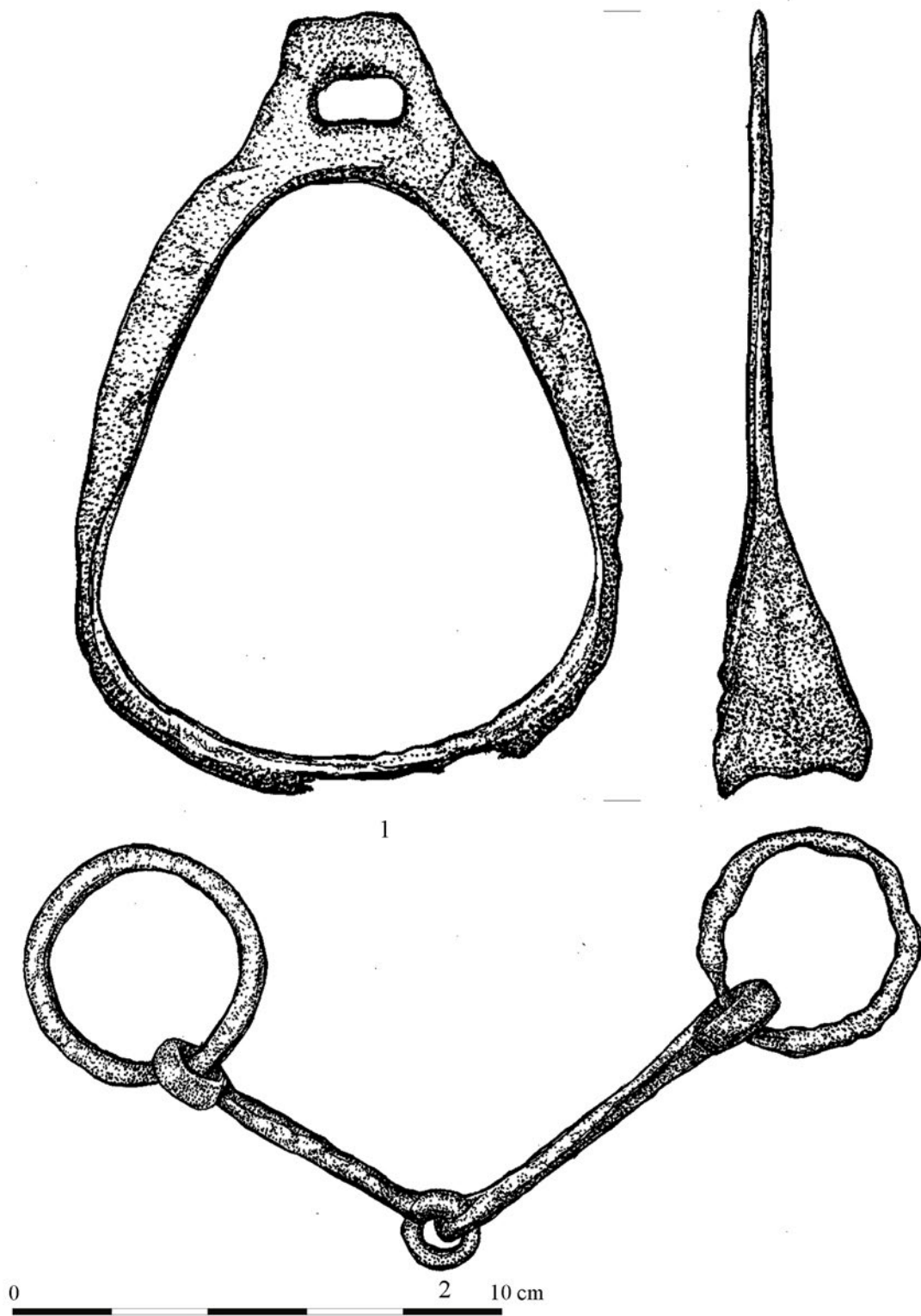
3. tábla. Csorna–Csatár, Eper-domb 6. sír

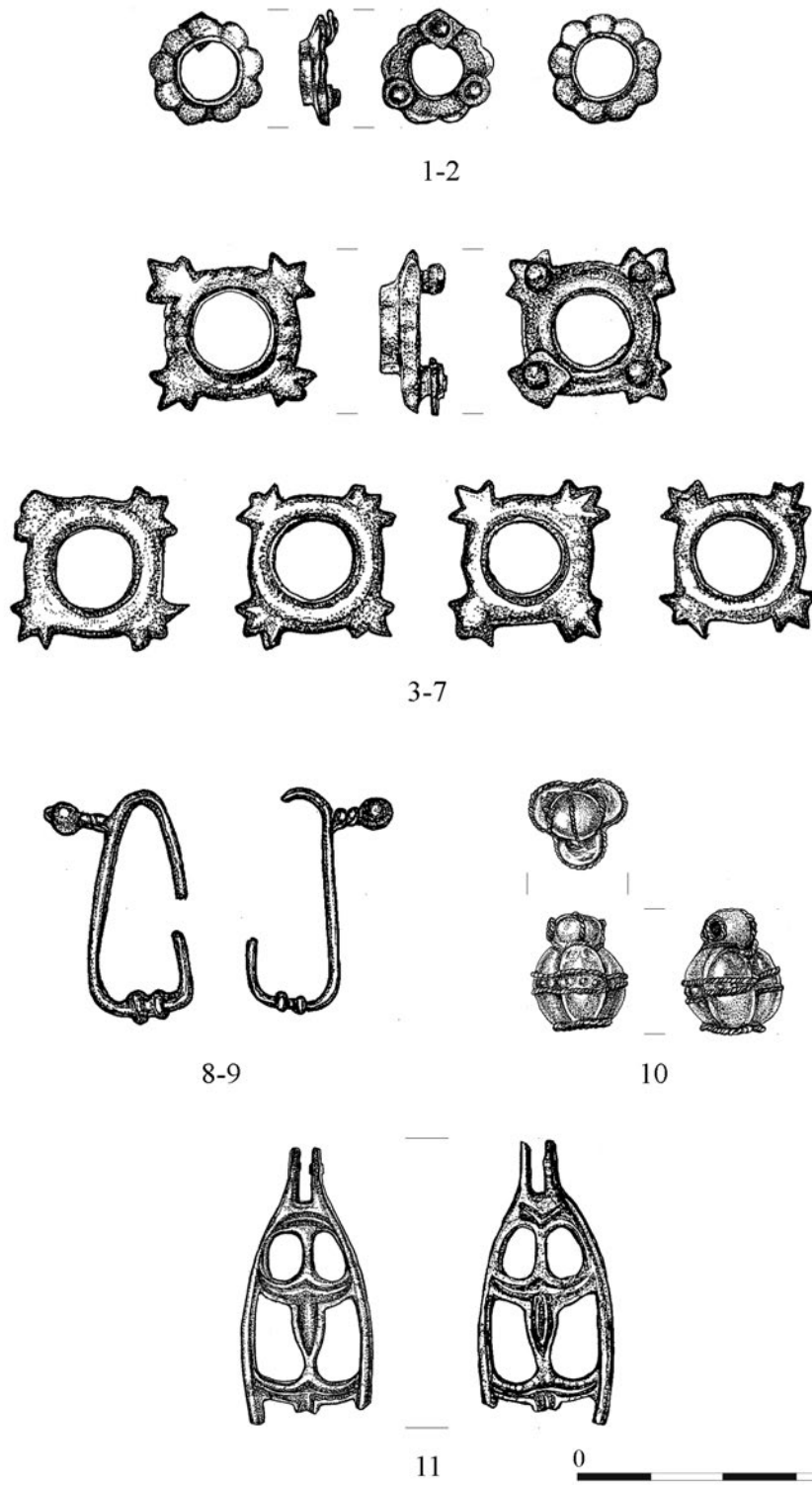
4. tábla. 1: Csorna-Csatár, Eper-domb szórvány, 2: Csorna-Sülyhegy 1/1894. sír

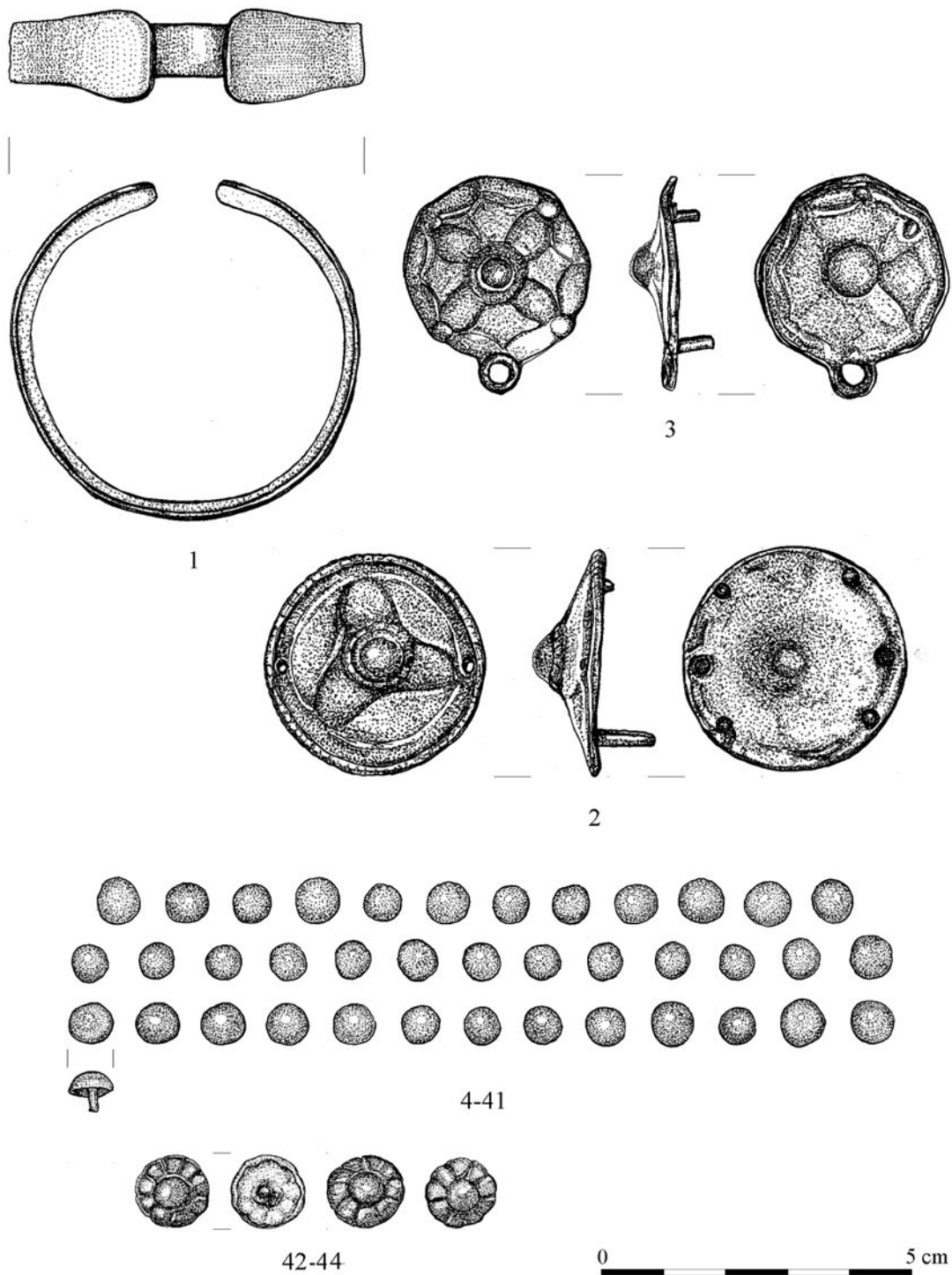
5. tábla. Csorna, közelebbről ismeretlen lelőhely

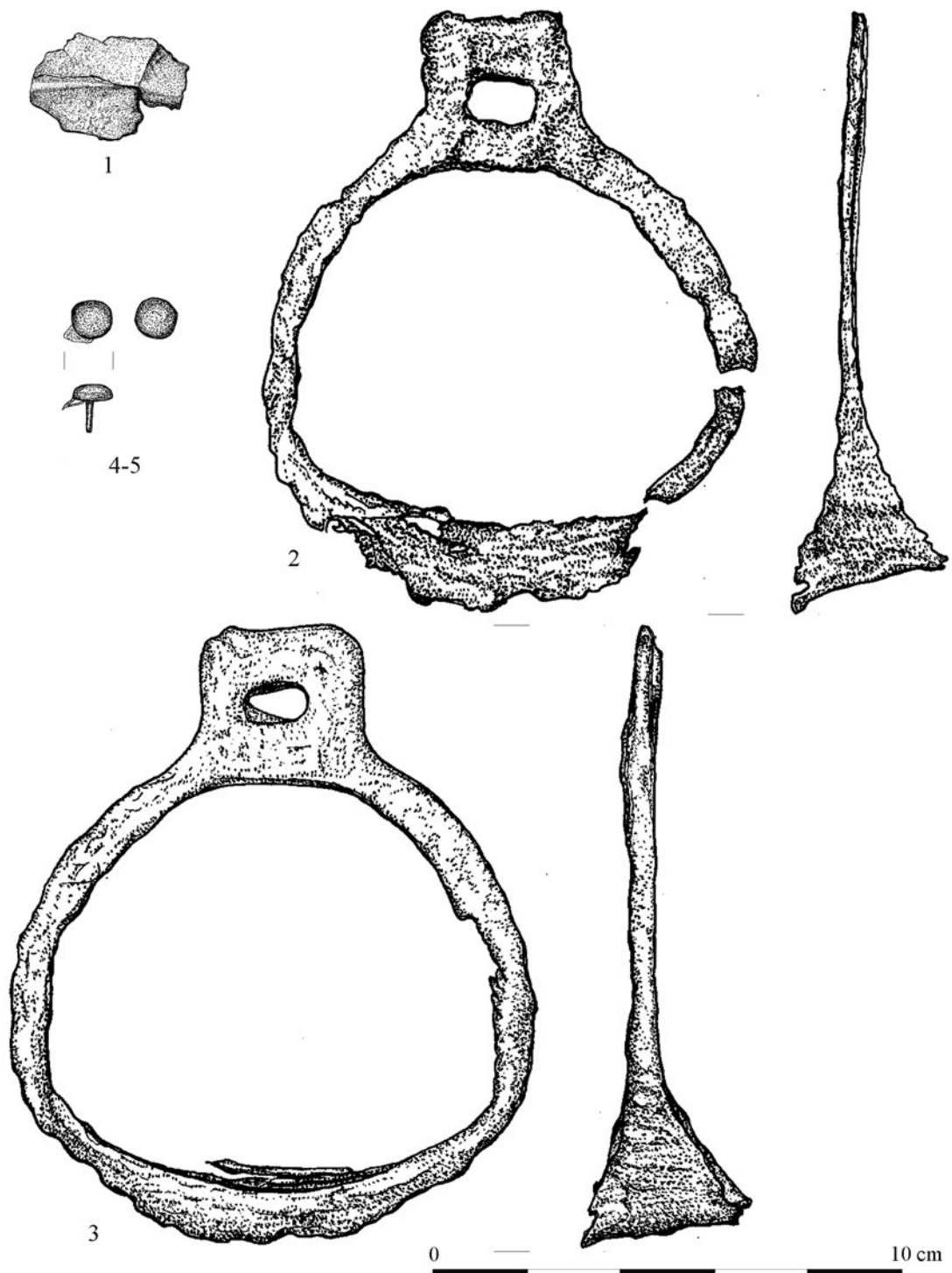
6. tábla. Csorna, közelebről ismeretlen lelőhely

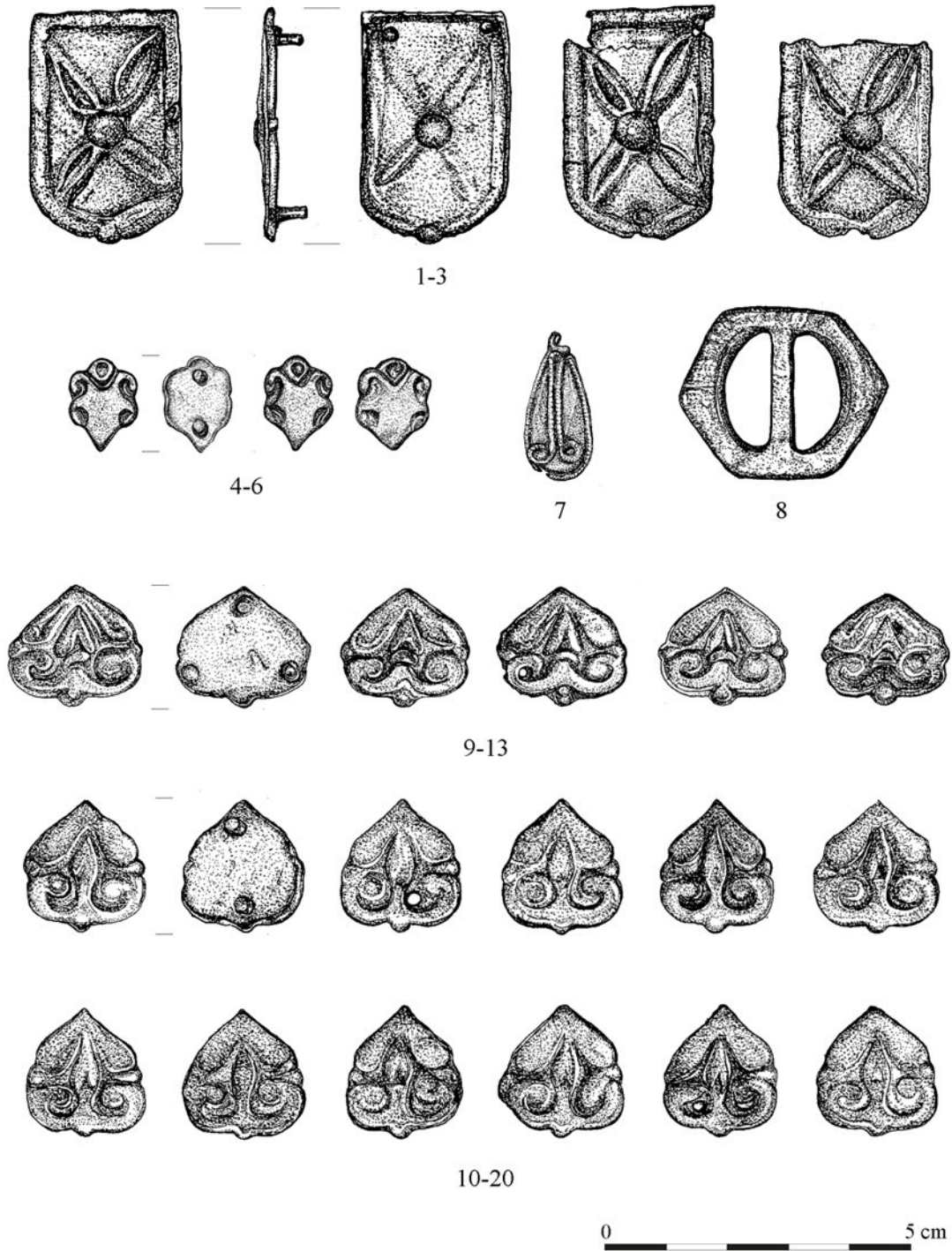
7. tábla. Csorna-Sülyhegy 1/1888. sír

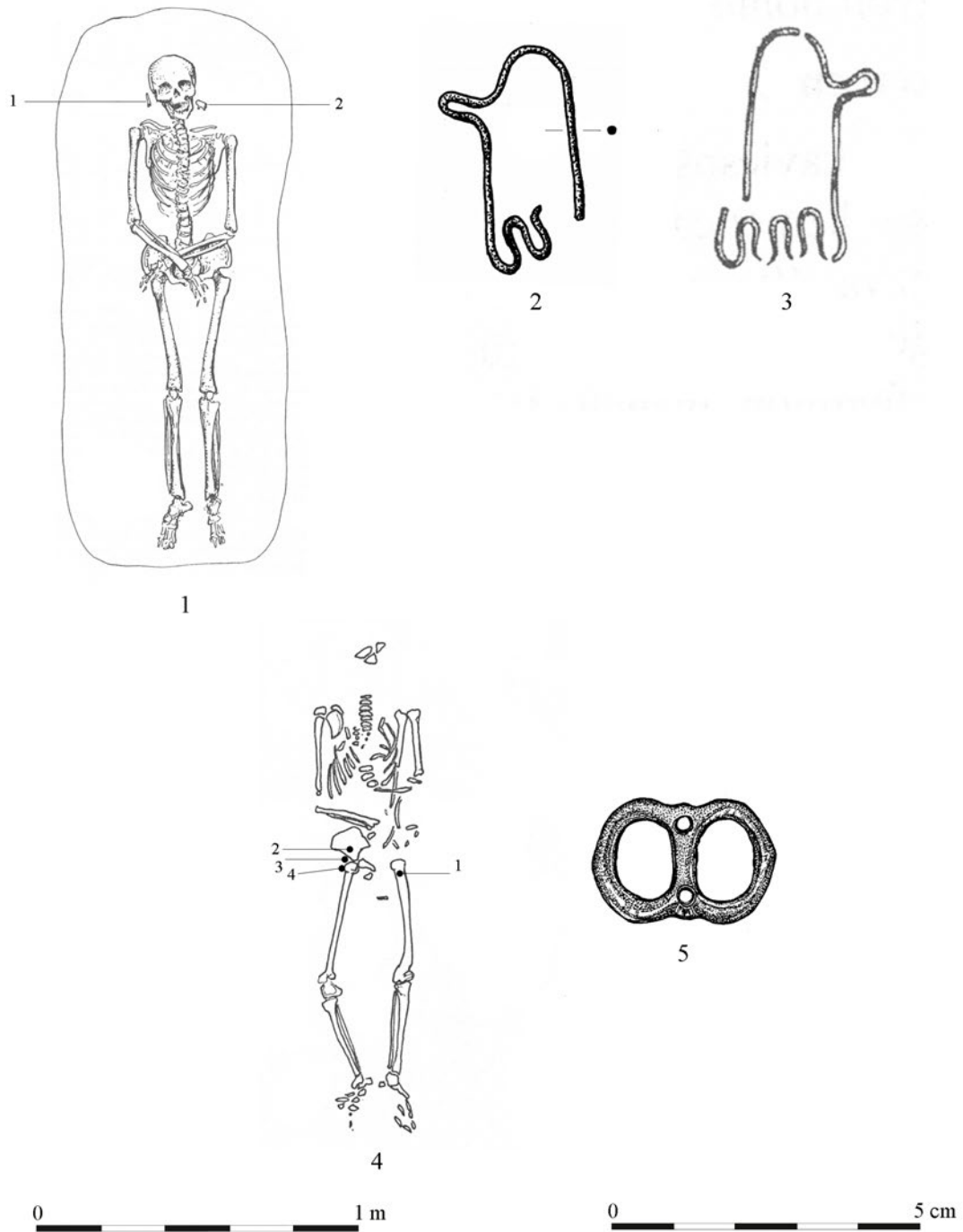
8. tábla. Csorna-Sülyhegy 1/1888. sír, 1: 1/1888. sír, 2-3: szórvány, 4-44: 1/1894. sír

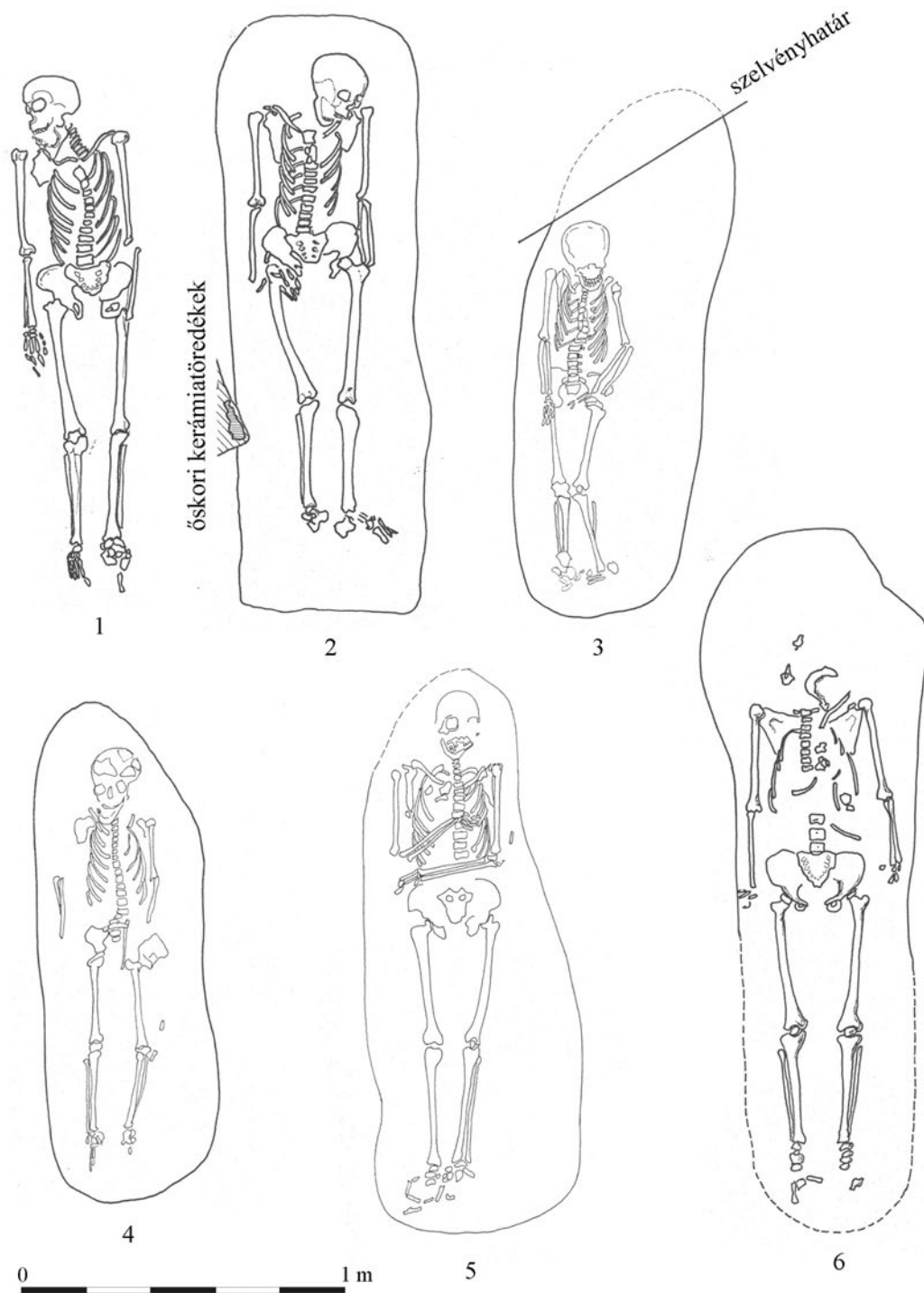
9. tábla. Csorna-Sülyhegy, 1-5: 1/1894. sír,

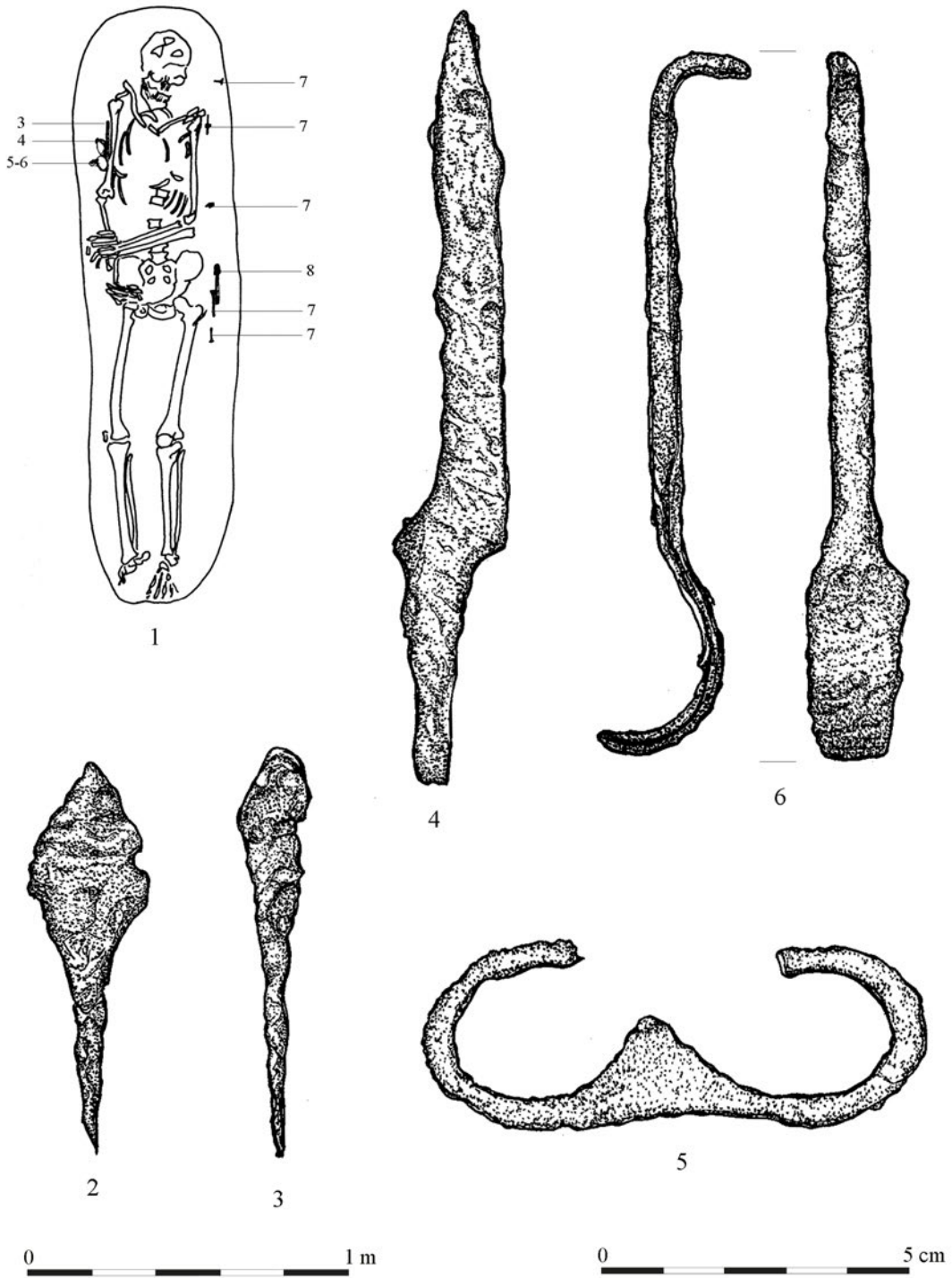
10. tábla. Csorna-Sülyhegy, 1-6: 1/1894. sír, 7-8: szórvány, 9-20: Dör-Kápolna-dűlő

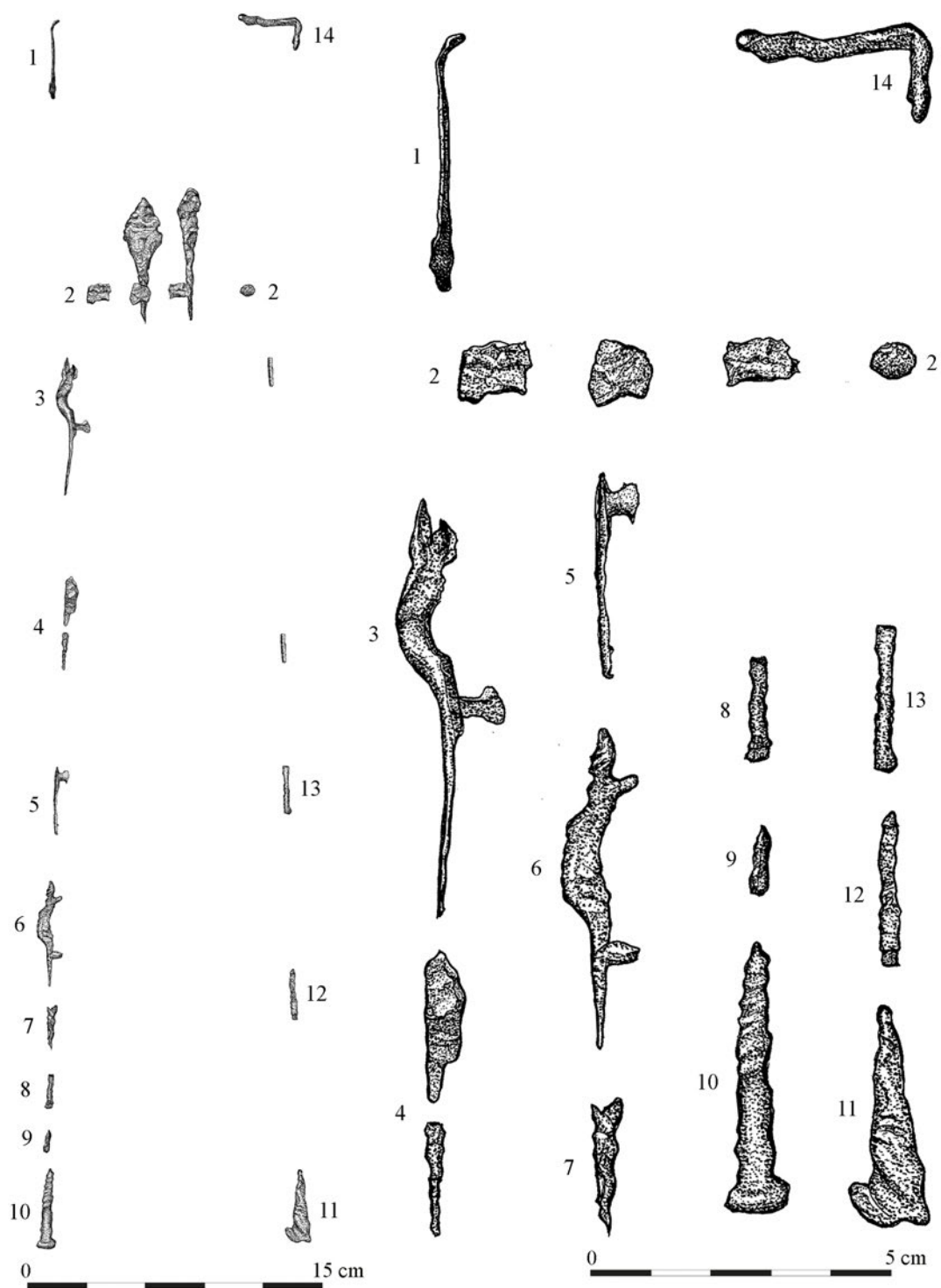
11. tábla. 1–3: Fertőszentmiklós–Szeredre-dűlő 1. sír, 4–6: Röjtökmuzsaj–Zsebedomb 1. sír

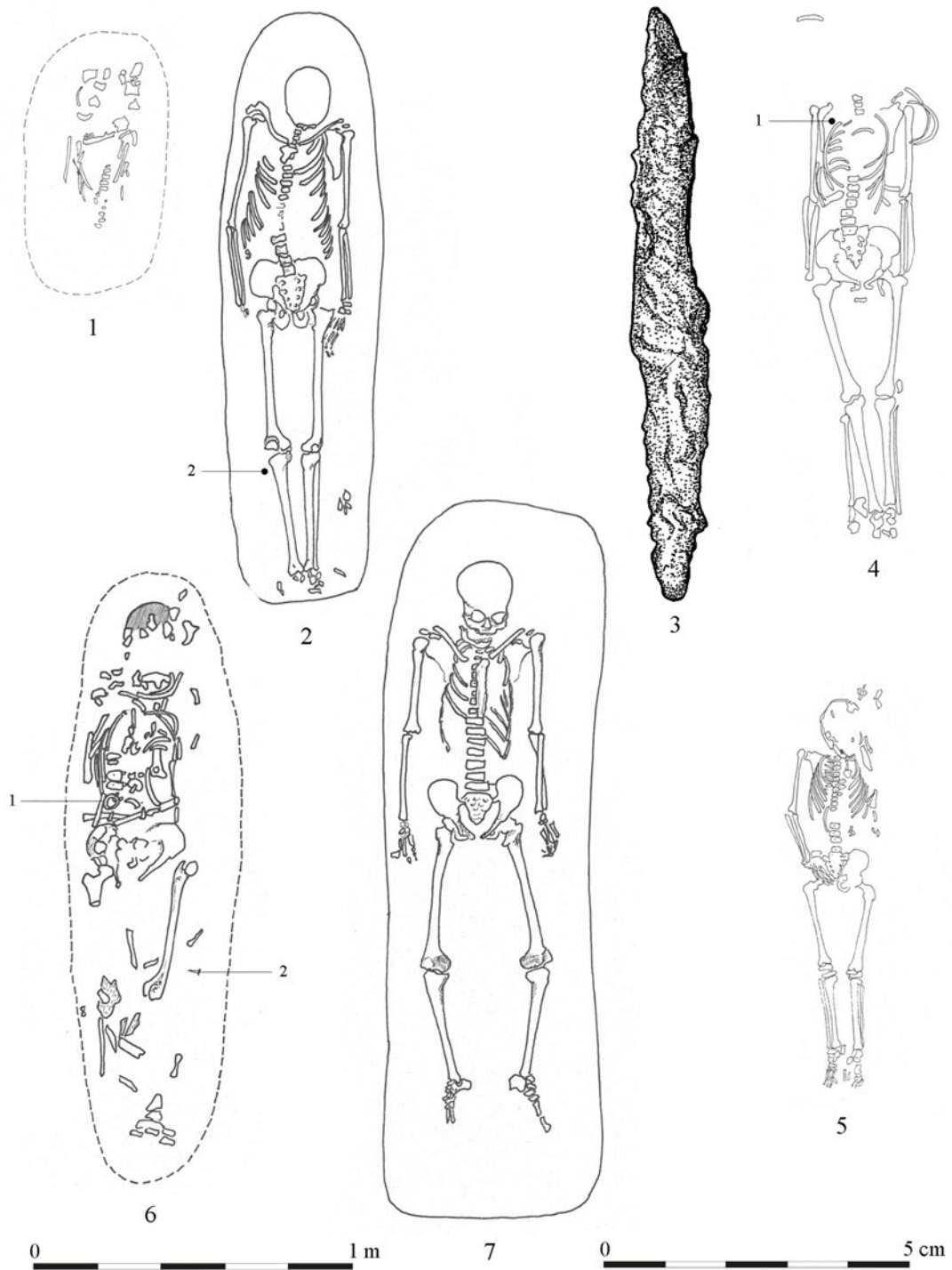
12. tábla. Röjtökmuzsaj–Zsebedomb, 1: 2. sír, 2: 3. sír, 3: 4. sír, 4: 6. sír, 5: 8. sír, 6: 7. sír

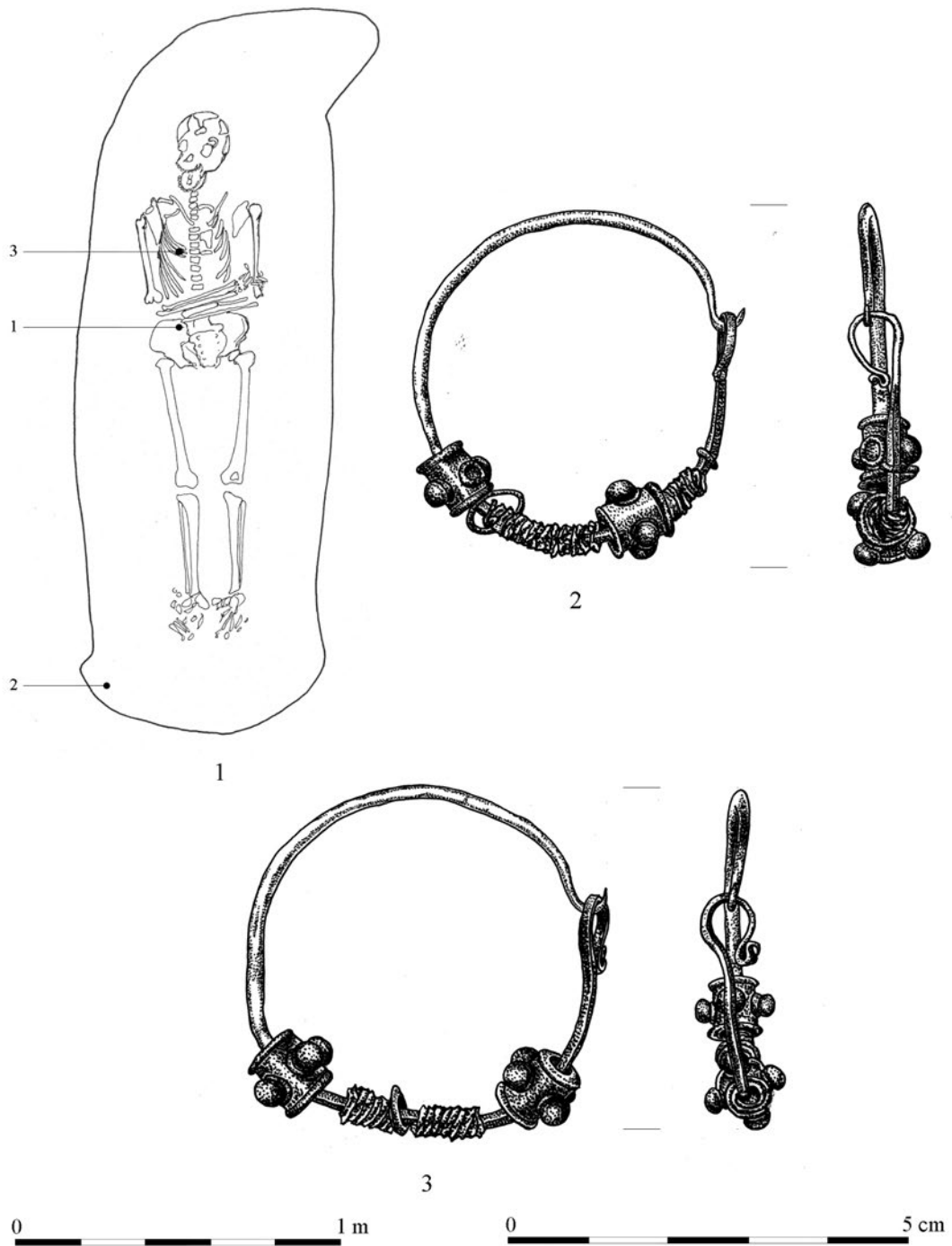
13. tábla. Röjtökmuzsaj-Zsebedomb 5. sír

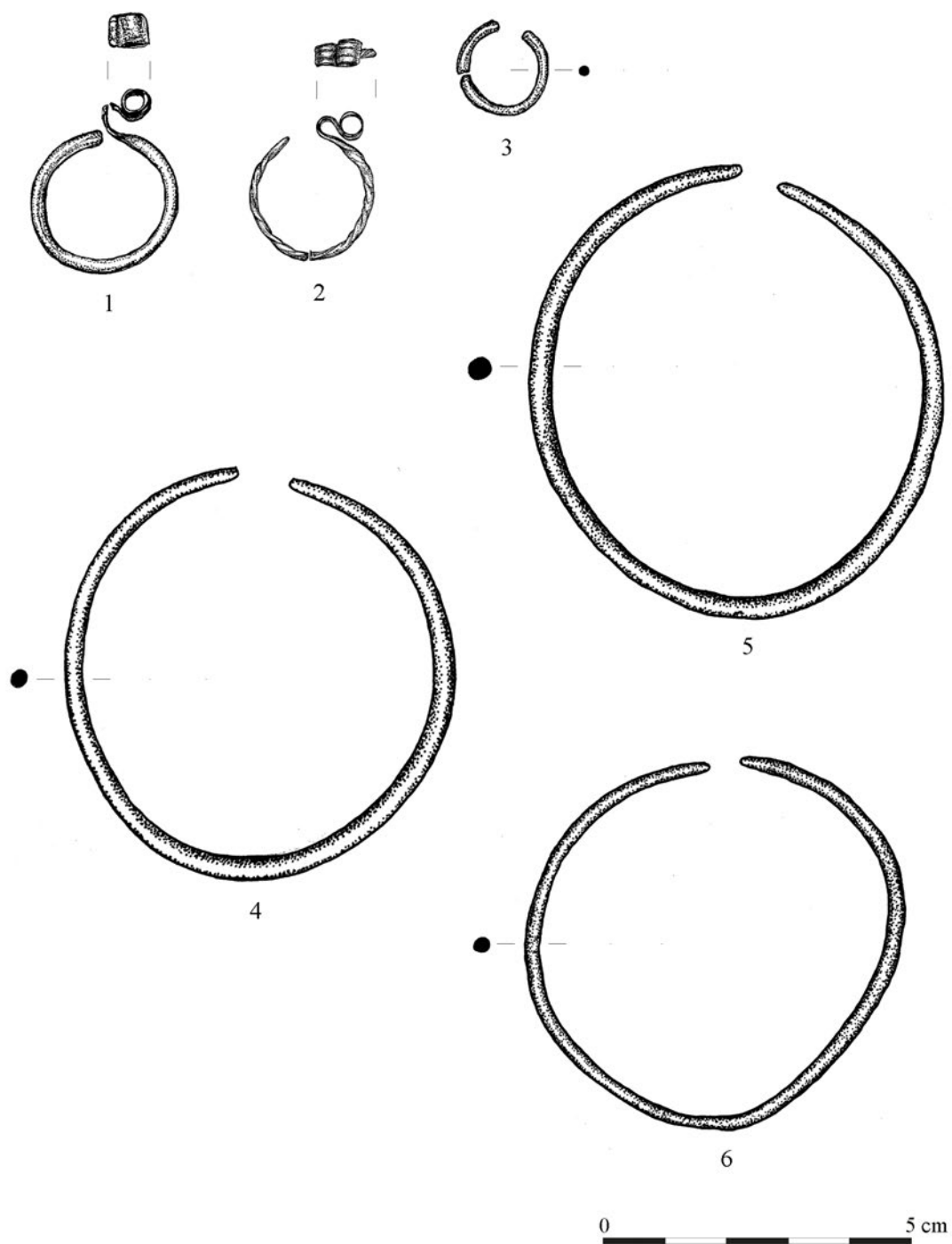
14. tábla. Rójtökmuzsaj-Zsebedomb 5. sír

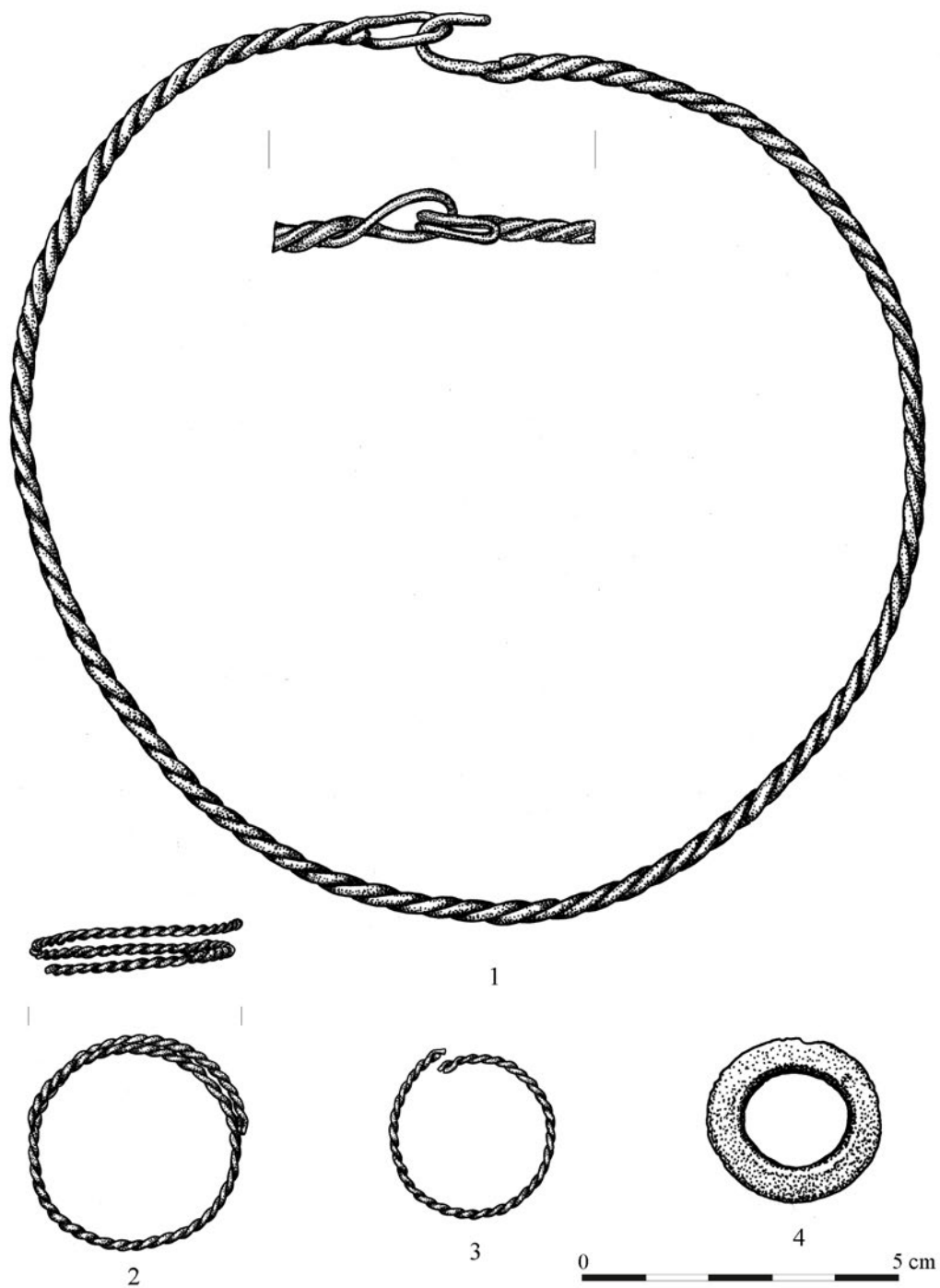
15. tábla. Röjtökmuzsaj-Zsebedomb, 1: 9. sír, 2-3: 10. sír, 4: 11. sír, 5: 12. sír, 6: 13. sír, 7: 15. sír

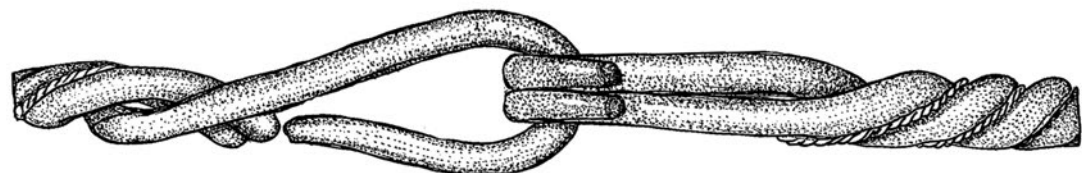
16. tábla. Röjtökmuzsaj-Zsebedomb 14. sír

17. tábla. Sopronbánfalva–Mária Magdolna kápolna, 1: VI. sír, 2–5: XXIV. sír, 6: 79. sír

18. tábla. Sopronbánfalva–Mária Magdolna kápolna XXIV. sír

2

0

2.5 cm

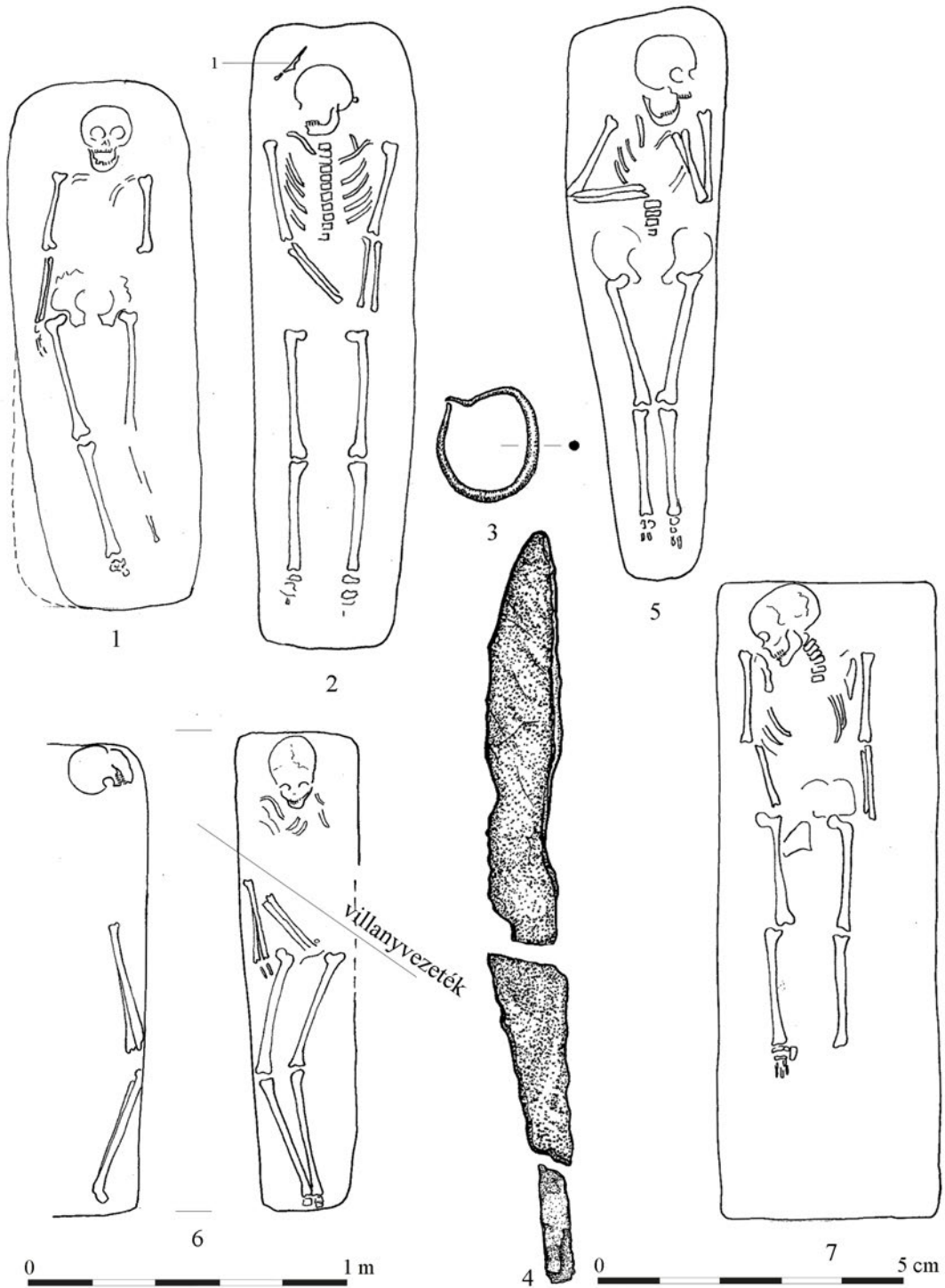

1

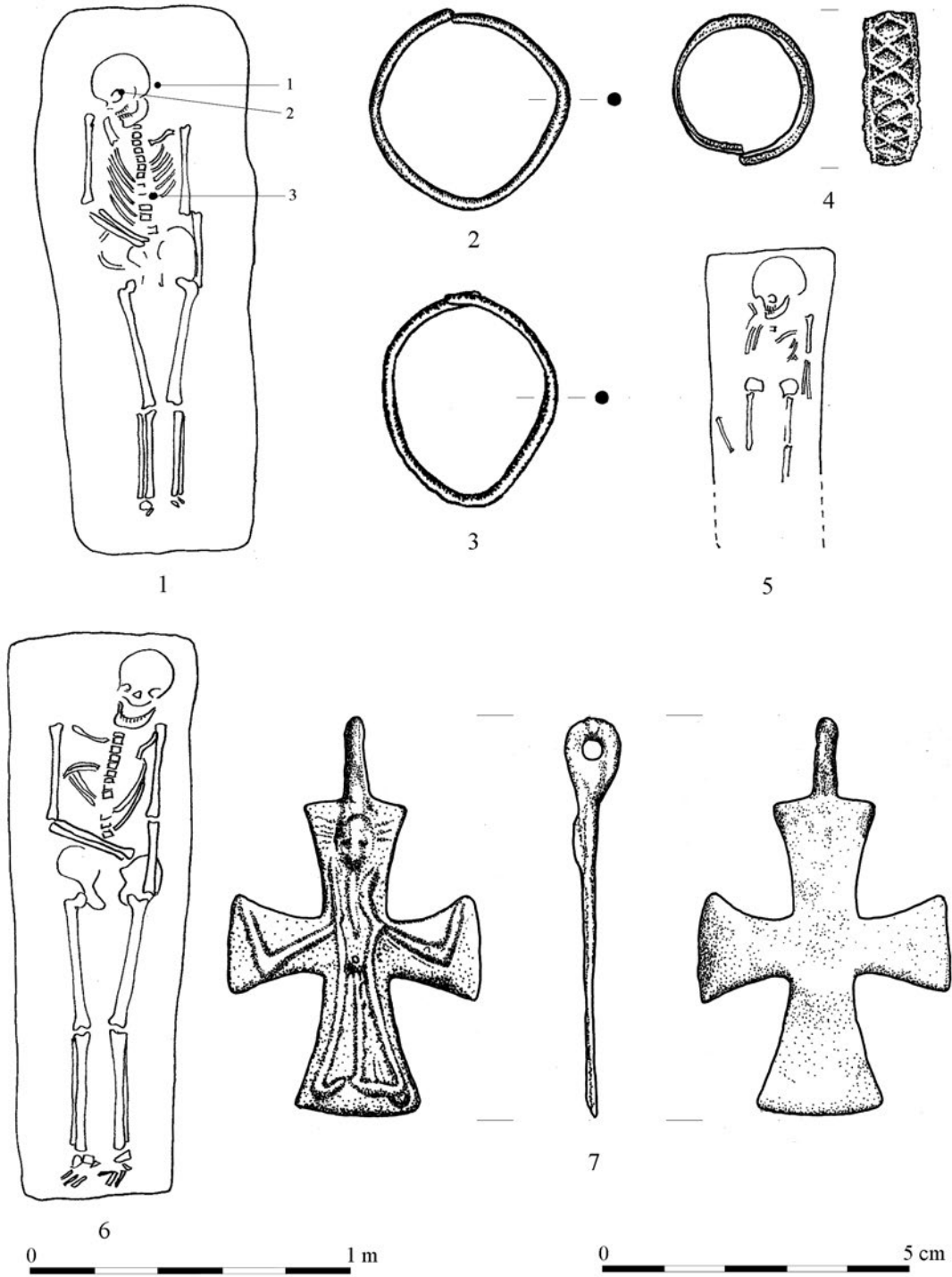
0

5 cm

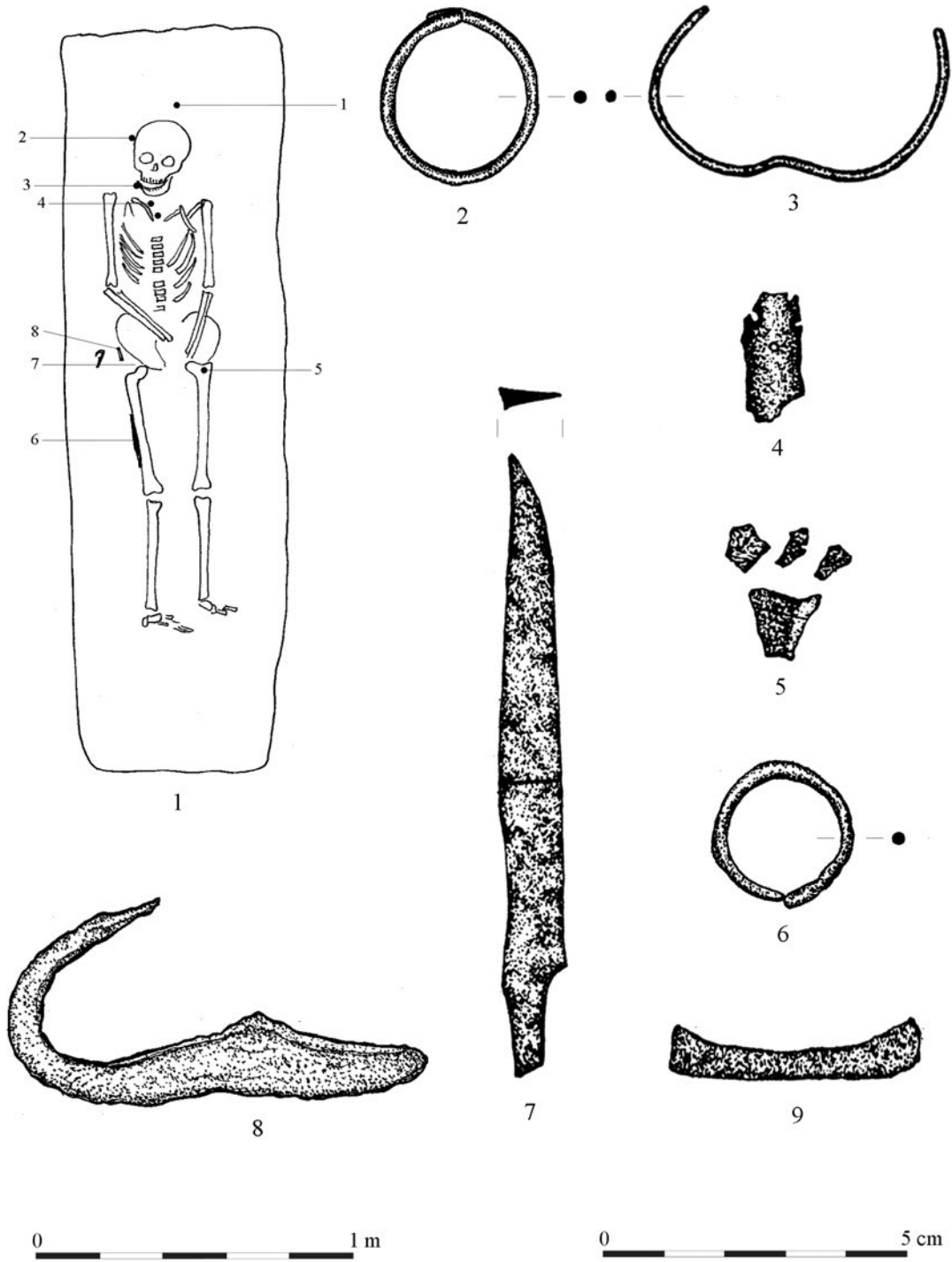
19. tábla. Sopron megye (?), közelebbről ismeretlen lelőhely

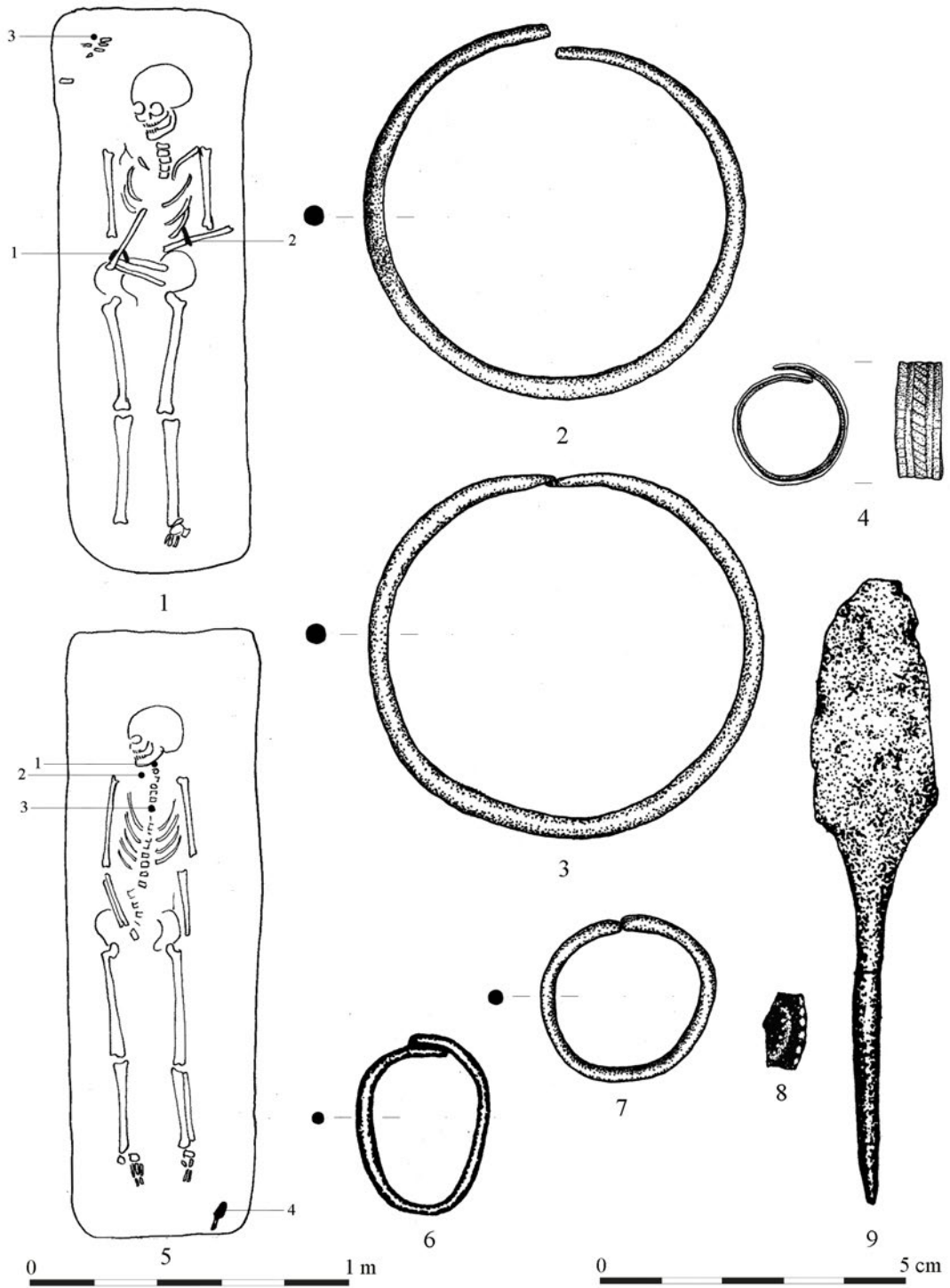
20. tábla. Szakony-TSz major, 1: 2. sír, 2-4: 3. sír, 5: 4. sír, 6: 5. sír, 7: 6. sír

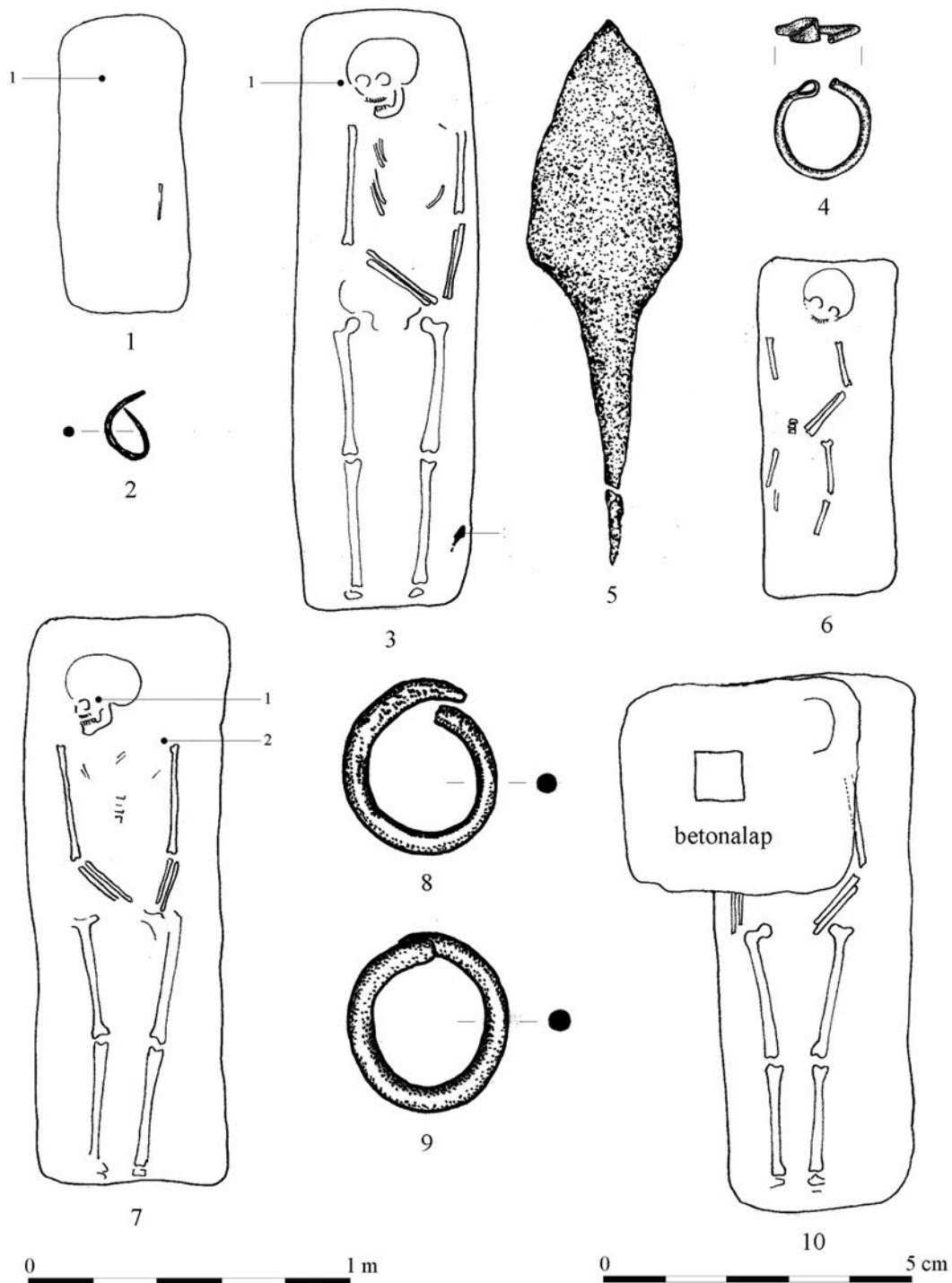
21. tábla. Szakony-TSz major, 1-4: 7. sír, 5: 8. sír, 6-7: 9. sír

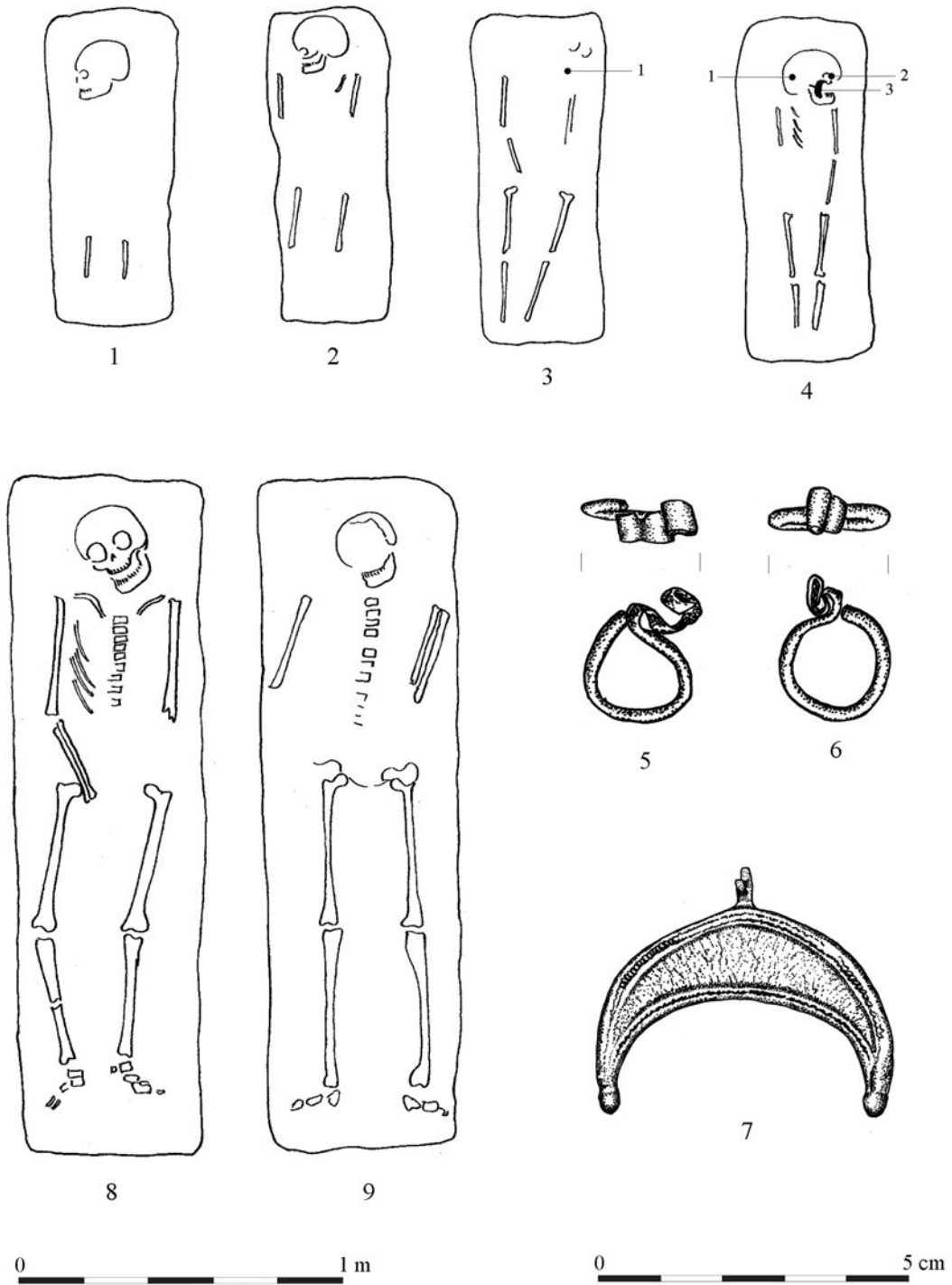
22. tábla. Szakony-TSz major, 10. sír

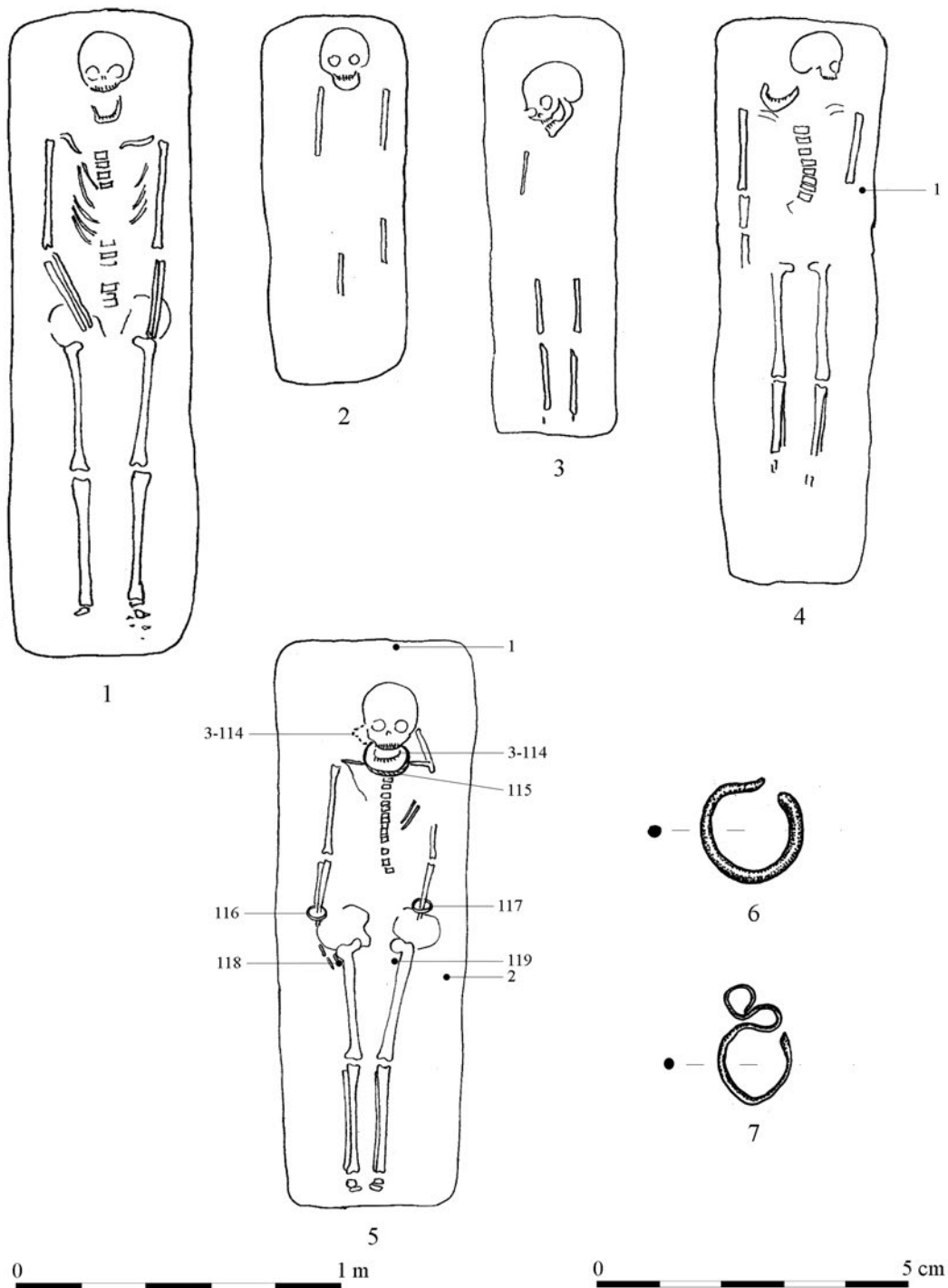
23. tábla. Szakony-TSz major, 1-4: 11. sír, 5-9: 12. sír

24. tábla. Szakony-TSz major, 1-2: 13. sír, 3-5: 14. sír, 6: 15. sír, 7-9: 16. sír, 10: 17. sír

25. tábla. Szakony-TSz major, 1: 18. sír, 2: 19. sír, 3: 20. sír, 4-7: 21. sír, 8: 22. sír, 9: 23. sír

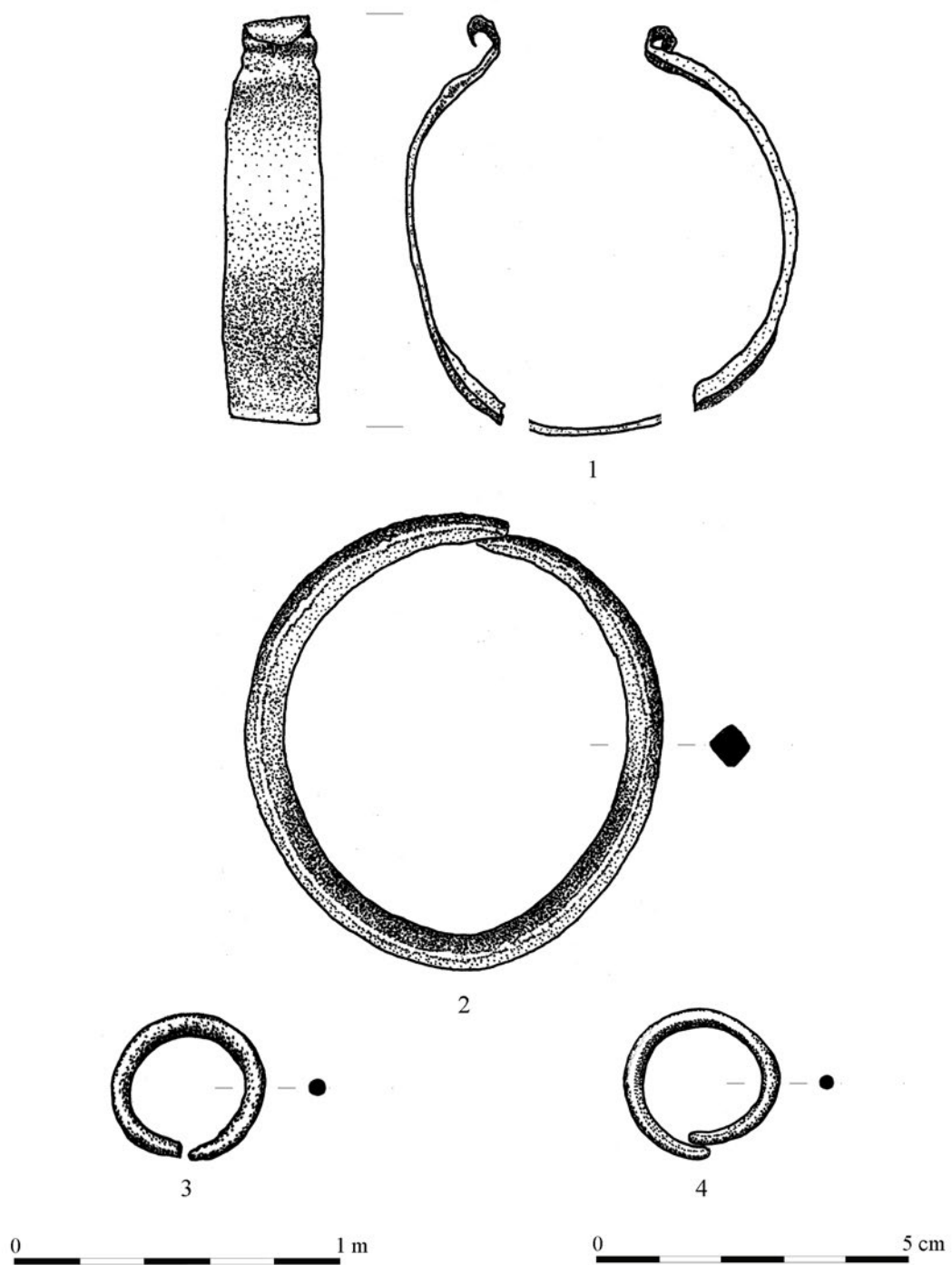
26. tábla. Szakony-TSz major, 1: 24. sír, 2: 25. sír, 3: 26. sír, 4: 27. sír, 5-7: 28. sír

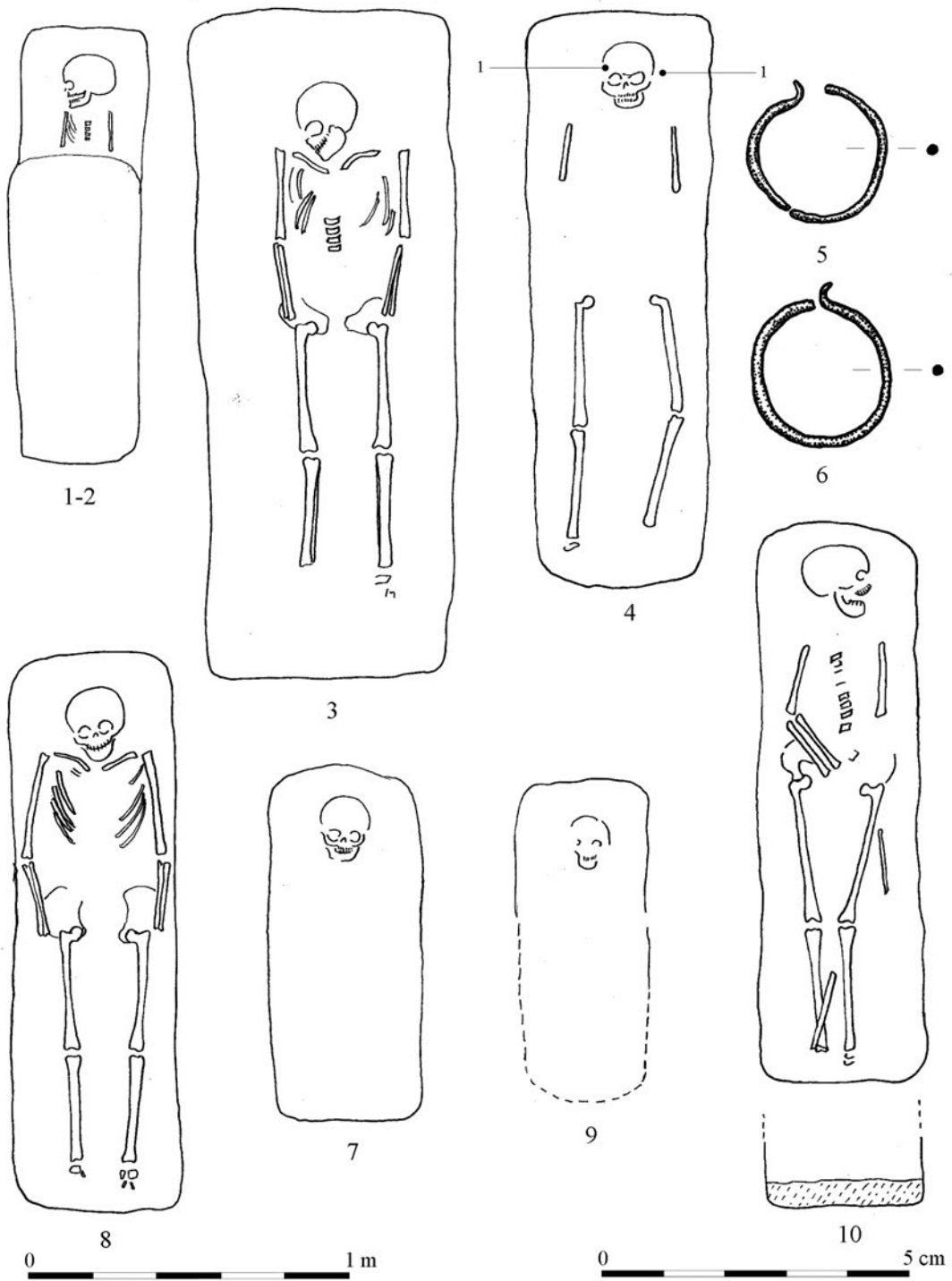
27. tábla. Szakony-TSz major 28. sír

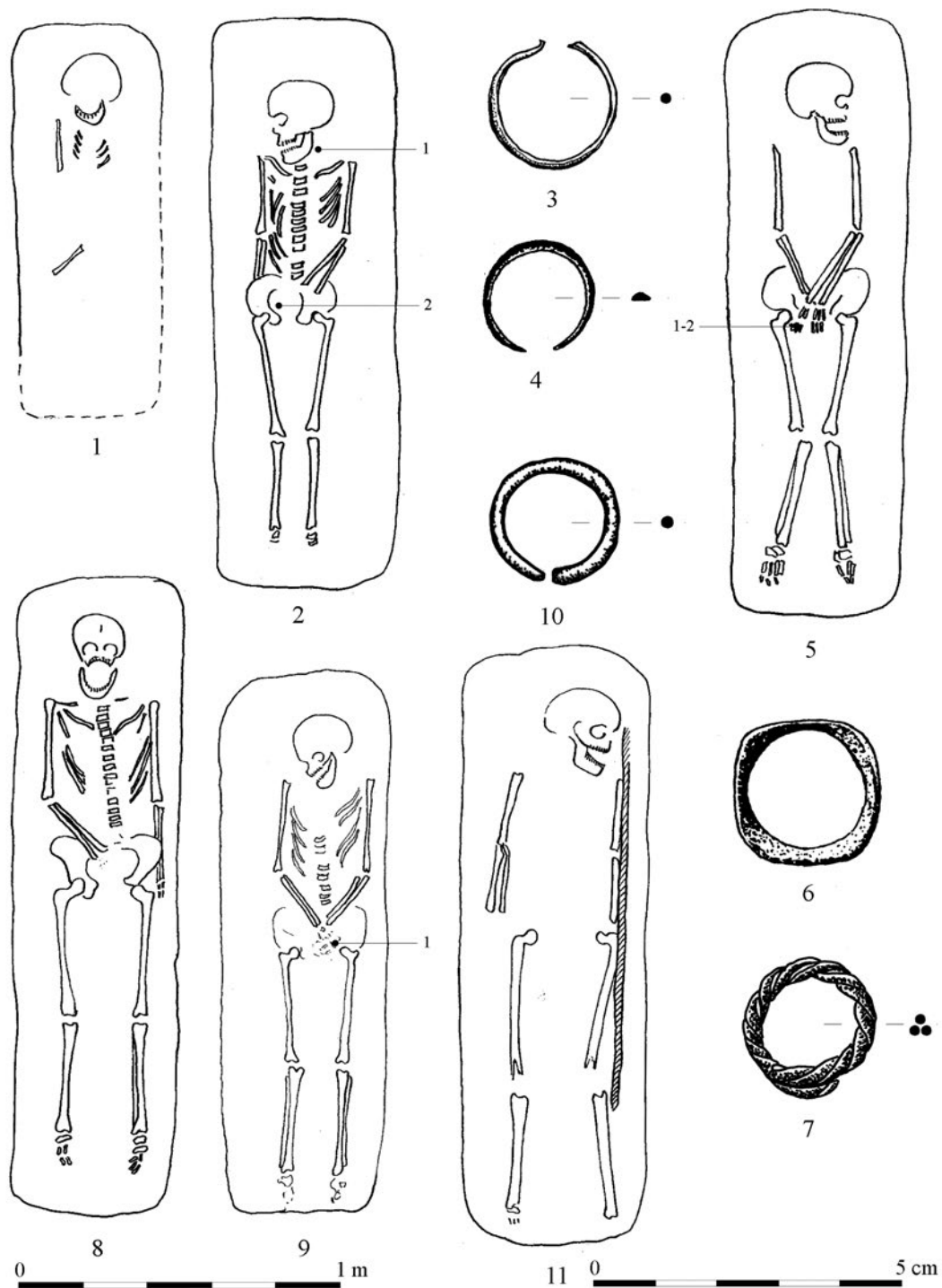
28. tábla. Szakony-TSz major, 28. sír

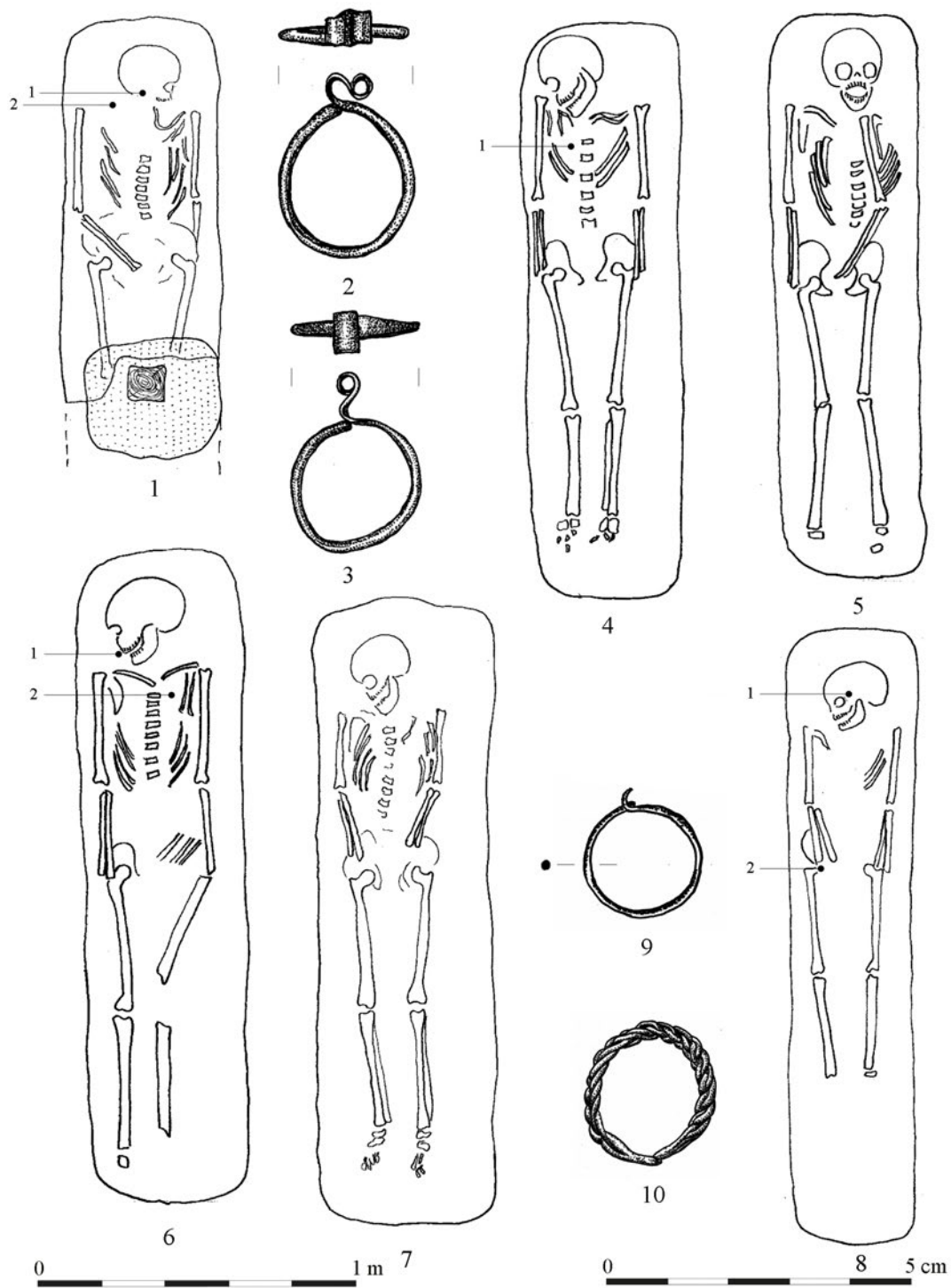
29. tábla. Szakony-TSz major, 28. sír

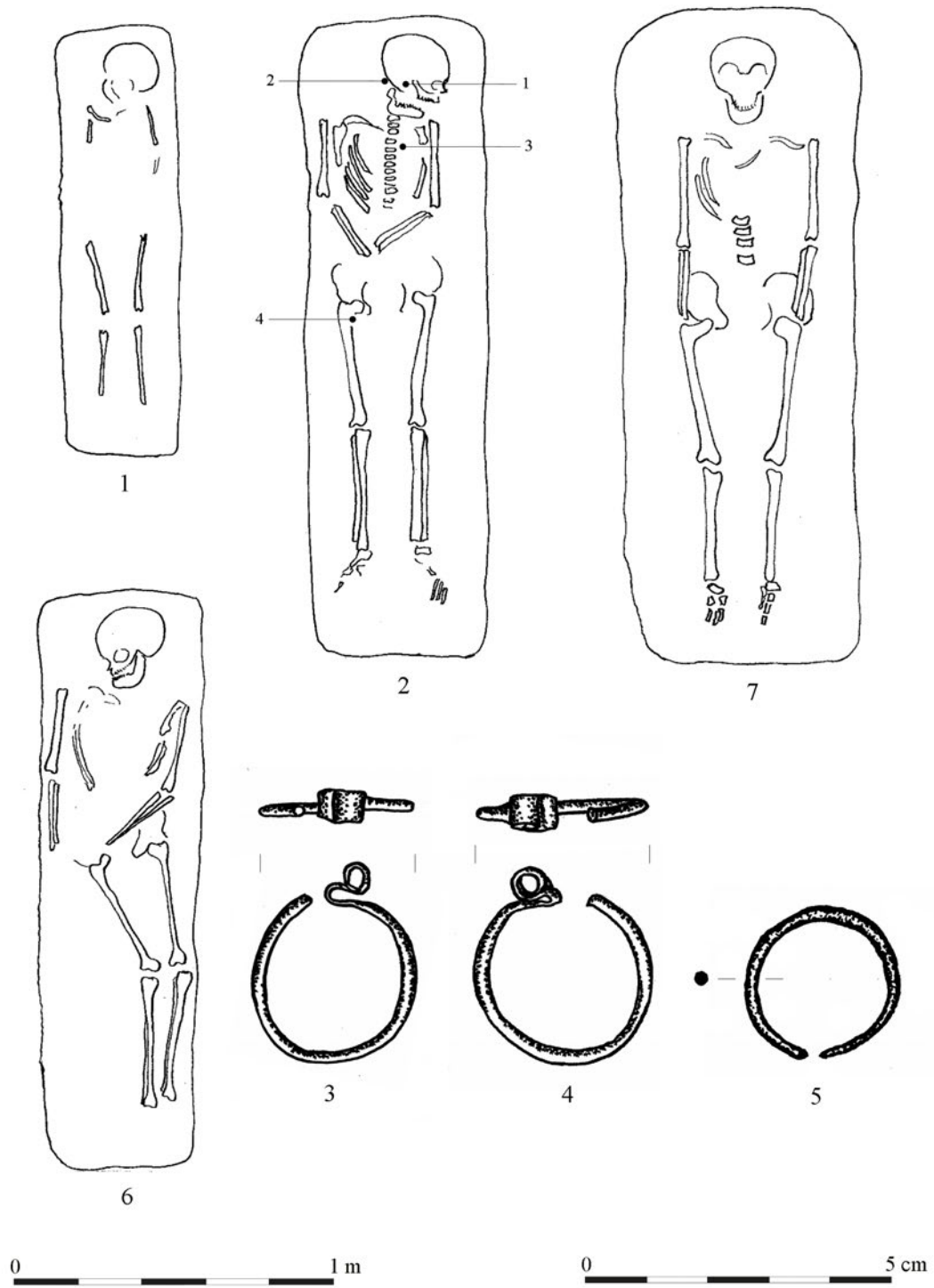
30. tábla. Szakony-TSz major, 1: 29. sír, 2: 29/a. sír, 3: 30. sír, 4-6: 31. sír, 7: 32. sír, 8: 33. sír, 9: 34. sír, 10: 35. sír

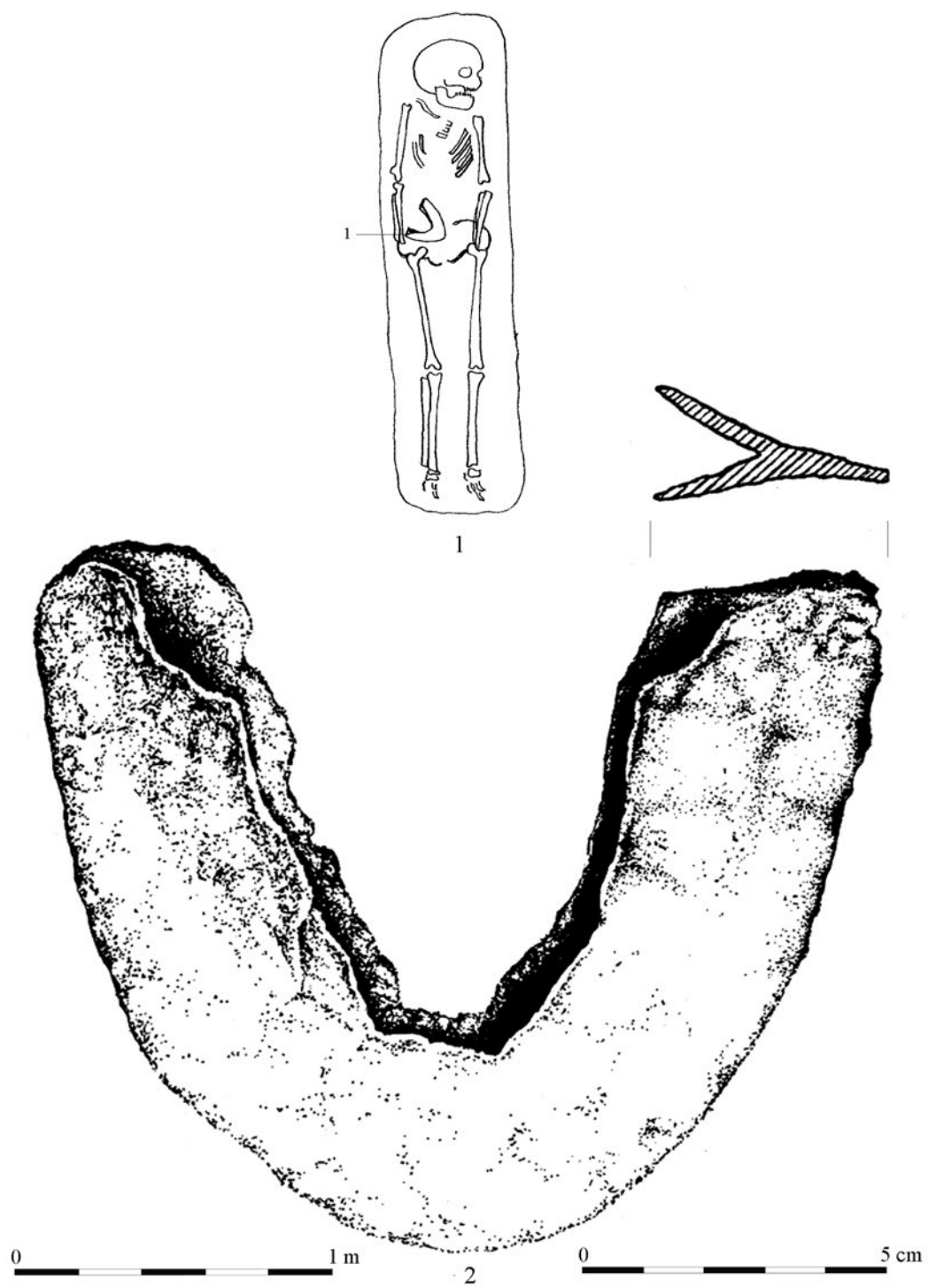
31. tábla. Szakony-Tsz major, 1: 36. sír, 2-4: 37. sír, 5-7: 38. sír, 8: 39. sír, 9-10: 40. sír, 11: 42. sír

32. tábla. Szakony-TSz major, 1-3: 41. sír, 4: 43. sír, 5: 44. sír, 6: 45. sír, 7: 46. sír, 8-10: 47. sír

33. tábla. Szakony-TSz major, 1: 48. sír, 2-5: 49. sír, 6: 50. sír, 8: 52. sír

34. tábla. Szakony-TSz major, 51. sír

A kötetet a Magyarságkutató Intézet adta ki .

Postacím: 1062 Budapest, Andrássy út 64 .

Web: mki.gov.hu

E-mail: info@mki.gov.hu

Felelős kiadó: Prof. Dr. Kásler Miklós, a Magyarságkutató Intézet főigazgatója

Borítóterv, műszaki szerkesztés: Karácsony Fanni

Nyomás és kötés: OOK-PRESS Nyomda, Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

Honfoglalás és kora Árpád-kori sírok, temetők és szórványleletek a Nyugat-Dunántúlon III.

A Nyugat-Dunántúl honfoglalás és kora Árpád-kori sírjait, temetőit és szórványként előkerült leleteit bemutató kötet harmadik része tizenegy temető és két szórványlelet bemutatását tartalmazza. Ezek egy részében azok első teljes közlését találja meg itt az olvasó. A kötet gerincét egyrészt a Csorna környéki lelőhelyek alkotják, másrészt hangsúlyosan szerepel benne a Szakonytól északra feltárt, kora Árpád-kori falusias közösség temetője is. A további lelőhelyek között néhány olyat is ismertet, ahol avar kori temető területén vagy annak környezetében került elő egy vagy több honfoglalás kori sír, illetve helyet kapott benne a Mária Magdolna-kápolna mellett Sopronbánfalván feltárt kora Árpád-kori lelőhely is.

